This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

LANE MEDICAL LIBRARY STANFORD
2 45 0349 7704

CARL VON LINNÉ SOM LÄKARE

OCH HANS BETYDELSE FÖR DEN MEDICINSKA VETENSKAPEN I SVERIGE.

AF

OTTO E. A. HJELT.

HELSINGFORS, 1877.

QH
44
H67
1877
LANE
HIST

LANE

MEDICAL LIBRARY

SEAL OF THE LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY

1885

HISTORY OF MEDICINE AND NATURAL SCIENCES

AMERICAN BANK NOTE CO. LITHO.

CARL VON LINNÉ SOM LÄKARE

OCH HANS BETYDELSE FÖR DEN MEDICINSKA VETENSKAPEN I SVERIGE.

HELSNINGSSKRIFT,

SOM MED ANLEDNING AF FYRAHUNDRAÅRIGA JUBELFESTEN
DEN 5 SEPTEMBER 1877

VÖRDSAMT TILLEGNAS

KONGL. UNIVERSITETET I UPSALA

Å FINSKA VETENSKAPSSOCIETETENS VÄGNAR

AF

OTTO E. A. HJELT.
PROFESSOR I MEDICIN VID UNIVERSITETET I HELSINGFORS.

HELSINGFORS,
FINSKA LITTERATUR-SÄLLSKAPETS TRYCKERI,
1877.

54H
162
877

I den stund då Upsala Universitet, omgifvet af vetenskapens och bildningens vänner från när och fjerran, skådar med glädje tillbaka på fyra århundradens arbete, framträder för allas vår blick minnet af de män, hvilka i förgångna tider spridt ljus och ära öfver denna nordens frejdade högskola. Bland dem strålar Carl von Linnés namn i oöfverträffad glans. Rastlöst har ett sekel gått fram på den väg han öppnade för naturforskningen och dock spirar med hvarje år blomsterkonungens minne ånyo upp i naturens vår. Lagstiftaren i naturens riken hade tid, snille och kärlek öfriga äfven för tvillingssystern till hans botaniska forskningar, medicinen. Hans betydelse för denna vetenskap har likväl icke hittills blifvit fullt uppskattad, hvarföre ock hans förtjenster om läkarekonstens utveckling i Sverige blifvit mer än tillbörligt förbisedda. Med undantag af S. A. Hedins korta och bristfälliga akademiska afhandling under förra seklet, finnes icke någon teckning af hvad Linné som läkare och medicinsk skriftställare verkat för sitt fäderneslaud. De bidrag till skildringen af denna hans verksamhet, hvilka härmedelst öfverlemnas åt offentligheten, grunda sig på den store forskarens egna talrika skrifter, hans tryckta och otryckta brefvexling samt handlingar från konsistorii academici och medicinska fakultetens arkiv i Upsala. För det synnerliga tillmötesgående, hvarmed förf. lemnats tillfälle till deras begagnande, är det honom kärt att här få uttala sin djupaste tacksägelse.

75066

han den lyckan att i professorn, sedermera arkiatern Kilian Stobaeus finna icke blott en välvillig lärare, utan äfven en varm gynnare och vän. Under det personliga umgänget med Stobaeus och begagnandet af hans rika bibliotek, kom Linné visserligen i tillfälle att i olika riktningar och på olika områden af naturalhistorien utvidga sina kunskaper, men han vann tillika den oskattbara förmånen, att af Stobaeus erhålla den första handledningen i läkarekonstens utöfning. Denne högt uppburne och ansedde läkare använde nemligen Linné till biträde i sin vidsträckta enskilda sjukvård och sålunda blef han tidigt införd i den medicinska praktiken. Denna förmån var så mycket större, som då för tiden icke ännu i Sverige fanns någon klinisk undervisningsanstalt för de unga läkarenes utbildning. Det var tidens sed, att de ynglingar, som egnade sig åt medicinens studium, inträdde i tjenst hos äldre läkare, hvilka togo dem med sig på sina enskilda sjukbesök och på detta sätt småningom införde dem i deras yrke. Det är Stobaei förtjenst att hafva invigt Linné i den medicinska konstens utöfning och lagt en säker grund för hans studier och forskningar på denna vetenskaps område. När Linné hade lemnat Lund och begifvit sig till Upsala, erinrade han sig med tacksamhet denna Stobaei välvilja och skrifver derom med saknad:

> „Sedan jag nu en tid titat uti therapien efter höglärde hr professorns rättsinta förmaning, hafver den intet fullit mig mindre behagelig än självfva historia naturali, hälst såsom jag någorlunda fått en liten anledning af d. Rosén, men har dock ej tillfälle få freqventera sjukstugan och lära af den svidandes egna mun, såsom fordom. O mi prateritos jupiter si referat annos, men barndom och visdom följas ej åth, hinc illae lacrimae“ [1]).

[1]) *De la Gardiska Arkivet.* IX. Lund 1837, s. 223.

Det var hoppet att vinna ännu mera för sin vetenskapliga utbildning, som drog Linné till Upsala. På grund af de akademiska konstitutionerna af år 1655 bestod dess medicinska fakultet af två professorer och en adjunkt, mellan hvilka läroämnena voro fördelade sålunda, att den ene professorn skulle föreläsa patologi, dietetik, kirurgi och farmaci, medan den andre egde att föredraga fysik, kemi, anatomi, fysiologi och botanik, samt adjunkten biträda vid öfningarna i de skilda vetenskaperna. Öfver den medicinska fakulteten hade den mångsidige, snillrike Olof Rudbeck (1630—1702), som redan under sin studietid sysselsatte sig med undersökningar af lymfkärlen, hvilkas upptäckande måste tillskrifvas honom, spridt ett anseende och en glans, som icke förbleknade med hans bortgång. Den stora anatomiska lärosalen, beräknad för 200 åhörare, hade under Rudbecks energiska och insigtsfulla ledning blifvit uppbygd och en botanisk trädgård, hvars storartade omfång och rikedom den allra senaste tidens forskningar bragt i dagen, hade af honom blifvit anlagd[1]). En talrik krets af lärjungar, bland hvilka återfinnas namnen af Sveriges mest framstående läkare för den följande tiden, en Urban Hjärne, O. Bromelius, J. Rothman, E. Odelstjerna m. fl., samlade sig omkring denne utmärkte man, hvars bemödanden för de medicinska studiernas upphjelpande och befordran kraftigt understöddes af den flitige, kunskapsrike Pehr Hoffwenius (1630—1682). Under den sednare delen af sitt verksamma lif egnade sig likväl Ol. Rudbeck, som bekant, nästan uteslutande åt antiqvariska undersökningar. Hans son Olof Rudbeck d. y. (1660—1740), som derefter erhöll lärostolen i anatomi och natural-

---

[1]) *Botaniska trädgården i Upsala* 1655—1807. I. Af M. B. Swederus. Ups. 1877.

historie, var i sina yngre år en ansedd botaniker och en flitig medarbetare i det stora botaniska arbetet *Campi Elysei*, men hade ärft fadrens kärlek för fornkunskapen och erhöll t. o. m. 1720 ledighet från sina medicinska föreläsningar, för att kunna odeladt egna sig åt jemförande språkforskning. Den lärde, originelle Lars Roberg (1664—1742), som innehade lärostolen i praktisk medicin, sträfvade visserligen i sin mån att befordra medicinens studium och har äfven förtjensten att hafva sökt bringa det redan länge påtänkta akademiska sjukhuset till stånd, men hans bemödanden hämmades af tidens äfven i öfrigt ogynsamma förhållanden.

Mot slutet af 1720-talet hade vid Rudbecks och Robergs framskridna ålder medicinens och botanikens studium i Upsala blifvit allt mer och mer försummadt och höll slutligen på att helt och hållet utdö. „Ingen såg någon ànatomie, ingen chemi och Linnaeus hade aldrig fått höra någon botanisk föreläsning, hvarken publice eller privatim“, yttrar han sedermera sjelf[1]). Linné fann sina käraste förhoppningar fullkomligt gäckade och hade gerna återvändt till sin „hulde“ Stobaeus, om han dertill haft tillgångar. Af hjertat erkände han sin obetänksamhet att öfverflytta till Upsala och skrifver sjelf till Stobaeus, att han på det högsta ångrade sig,

> „besynnerligen som mitt sinne altid frätte den stora obligation jag står uti hos hr doctorn, hvilken är större än hos någon, näst mina föräldrar i verlden, som jag för hvar man måste och skall tillstå. Och huru jag lönt godt med ondt, hvilket är djefvulskt, detta bekänner jag, ångrar och deprecerar“ [2]).

---

[1]) *Egenhändiga Anteckningar af Carl Linnæus om sig sjelf.* Upsala 1823, s. 15.

[2]) I bref den 8 Nov. 1728, i *De la G. Archiv.* IX. s. 213.

När fattigdom och saknaden af det nödvändigaste för lifvet tillika började alltmera trycka Linné, var det domprosten Ol. Celsius, sjelf en utmärkt botaniker, som ryckte honom ur hans förtviflade, hopplösa belägenhet och fästade Ol. Rudbecks uppmärksamhet vid den arbetssamme, kunskapsrike studenten. Från denna stund öppnade sig genom Celsii bemedling en ny bana för den hittills okände, tillbakasatte ynglingen. I konsistorium föreslår Rudbeck

„att studiosus medicinae Carl Linnaeus Smolandus är en ibland de kiäckaste våra ynglingar, som till en docens med tiden i den fakulteten tjena skulle och vore fördenskull väl, om han under sin fattigdom, men derjemte flitiga och qvicka uppförande, isynnerhet i studio botanico, kunde soulageras med duplici stipendio regio til vidare. Som något hvar af H. H. Professorerne hade sig denne stud. Linnaei skicklighet väl bekant, beviljades at han hos Illustriss. Cancellarium i ödmjukhet blifver föredragen til ofvannämde stipendii duplicis åtnjutande“ [1]).

Detta förslag fann ytterligare understöd af konsistorium, då rektor beklagade

„at studium medicum intet blir här vid academien med det efftertryck handterat, såsom förr varit vanligit, hvaraf man i framtiden har at befruchta den svåra efterfölgden, at man i brist af nationelle nödgas utifrån förskrifva främlingar, så till professionernas beklädande innom riket, som Archiatri ämbetet med flera sådana förnäma beställningar i det studio. Detta kunde dock i tid förekommas och botas, om allenast qvicke och beskedelige ynglingar, som tillförene lagt en god grund i philosophiska vetenskaper och nu tänkte i medicine med flit fortfara, blefve till stipendiater antagne och inga andre, som pro forma der till sig anmäla och strax slå sig derifrån; eller och allenast de, som förstå chirurgien. Desse tienlige och

---

[1]) Cons. prot. den 4 April 1730.

stadige subjecta böra på allt sätt understödjas och i giörligaste måtto uppmuntras" [1]).

Sedan Linné redan förut meddelat enskild undervisning åt medicine studerande, blefvo de offentliga föreläsningarna i botanik, hvilken vetenskap, såsom nämndes, då för tiden och ännu länge efteråt i Upsala tillhörde medicinska fakulteten, under professor Olof Rudbecks tjenstledighet öfverlemnade åt Linné 1730. Genom den praktiska riktning han gaf sin undervisning och de botaniska exkursioner, dem han anstälde, förvärfvade han sig allmänt bifall och talrika åhörare. Denna första framgång följdes likväl snart af motgångar. Det svåraste slaget var en af kansler grefve Gustaf Cronhjelm 1734 utfärdad förordning, att „docent i medicin aldrig skulle få antagas vid Upsala akademi till förfång för adjunkten" [2]). Linné uppgifver sjelf att det var den från sin utländska resa återkomne medicine adjunkten dr Nils Rosén (sedermera adlad Rosén von Rosenstein), som, af fruktan att i Linné finna en medtäflare om professionen, utverkat denna förordning, för att sålunda kunna utestänga honom från den akademiska banan. Det torde likväl numera vara svårt att leda i bevis, huruvida Rosén verkligen varit den, som på detta sätt sökt motarbeta Linné. Så mycket synes likväl vara säkert, att flera af de traditionella hörsägner, hvilka knutit sig till det mindre vänskapliga förhållande, som i början rådde emellan dessa begge framstående män, sakna hvarje antaglig grund.

Om dessa motgångar vid högskolan verkligen åsyftade att lägga hinder i vägen för Linné i hans nyss började akademiska verksamhet, blefvo de tvertom ett medel att

[1]) Cons. prot. den 25 April 1730.

[2]) Detta kanslersbref saknas i Upsala konsistorii arkiv, der jag förgäfves sökt detsamma.

grundlägga hans framtida oberoende och lycka. Linné erhöll nemligen kort derpå af landshöfdingen i Dalarne Nils Esbjörnson Reuterholm uppdraget, att på hans bekostnad beresa detta landskap och undersöka dess natur. Detta blef en vändpunkt i hans lif. Bland andra vänner, hvilka Linné förvärfvade sig i Falun, var äfven Johan Browallius, då för tiden informator hos landshöfdingen Reuterholm, sedermera professor och biskop i Åbo. Han omfattade Linné med den största vänskap och det synes, som det varit han, som först väckte Linné på den tanken, att vid ett utländskt universitet förvärfva sig den medicinska doktorsgraden. Derom skrifver Linné:

„men Browallius såg icke någon utväg för honom att komma på grön qvist, derest han icke komme att resa ut och blefve doctor, då han sedermera hemkommen hade frihet att nedsätta sig, hvar honom hälst behagade och då han ofelbart skulle berga sig. Men som härtill fordrades penningar, var intet annat, än att Linnaeus borde engagera sig hos någon rik flicka, som först kunde göra honom lycklig och han sedan henne. Denna sats behagade Linnaeus theoretice, men oaktadt alla förslag blifver derwid intet uträttadt“ [1]).

Under sin vistelse i Falun hade Linné emellertid vunnit stort förtroende som läkare och derjemte biträdt stadsfysikus dr Johan Moraeus i hans praktik. Upptagen i Moraei hus, förälskade han sig i dennes äldsta dotter och vann hennes tillgifvenhet och kärlek. Såsom vilkor för sitt samtycke fordrade likväl den blifvande svärfadren att Linné skulle vinna doktorsgrad vid ett utländskt universitet. Här må tillämpas, hvad Linné långt senare skref till en af sina lärjungar:

„Fata tillbjuda oss sällan vår lycka mer än en gång; våga

[1]) *Egenhänd. Anteckn.* s. 22.

vi då taga emot, äro vi lycklige eller olycklige för en gång, då böra vi se efter om Gud ämnat oss dertill"[1]).

Af alla länder stod då för tiden Holland på höjden af sitt anseende, såsom de medicinska vetenskapernas hemland. Framförallt lockade Boerhaaves verldsberömda namn skaror af vettgiriga ynglingar från alla Europas länder till Leydens lärosalar. Anatomins och botanikens studium bedrefvos med förkärlek och äfven den kliniska undervisningsmetoden hade redan tidigt från Italien blifvit öfverflyttad till Holland. De rika, blomsterälskande Holländarne egde praktfulla trädgårdar, dit vexter öfverfördes från aflägsna verldsdelar och lemnade ett sällsynt tillfälle till forskningar inom blommornas verld. Det var hit den unge svenske vetenskapsmannen, som snart skulle fylla hela Europa med sitt rykte, styrde sina steg. Efter att hafva undergått föreskrifna kunskapsprof och utgifvit en afhandling „*Hypothesis nova de febrium intermittentium causa*" erhöll Linné i Harderwyk den 24 Juni 1735 medicine doktorsgrad. Det af hans promotor Johannes de Gorter utfärdade doktorsdiplom innehåller bland annat:

„För att göra en hvar veterligt att jag hos Carl Linnaeus, svensk, numera medicine doktor, funnit en så framstående erfarenhet och lärdom icke blott i alla medicinens grenar, utan äfven i botaniken, att han måste anses för en af de mest utmärkta medicine doktorer, har jag, under tillönskan af framgång vid behandlingen af sjuka, icke tvekat att här underskrifva mitt namn".

Den af Linné utgifna afhandlingen om en ny teori för de intermittenta febrarnas orsak är det första medicinska arbete, som han utgifvit, och i flera afseende märkeligt. Ehuru af omständigheternas makt utgifven i fremmande land,

---

[1]) I bref till C. F. Thunberg den 27 April 1771 (hos Stover).

berör denna afhandling många inhemska förhållanden och stödjer sig på iakttagelser, gjorda i Sverige. Utan tvifvel är den också till större delen utarbetad förr än Linné anträdde sin resa. Då denna afhandling är mycket sällsynt och i allmänhet föga känd, torde det för bedömandet af Linnés vetenskapliga medicinska ståndpunkt icke sakna sitt intresse att längre fram, då vi komma att sysselsätta oss med framställningen af Linnés medicinska lärosatser, meddela de vigtigaste åsigter, hvilka i densamma uttalas, så mycket mera, som detta arbete några år senare, när fråga uppstod om Linnés anställande vid universitetet i Upsala, plötsligt blef föremål för ett häftigt angrepp.

Att det var botanikens studium och det rastlösa fullbordandet af de storartade arbeten i naturalhistoria, hvilkas utarbetande Linné redan i Sverige påbegynt och hvilka hastigt höjde honom till denna vetenskaps främste målsman, som qvarhöllo honom under tre år i Holland, är allmänt bekant[1]). Deremot är det mindre kändt, att Linné under en tid, då han med hela lifligheten af sin själ var sysselsatt med genomförande af de mest storartade reformer i de olika grenarna af naturalhistorien, likväl fortfarande egnade sig åt medicinens studium och med glädje emottog hvarje tillfälle till utbildning i denna vetenskap. Han begagnade sig flitigt af Boerhaaves såväl offentliga, som enskilda föreläsningar, bevistade ronderna å sjukhuset och åtföljde honom på hans enskilda sjukbesök. Medan Linné vistades hos Clifford i Hartecamp, reste han ofta in till Leyden, för att afhöra Boerhaave och njuta af hans lärorika umgänge och storar-

---

[1]) „Ego infelix peregrinus omnia citissime corradere debeo, aliis curam preli committere, hinc ut fit, non mirum“. „Mea omnia opuscula sunt parva et qualia exsulis vel peregrinatoris esse solent, qui omnia secum portare debet“. I bref till A. v. Haller den 8 Oct. 1737.

tade erfarenhet. Boerhaave, hvars vänskap söktes af många, men vanns af få, omfattade å sin sida Linné med varm kärlek och synnerligt förtroende, ja verklig utmärkelse. I ett bref, som Linné medförde, då han besökte den namnkunnige Sloane i London, skrifver Boerhaave:

„Linnaeus, som öfverlemnar Eder detta bref, är ensam värdig att se eder och ensam värd att af eder ses, den, som ser eder tillsammans, han skådar tvenne män, hvilkas like verlden knapt skall ega".

Det är rörande att läsa, hvad Linné sjelf berättar om afskedet från den döende Boerhaave, som för sin sjuklighet och sina plågor redan en tid nödgats afsäga sig alla besök af fremmande.

„Linnaeus var den ende, som fick komma in att kyssa sin store informators hand, med ett bedröfligt vale, då den svage gubben ännu hade så mycket krafter i sin hand, att han förde Linnaei hand till sin mun och kysste henne tillbakas, sägandes: „Jag har lefvat min tid och mina åhr, samt gjort hvad jag förmått och kunnat. Gud bevare dig, för hvilken allt detta återstår. Det verlden af mig äskadt, har hon fått, men hon äskar långt mera ändå af dig. Farväl min käre Linnaeus" [1]).

Det inflytande Boerhaave utöfvade på Linnés medicinska vetenskapliga utveckling var icke ringa. Alla hans skrifter röja mer eller mindre spår af detta inflytande. Den naturvetenskapliga karakter Sveriges läkarebildning under förra århundradet erhöll och som skyddade den för de ensidigheter, hvartill den medicinska vetenskapen i andra länder senare gjorde sig skyldig, har, såsom vi längre fram skola finna, till icke ringa del sin rot i de läror Linné tillegnade

[1]) *Egenhänd. Anteckn.* s. 31. „In Boerhavio amisi amicum integerrimum, præceptorem fidelissimum, promotorem optimum" i bref till Sauvages den 21 Jan. 1740, tryckt i *Lettres inédites de Linné a Boissier de la Croix de Sauvages.* Alais 1860.

sig under beröring med Boerhaave. Det var naturligt, att icke mindre Boerhaaves mekaniska sjukdomsteori, än hans läkemetod skulle anslå Linné, hvars omfattande kännedom af naturen och skarpa öga för dess företeelser läto honom klart inse det nära och innerliga föreningsbandet emellan den vetenskapliga medicinen och den exakta naturforskningen.

Det tillhör icke denna skrift att skildra Linnés arbete och framgångar för öfrigt i Holland. Det ligger utom gränserna för denna afhandling att undersöka den betydelse, som hans vistelse i detta land och den nära bekantskap han derstädes, äfvensom i England och Frankrike, gjorde med lärde, en Gronow, Burmann, van Royen, Dillenius, Ant. och Bernh. de Jussieu, Réaumur m. fl., utöfvade på hans framtida verksamhet som naturforskare. Detta bör lemnas åt den, som en gång i en framtid vill framställa Linnés hittills ännu icke i dess inre sammanhang skildrade sekularbetydelse för naturalhistorien. Här skola vi endast söka samla några bidrag till kännedomen af Linnés förtjenster om läkarevetenskapen i hans fäderneslaud.

När Linné om hösten 1738 återvände till Sverige var hans namn högt aktadt af utlandets lärde. Det anseende den unge svenske naturforskaren vunnit och sedan under hela sin lefnad bibehöll, stod i sin fulla blomning.

„Edert namn, skrifver Sauvages, ligger ständigt på våra lärdes läppar, öfverallt söker man erhålla och åberopa edra skrifter, den som eger dem, gömmer och bevarar dem sorgfälligt. Jag kan uppriktigt säga att Ni i naturalhistorien ären, hvad Carl den tolfte i krigskonsten, men med den skilnad att hela den botaniska verlden är eder för alla tider undergifven“ [1]).

---

[1]) „Quod totum orbem botanicum tibi in aeternum subjicis". I bref till Linné den 12 Aug. 1740 (hos Stoever).

I sitt fäderneslaud okänd och obemärkt bosatte sig Linné i Stockholm, i afsigt att egna sig åt den medicinska konstens praktiska utöfning. Derom skrifver han sjelf: „Linnaeus ämnade här såsom doctor försörja sig, men som han var allom obekant, vågade ingen i åhr att anförtro sitt kära lif uti en oförsökt Doctors händer, ja, icke en gång sin hund, att han ofta tviflade om sin fortkomst i riket. Han, som allestädes utomlands blef ärad såsom en princeps Botanicorum, var hemma såsom en Klimius, kommen från underjordiska verlden, så att om Linnaeus nu icke varit kär, hade han ofelbart åter utrest och lemnat Sverige. Sedan Linnaeus såg att han på intet sätt kunde få någon praxis medica, begynte han frequentera de allmännaste spisqvarteren, hvarest han såg de unge Cavaillerer, som blifvit blesserade in castris Veneris, sitta abstemios, då han tillstyrker dem att vara vid godt mod och att dricka ett qvarter rhenskt vin med försäkran att han ville dem curera innom 14 dagar, då änteligen tvenne, som fruktlöst medicinerat, vågade sitt lif uti hans händer och dem han strax curerade, hvaräfter han inom en månads tid fick under sin cur den mästa ungdomen. Härigenom begynte hans credit att stiga under de då gängse koppor och frossor, så att han redan i Mars månad fått den ansenligaste practiquen“ [1]). Detta slag af sjukvård synes till en början hafva hufvudsakligen sysselsatt Linné och tillika varit mycket vinstgifvande. Han inhemtar till och med utländska läkares erfarenhet i vården om de veneriska sjukdomarna. Till sin vän Sauvages skrifver han och begär upplysningar om hans metod för behandlingen af gonorrhé.

„I Holland har jag hundrade gånger bekämpat denna sjuk-

[1]) *Egenhänd. Anteckn.* s. 36, 37.

dom, men nu förmår jag det knapt mera. Jag har hört att Ni i Montpellier ären mycket erfarna i vården af denna åkomma. För den stora vänskap, som Ni hysen till mig, beder jag Eder, att Ni måtten lära mig bota densamma. Jag behöfver icke en allmän teori, utan formler och en verklig läkemethod. Om Ni gören det, så skänken Ni mig ettusen dukater (nummos aureos) i året"[1]).

Samma år 1739 utnämndes Linné genom grefve Carl Gustaf Tessins bemedling till amiralitetsläkare i Stockholm. Då flottans sjukhus inrymde dagligen 100 à 200 sjuke, lemnade denna befattning Linné ett synnerligt godt tillfälle att utvidga sin medicinska erfarenhet och isynnerhet egnade han, såsom han sjelf berättar, mycken omsorg åt undersökningen af de enkla läkemedlens verkningar. Den erfarenhet Linné här förvärfvade sig, var sedermera för honom, såsom vi längre fram skola finna, till mycken nytta vid utarbetandet af hans farmakodynamiska system[2]). Äfven den patologiska anatomin var ett ämne, hvars vigt Linné under den praktiska utöfningen af läkarekonsten började inse och hvaråt han egnade sin uppmärksamhet. Han sökte och erhöll tillstånd att å sjukhuset anställa liköppningar, hvilka förut endast i utomordentliga fall blifvit medgifna.

„Ändtligen har jag, skrifver han, erhållit rättighet att undersöka liken af dem, som dött å flottans sjukhus, hvilket jag hittills icke kunnat. Om jag lefver ett år, skall jag lemna svar på frågan om den närmaste orsaken till febrarna, men icke förr; jag skall icke uppställa några hypotheser, utan eviga sanningar"[3]).

---

[1]) I bref till Sauvages den 21 Jan. 1740. I ett sednare bref af den 20 Sept. samma år tackar Linné för svaret.

[2]) „In specificis multum profeci per nosocomia". I bref till Sauvages den 21 Jan. 1740.

[3]) I bref till Sauvages den 21 Jan. 1740.

Bland Linnés förtjenster om läkarekonstens utveckling i sitt fäderneslaud måste äfven upptagas dessa hans bemödanden att införa en vetenskaplig undersökning efter döden af de sjukliga förändringarna i den menskliga kroppen. Från denna tid finner man i de i Sverige utgifna medicinska arbetena en mycket större rikedom på patologisk-anatomiska iakttagelser och en mycket klarare insigt i nödvändigheten att grunda uppfattningen af sjukdomsföreteelserna på kännedomen om de patologiska rubbningarna i organismen, än i många andra länders till omfånget rikare litteratur. I Linnés egna skrifter anträffas iakttagelser af stort intresse, dem han i detta afsende gjort.

Under dessa förhållanden vexte Linnés anseende som läkare dag från dag och hans praktik tilltog i samma mån. Då han af omständigheterna blifvit införd företrädesvis bland dem, som hyllade det s. k. hattpartiets åsigter, kallades han på skämt deras arkiater. Sjelf berättar han, att hans praktik var så stor, som alla de andra läkarenes tillsammantagen och att han nu förtjente sig i Stockholm årligen 9,000 dal. k. m.[1]) Att Linné, så högt han äfven stälde den medicinska vetenskapen, likväl icke var tillfredsställd af sin verksamhet som praktisk läkare och gerna upphört dermed, framgår ur många hans bref. Hans håg drog honom oemotståndligt till hans ungdoms kärlek, till blommornas vetenskap, som nu under hans rastlösa verksamhet fått vika tillbaka för den praktiske läkarens olikartade göromål.

> „Skulle jag komma till Upsala, ville jag helt och hållet afsäga mig den medicinska praktiken och sysselsätta mig endast med botanik“ [2]).

---

[1]) *Egenh. Anteckn.* s. 39.

[2]) I bref till A. von Haller den 15 Aug. 1739.

Ja, många år sednare skrifver ännu Linne:

„Den gyllene praktiken har sin stora dragningskraft, men då man har två väninnor försvagar den enas kärlek den andras värde“ [1]).

Djupt och bittert kände han denna splittring af sin kraft och sin håg, ljuft lekte för hans blick minnet af de lyckliga dagar, hvilka han tillbragt bland de doftande skatterna i Cliffords trädgård. Han började längta tillbaka till sina vetenskapliga sysselsättningar och möjligheten att nödgas söka sig plats i främmande land, begynte hägra för hans själ.

Redan under sin vistelse i Holland hade Linné fått emottaga flera anbud att qvarstadna och hans vänner begagnade hvarje tillfälle, att öfvertala honom att nedsätta sig der. Hollands fuktiga klimat var likväl menligt för hans helsa och hade bragt honom flera gånger på sjukbädden, men framförallt drog kärleken till hans fästmö honom med oemotståndlig makt tillbaka till fäderneslandet. Nu när utsigterna till sjelfständig verksamhet och bergning voro osäkra, när hoppet att helt och hållet kunna egna sig åt vetenskaplig forskning syntes allt mer och mer i fjerran, vaknade tanken att nedsätta sig i främmande land ånyo i hans håg. Derom skrifver Linné till A. von Haller:

„Om jag icke erhåller den botaniska professionen i Upsala och Ni efter tre månader viljen kalla mig, skall jag komma, om det tillåtes mig att medtaga min lilla hustru“ [2]).

Haller synes nemligen hafva erbjudit Linné sin profession, jemte inseendet öfver botaniska trädgården i Göttingen, emedan han längtade tillbaka till sitt hemland.

„Jag beder att Ni, af hvilken Flora väntar mera än af någon

[1]) Aurea praxis medica multum valet, cumque duae habentur amicae, alterius vires subtrahit alter amor“ i bref till P. D. Giseke den 20 Dec. 1774 (hos Stoever).

[2]) I bref till A. von Haller den 12 Sept. 1739.

annan botaniker, må begagna Eder af ett lyckligt öde och återvända till mildare klimat. Om fäderneslandet en gång återkallar mig och jag hoppas att det skall ske, har jag, om detta vinner edert bifall, bestämt Eder till arfvinge af trädgården och min plats, ty åt en värdigare kan jag icke lemna dem" [1]).

Lyckligtvis gingo icke dessa planer i fullbordan och Sverige fick i sin historia behålla ett af sina största namn, fick behålla sin — Linné.

Låtom oss nu återvända till Upsala, för att kasta en blick på de sista stunderna af det tidskifte, som föregick Linnés uppträdande, som akademisk lärare. Olof Rudbeck och Lars Roberg qvarstodo allt ännu på sina platser, under det att omsorgen om den medicinska undervisningen hvilade ensamt på Nils Rosén, som likväl, såsom tjenstgörande lifmedicus, ofta nödgades vara från universitetsstaden frånvarande och försumma sin akademiska tjenst. Han fann sin ställning som tjenstförrättande professor obeqväm och man kan icke förundra sig, om Rosén längtade att bekläda en ordinarie lärostol i fakulteten. Den 26 April 1738 inlemnade Rosén en ansökan att blifva anställd såsom tredje medicine professor. Saken upptogs i Konsistorium den 14 Juni 1739 och gaf anledning till vidlyftiga öfverläggningar. Begge medicine professorerne Rudbeck och Roberg motsatte sig denna begäran, men

„som pluraliteten af Consistorii ledamöter var för merbemälte kungl. Lifmedici hr assessor Roséns ansökning, resolverades att illustrissimus cancellarius skal få part häraf".

Detta förslag synes likväl icke hafva ledt till någon åtgärd, ty den 30 Juni 1739 öfverraskades Consistorium af ett kungl. bref af följande innehåll:

---

[1]) I bref till Linné den 24 Nov. 1738 och 12 Jan. 1739 (hos Stoever s. 168).

„at alla ålderstegne professorer här vid Kongl. academien, som icke förmå sina ämbeten til ungdomens fullkomliga nytta at bestrida, måge taga afskjed och benöja sig med sina löner och praebende hemman i sin lifstid, på det till samma vacancer sedermera måtte föreslås de mäst skicklige personer, som voro at tillgå m. m.“

Då detta kungl. bref ånyo upplästes i Consistorium den 22 Sept. förmente sig Ark. Rudbeck

„ei kunna inbegripas under dem, som icke förmå skjöta sine sysslor hälst som han nu vid sina 80 års ålder hafver en fullkomlig vigeur och dagligen arbetar på et vidlyftigt och drygt värk „Thesaurus linguarum Asiae et Europae harmonicus“, förbehållande sig at återtaga sin profession och derutinnan docera om det skal brukas emot honom til skäl at honom af kongl. nåd blifvit lemnadt en vicarius, för at bättre utföra sina andra mångfaldiga arbeten, hvaraf årligen några utgå och tryckas, förmodeligen till Guds ära och Fädernes-landets heder, som efterverlden kommer att döma om“.

När saken sedermera föredrogs den 24 September, frågade prof. Roberg:

„om någon annan utom honom och hr archiatern Rudbeck vore som detta angå kunde och om icke äfven flere, til exempel hr Rector (And. Grönwall) och hr Dr Celsius voro ålderstegne“, hvartill Rektor svarade „att de visserligen voro till hög ålder komne, men likväl fullkomligt kunde skjöta sina ämbeten“. Härjemte ville prof. Roberg, innan posten afgår, i morgon afgifva en lista på hvad han desse senare terminerne publice gjordt till ungdomens nytta och sin tjensts förvaltande“. Emellan Rosén, som nu blef inkallad i Consistorium, och Rudbeck uppstod en lång tvist om botaniska trädgården, dess vård och förfall. „Beträffande att Hr Prof. Roberg icke fulleligen bestridt sitt ämbete, så itererade Hr assessor Rosén alt det, som han i sin underdåniga suppliqve till Hans Kongl. Maj:t anfört och sade sig med Alumnorum medicorum vitnesbörder vara, der så behöfdes, i stånd til at

bevisa" och tillade Hr assessor Rosén „at hr prof. Roberg sedan 1731 läst sällan publice, men aldrig privatim, som kan bevisas". Derpå swarades att här ei wore mer än 12 à 13 medicinska studenter, hvilka ei behöfde höra mer än en som läste i physiologien. Consistorium stadnade vid det beslut, att, „ehuru Hr Archiatern Rudbeck (som ifrån 1721 alltid haft och ännu har sin vicarium) sig nu yttrat, det han hafver til at fägna sig af så mycken vigeur at han vore ännu beredd at sin syssla återtaga och lemna sina andra arbeten och Consistorium icke heller kan neka at hr Archiatern har en besynnerlig hälsa och krafter, vil doch för Consistorium ganska svårt vara med säkerhet sig at utlåta, om och huruvida Hr Archiatern, såsom til mycket hög ålder redan kommen, kan vara i stånd, at hädanefter alla professionen tillhörande delar fullkomligen bevaka". Äfven om prof. Roberg skrifver Consistorium, „så måste och Consistorium tillstå att han jemväl har i anseende til sin höga ålder en besynnnerlig hälsa och vigeur, men kan likväl intet med tilförlåtelighet sig yttra, om och huruvida han hädanefter skulle förmå, at til alla delar fullkomligen sin profession i akt taga".

Här var det således icke fråga om mer eller mindre, än att begge medicine professorerne borde afträda från sina embeten och öppna plats för nya krafter. Att det var Rosén, som lagt i verket denna åtgärd, torde framgå ur ett bref, som han den 28 Sept. 1739 skref till Linné, som då vistades i Stockholm:

„Ändteligen är det så vida kommit, at Herr Archiatern Rudbeck och Professoren Roberg äro af Consistorio ansedde såsom hörande under Brefvet om afskieden. De protesterade häremot hautement och regerade isynnerhet den förste i Consistorio så grymt, att jag aldrig sedt maken, ty jag vardt äfven upkallad, emedan Rudbeck tid efter annan fördt til protocoll, at jag vore skuld til den botaniska trädgårdens ruine. — Rudbeck påstår att han 1730 var ibland de öpperste horti

botanici i Europa och det genom Martini[1] flit. Han sade att Hr Doctoren kan det vittna. Ergo se Er före, om han skrifver Hr Doctoren til. Ty han lärer komma på en rasande restlängd så härför, som för åkrar och annan academiens egendom. Jag fordrar ändteligen betalning af honom för vicariatet. Med nästa post lärer Brevet gå til Cancelleren, då vore bäst om Hr Doctoren gofve honom goda principer och ricktigt idée om saken".

Döden gaf likväl utslag i dessa stridigheter, när Ol. Rudbeck den 23 Mars 1740 slutade sin bana. Den botaniska lärostolen, hvartill äfven anatomin hörde, blef sålunda ledig. Utom Rosén och dr Gottschalk Wallerius anmälde sig Linné som sökande till denna plats. Vid den i Consistorium den 16 Maj 1740 för sig gångna voteringen erhöll Linné första förslagsrummet af proff. Andr. Celsius, Boberg och Ol. Celsius, andra förslagsrummet af proff. Ihre, Klingenstjerna, Grönwall, Beronius, Asp och Winbom samt det tredje af Roberg, Ekerman, Mathesius, Ullén, Frondin och Melander.

Det utlåtande, som prof. Roberg på Consistorii begäran afgaf öfver de sökande, må, såsom synnerligen karakteristiskt, här införas:

„Jag tackar Eder Magnificence för communication af de Herrars skrifteliga ansökningar, som sig till professionem medicam botanicam et anatomicam anmält hafva, som jag och efter ordres detta mitt oförgripliga svar lemnar och venerandi Consistorii ompröfvande i ödmjukhet underställer. Tackar Gud at publicum vid detta tillfälle och denna gången så dugglige och meriterade subjecta har att välja utaf, som Consistorium sig någonsin önska kunnat. I sanning vore här endast en botanica professio at tänka uppå, intet en liten sanker

---

[1]) Med. adj. dr Pehr Martin, Ol. Rudbecks måg, död 1727. Detta bref är benäget meddeladt af dr Swederus, som godhetsfullt lemnat mig flera vigtiga uppgifter.

hortus Upsaliensis vid Svartbäcken, utan en jardin royal i Paris att besättjas med en i Europa örtenamnkunnig hufvudman i all plantekjänning, som inför det kongl. huset och härskaperenes ögon sina demonstrationes curiosas et novas göra borde. Jag skulle hålla hr doctor Carl Linnaeus värd jemväl utanifrån att införskrifvas, om han icke allaredan här hos oss i landet vore til finnandes. Men förutan at wi ej flera än 10 à 12 stycken Medicinae studiosos stipendiarios äga eller hafva ägt alla tider bortåt. Också deras curiosité svårt förnöjas lärer. Dessutom och de samma bättre behöfva en notitiam singularium et usualium, än som en konstig ordinationem och classificationem universalium. Medici jemväl fråga mera efter plantarum vires och anatomen svecorum, än som efter conformationem externam partium petalorum et pistillorum. Må vi också behjelpa oss med den planterangordningen, som här tills kan wara vedertagen, intil dess dictatores botanici sins emellan accordera om hvilketdera indelningsvercket i verlden stadgas bör. Förnämligast som denna professionen dessutom åligger cadaverum dissectiones cruentae, institutionum taediosae continuataeqve praelectiones, collegia, disputatoria och flera scholastica officia. Förutom steril practique på en liten ort och sådan nu som Upsala är". Efter att hafva nämnt dr Rosén i första och dr G. Wallerius i andra rummet, fortfar Roberg: „Dock som jag först sagt, så slutar jag och honoris caussa med hr doctoren Carl Linnaeus för dess meriter skull uti Botaniqven framför någon annan. Den af fremmande och utom Lands för detta studii genus mera heder och höflighet wederfaren worden än för detta af våra peregrinerande Svenska någon. Den och allena nu ibland oss vuxen är och anförtros kunde utarbetandet af en Historia naturalis Scandinaviae magna, åtminstone reparation af det kostbara Rudbeckiorum förra Botaniska värket, Campi Elysei, som kostat Academien mera stipendiatmedel, än jag här säga må. Och vid Upsala stora branden, exemplaria med Formestockarna altsammans förtärdt och ofrälsadt blef. Jag imedlertid med detta mitt utlåtande ingens pretensioner här wid något det ringaste tänkande at göra förnär".

Med afseende å sina öfvervägande akademiska meriter och tjensteår, erhöll Rosén den botaniska lärostolen efter Rudbeck, hvarom Linné skref till sin vän Sauvages i Montpellier:

„Jag har sökt lärostolen i botanik, för att kunna afsäga mig den medicinska praktiken och ingå i statens tjenst, samt helt och hållet hängifva mig åt naturalhistorien. Akademins prokansler har likväl motarbetat mig och dr Nils Rosén, som icke engång känner nässlan, har erhållit Rudbecks plats. Så går det till hos oss“ [1]).

Roberg hade emellertid vunnit afsked från sin profession i praktisk medicin. I konsistorium upplästes nemligen den 19 April 1740 ett kanslersbref af den 17 i samma månad, hvari konsistorium anmodas,

„at föreställa Hr professoren Roberg, huru väl han emot sig gjorde, om han, som nu til så hög ålder kommit, åtnögde sig med Kongl. Majt:s nåd och begärte afskjed med behåldning af sin lön till dödedagar på det Hans Höggrefl. Excellence i anledning af Consistorii Academici skrifvelse af den 2 sistl. October 1739 icke må föranlåtas att saken Hans Kongl. Maj:t i underdånighet föredraga samt bruka derwid några hr professoren oangenäma skjäl m. m.“

Roberg inlemnade med anledning häraf den 26 April ett längre anförande och förklarade sig beredd att taga afsked. Den 8 Maj utfärdades för honom konungens afskedsbref, hvaruti „honom för des mångåriga och trogna tjenster allernådigst efterlåtes, at få i sin lifstid behålla den vanl. och professionen anslagna lönen, samt praebendehemmanet“. Vid uppläsandet häraf i konsistorium den 3 Juni „gratulerade Rector och Consistoriales Hr Prof. Roberg denne uppå dess ålder erhåldna lisa och kongl. nåd; hvilket han med tacksäjelse bemötte“.

---

[1]) I bref till Sauvages den 20 Sept. 1740.

Till den sålunda ledig blefna lärostolen i medicin, anmälde sig nu Linné som sökande, jemte medicine adjunkten dr Gottschalk Wallerius och dr Abr. Bäck. Det synes, som om universitetets i Upsala d. v. kansler, grefve Carl Gyllenborg icke blott hade uppmanat Linné att söka denna plats, utan tillika uppgjort planen att, sedan Linné blifvit utnämnd till Robergs efterträdare, skulle han och Rosén med hvarannan byta läroämnen. Denna plan stötte på hvarjehanda svårigheter och motarbetades i tysthet i Upsala. Man finner tydligt, att Linné icke saknade motståndare inom den akademiska kretsen och att det funnos personer, hvilka motarbetade honom och sökte hindra honom att erhålla den ifrågavarande professionen. Icke blott att Linnés ansökan om befrielse från afläggandet af det sedvanliga disputationsprofvet gaf anledning till vidlyftiga öfverläggningar i konsistorium[1]), utan man skydde icke heller att offentligen nedsätta hans vetenskapliga anseende. Linnés medsökande, dr Gottschalk Wallerius, Roséns lärjunge och vän, utgaf nemligen en disputation „*Decades binae Thesium medicarum*“, den 25 Febr. 1741, i hvilken han på det häftigaste angrep en mängd af Linné uttalade medicinska åsigter och öfverhufvud sökte förringa betydelsen af hans skrifter. Hvem, som härvid understödde Wallerius och hvilka förhoppningar man fästade vid hans uppträdande, är numera svårt att säga. Några yttranden i den af Wallerius utgifna afhandlingen vittna derom, att han rådgjort åtminstone med Rosén och af honom erhållit upplysningar.

[1]) Cons. prot. för den 18 och 25 Aug., 4 Okt. och 6 Dec. 1740. Proff. Klingenstjerna och Celsius nödgas den 20 Mars 1741 påminna Consistorium „at som inga candidati till medicinska professionen af dem, som sig anmält och böra disputera, med sina prof återstå, borde väl skridas till votering och förslagets upprättande“.

Då Wallerius icke skytt, att dels från sitt sammanhang lösrycka, dels mer eller mindre förtyda enskilda satser, framskymtade nog klart hans afsigt att undergräfva Linnés vetenskapliga rykte. Den bittra ton, som genomgick afhandlingen, var i ögonen fallande. Ventilationen af Wallerius' disputation blef för den tiden ganska stormig och gaf anledning till bullersamma uppträden bland den akademiska ungdomen. Emedan de förhandlingar, hvilka fördes i konsistorium i följd af denna angelägenhet, som på sin tid väckte mycken uppmärksamhet och till och med drogs inför de då församlade ständerna, kasta ljus öfver en mängd hittills mindre kända förhållanden, torde det icke sakna intresse att här meddela desamma.

Vid Consistorii Academici sammanträde den 14 Febr. 1741 „hemstälte Hr prof. Beronius, i anledning af 17 § i sista Consistorii protokoll, till Consistorii Academici ompröfvande, huruvida Dr Wallerii disputation för medicinska professionen, som berättas redan vara på trycket och skrifven direkte emot Dr Linnaeus, som är en competitor till samma profession, kan vara, såväl kongl. academien, som auctorn sjelf anständig och om icke det strider emot decorum att den ene competitorn vid slikt tillfälle angriper den andre.

Dr Rosén[1]) tilstod väl att bemälte disputation renverserar något dr Linnaei arbeten, men så är likväl bemälte dr Linnaeus med beröm worden nämnder.

Hr prof. Beronius hölt detta för vara emot kongl. Constitutionerna ock ville vara utan ansvar, i fall här af någon oro uppkommer, hvilket ock hr prof. Boberg sig förbehölt.

Hr prof. Rosén sade sig hafva censurerat bemälte disputation och finner för sin del ingenting, som deri är anfördt strida emot Guds ord, den allmänna staten eller goda seder

---

[1]) Prof. Rosén var ensam professor i medicinska fakulteten och i följd deraf äfven decanus.

och kan derföre intet se, hvad som hindrar, att icke disputationen må hållas".

Vid sammanträdet den 28 Febr. „proponerade hr Rector och understälte Venerandi Consistorii Academici ompröfvande i anledning af det oväsende, som förledne onsdags vid dr Wallerii disputationsact på academien förelupit, hvar öfver ock hr prof. Rosén sig besvärat, om icke Mag. Carl Klingenberg, som dervid alt för hetsigt sig opfördt, borde opkallas och sådant honom tjenligen förehållas! Hr prof. Rosén androg, det bemälte mag. Klingenberg 1:o intog adjunctsbänken i auditorio, hvartill han förmente honom ingen rätt hafva, 2:o begynte non invitatus att opponera samt med detsamma praejudicerade en adelsman, som velat då äfven opponera, 3:o var alltför hetsig och anförde mästa delen idel otjenliga utlåtelser, 4:o förklenade exercitia academica, såsom då han sade: veritas nunquam disputando eruitur, och 5:o icke lydde decani flere gångar gjorda påminnelser. Så anförde hr professorn äfwen det hr professor Beronius på nästan lika sätt sig vid denna acten opfört, i det han 1:o hvarken gjort någon uppbyggelse med sitt opponerande, utan haft äfvenledes otjenliga utlåtelser, såsom: calumniator, pudeat te, in tuam contumeliam dico och så vidare; eller 2:o aktadt decani dervid gjorda påminnelser. Hvarföre hr professor Rosén fant sig föranlåten till hämmande häraf i framtiden, begära Consistorii Academici handräckning.

Hr prof. Beronius utlät sig, att han wäl haft modestie före att nämna sjelf något om det, som oförtänkt under acten honom tillfogades, men efter så wida redan anhängigt är, nekas icke, att ju han, som en publicus docens, på sitt samvete, gjordt några påminnelser, efter han tyckte det auctorn icke agerat bona fide, hvartill hr prof. haft så mycket större fog, som han redan förut i Consistorio Academico incaminerat, men om hr professorn vid detta tillfället laederat någon annan, äller blifvit sjelf laederad, är en sak, som skall snart nog kunna bevisas, enär häröfwer lagligen kommer att inquireras, då auditores och de studerande få intyga, hvad å ömse sidor sagdt är. Tillade äfven att, änskjönt han då nogsamt

beviiste, hvad som var felat emot bonos mores och regulas Christianismi, som måtte vara de scommata, hvilka omtvistas, ty andra brukades intet, blef han likväl med eftertänkeliga ord af hr decano tiltalter, hvilket alt auditorium lärer kunna intyga, då man får se, huruvida hrr Consistoriales i detta mål kunna vara juges competents etc.

Hr prof. Rosén åberopade sig Kongl. Constitutionernas XVIII Cap. 3 membr. 5 och 10 §§, såsom en klar lag vid slika tillfällen och sade sig icke kunna tillåta dr Bäck med sin disputation framkomma, för än ett slikt procedere, som äfven då står att befara, efter han i ett och annat mål refuterat past. Brookmans Hushålds bok, på något sätt förekommes; hemställandes för öfrigt till Consistorii bepröfvande, huruvida disciplina publica kan tillåta att Consistorium Academicum nu, med sitt stillatigande låter auctoritas decani förringas och om icke med någon åtvarning bör åtminstone ihågkommas, hvad som denna gång händt med disputationens sönderrifvande och kringströende på golfvet i auditorio eller om det skulle få blifva ett exemple framdeles att imitera.

Hrr Consistoriales förklarade sig något hwar sitt missnöje öfver alt detta och enkannerligen öfver Mag. Klingenbergs procedere härvid, hvarföre hr Rector ånyo frågade, om han skulle efterskickas och opkallas. Men Consistorium Academicum tyckte bäst vara att der med hafva anstånd til dess hr Rector förut låtit kalla honom till sig och hördt dess utlåtelse. Finnandes hr prof. Boberg, sedan han kom at afhöra acten, intet det Mag. Klingenberg hafva så synnerligen mera förgått sig härvid, än praeses sjelf. Hr Dr Ol. Celsius yttrade sig, det saken nu begynnes på orätta ändan och hade lättare kunnat förekommas, efter des gjorda påminnelse, innan disputationen anstältes, emedan man då väl kunde se alt detta förut, hvarföre ock hr Doctorn nu intet vill taga någon del härutinnan. Detsamma biföll äfven hr prof. Beronius.

Efter något öfvervägande resolverades, att hr Rector igenom en tjenlig intimation på taflan och utan application till det, som redan passerat, förbjuder 1:o alla vid slika acter någon disputation sönderrifva, 2:o att visa sidvördnad emot decanus,

som äger magt att moderera disputationsacten och 3:o påbjuda, att alla utan stim och buller må sitta neder på bänkarna, när disputationer hållas. Så lofwade ock hr Rector vilja kalla till sig Mag. Klingenberg och förehålla honom de af decanus angifna klagomålen.

Uppträdet vid Wallerii disputation hade emellertid kommit till kanslern grefve C. Gyllenborgs kännedom och konsistorium fick den 5 Mars emottaga följande skrifvelse:

„Som igenom åtskilliga privata bref från Upsala till en och annan har blifvit allmänt berättat, huru ett oväsende skolat sig tildragit vid adjuncten Wallerii disputationsact och Consistorium Academicum likväl icke derom gifvit mig någon berättelse; altså och emedan slika ryckten från en ort, hvarest goda seder böra läras och öfvas, särdeles under Riksens Ständers samvaro, icke annat kan än mig mycket gräma, ty är jag föranlåten af Consistorio Academico begära icke allenast en omständlig berättelse i saken, utan ock utdrag utur protocollen på alt hvad så före, som sedermera angående denna disputationsact uti Consistorio Academico sig tilldragit. Förblifwandes med vanlig tillgifwenhet Consistorii Academici tjenstskyldigste tjenare och vän C. Gyllenborg".

När frågan ånyo upptogs till behandling i konsistorium den 10 Mars, heter det „Vid de orden: Hrr Consistoriales förklarade något hwar sitt missnöje öfver allt detta och enkannerligen öfver Mag. Klingenbergs procedere härwid, yttrade sig Consistorium Academicum att det bör förstås, i fall så wärkeligen är händt, som hr decanus angifvit". Rector berättade ytterligare, att Mag. Klingenberg på gjord föreställning svarat „det han intet kunde finna sig hafwa under sitt opponerande på dr Wallerii disputation begått något fel, viljandes, om så skulle påfordras, skrifteligen ingifva, hvad han förut mediterat".

Consistorium beslöt „att hr decanus fac. med. och hr prof. Beronius samt dr Wallerius och mag. Klingenberg skola hvar för sig till Consistorium Academicum ingifva särskildta berättelser om allt hvad under acten passerat och de bäst kunna sig erinra".

Innan likväl något hunnit tillgöras, erhöll konsistorium den 19 Mars en ny skrifvelse af kansler. „Sedan jag undfick Consistorii Academici berättelse om adjuncten dr Wallerii disputationsact den 11 i denna månad, har jag väntat efter Consistorii Academici löfte, til närmare upplysning i samma sak, vederbörande decani, opponentum och praesidis särskilte berätttelser, öfver hvad som dervid förelupit; som desamma sedermera ej inlupit, är jag föranlåten nu derom påminna, på det deraf må kunna hemtas de mått och steg, som i denna saken angående tagas böra“.

Och som den Termin, hvilken Consistorium Academicum utsett för dem, som ville disputera och sig til den lediga medicinska professionen anmäla, redan är förfluten, alltså och tillfölje såväl af Kongl. Maj:ts nådiga förordning af åhr 1739, som Kongl. Majts nådiga bref af den 20 Octob. förledne åhr, om lediga embetens och tjensters besättjande inom viss tid, är jag likaledes föranlåten at påminna Consistorium Academicum at uppå den efter doctor Roberg lediga medicinska professionen upprätta behörigt förslag och det med det första till mig insända“.

I den berättelse, daterad den 10 Mars, men afsänd först den 31 i samma månad, som konsistorium afgaf till kansler, heter det bland annat „Consistorium Academicum lefver i den säkra förtröstan at Tit. höggunstigst lärer gilla dessa warsamma steg, som Consistorium Academicum redan tagit til at förekomma någon vidare dylik oordning samt höggunstigt uttyder at Consistorium Academicum hållit för eftertänkeligt at nu anställa någon vidare ransakning af fruktan at uppväcka äfven någon oro ibland siälfva ungdomen, som torde så snart vara benägen at taga partie“. Härvid kan anmärkas, att konsistorii protokoll för den 27 Mars upplyser, att Mag. Klingenberg, som fått företräde, ville endast under försegling aflemna sin berättelse till kansler och ehuru konsistorium fordrade att han nu skulle uppläsa densamma, aflemnade han likväl icke sin skriftligt uppsatta förklaring, utan lofvade sjelf insända den till kansler. Proff. Roséns och Beronii förklaringar deremot blefvo i Consistorium föredragna och jemte

berättelsen till kansler öfversända. Derefter finner man icke i tillgängliga handlingar att något vidare i saken förelupit.

I sammanhang härmed må likväl meddelas kanslers brefvet af den 23 Nov. 1741, deruti kansler skrifver att, sedan faculteten på förslag till medicinska adjuncturen uppfört i första rummet Wallerius och föredragit Licent. Strandberg framför dr Bäck, han väl icke funnit de skäl, som förmått prof. Rosén att sätta Strandberg framför bemälte dr Bäck, hafva varit „tillräckliga eller giltiga, men dock för denna gången funnit för godt att låta denna saken aldeles bero vid facultetens förslag och nämnt den till adjuncturen, som af bägge professorerne föreslagen blifvit. Men så har jag derjemte icke velat underlåta at gifva Consistorio Academico vidhanden at förnämsta orsaken dertill har hos mig varit at förekomma det ingen missämja må i faculteten emellan dess ledamöter upkomma, hvarom jag å ena sidan är så öm, som å den andra, att ingen i belöningars utdelande må hafva skiälig anledning att klaga öfver weld och godtyckio. Jag förmodar för öfrigt at adjuncten Wallerius lärer anse denna befordran som ett önskeligt tillfälle at få visa det de owarsamma steg han vid ett eller annat tillfälle tilläfventyrs tagit, tiena honom till att med så mycken större försigtighet hädanefter hålla sig vid ett så alfvarsamt väsende, som den anstår, hvilken ungdomen med undervisning och eftersyn bör tillhandagå.“

Ännu en gång förekommer en erinran om ifrågavarande disputationsakt. När kanslern grefve C. Gyllenborg besökte Upsala 1744, anförde han till Consistorii protokoll den 30 Jan.: „Och som Consistorium sig ännu ganska väl kunde påminna, hvad buller och oro thet förorsakat, att doctor Wallerii disputation oaktadt vederbörliga välmenta påminnelser i Consistorio utkom, så förmante Hans Excellence Consistorium att noga tillse att icke personalier och sådana förargeliga saker vidare måtte i disputationer inflyta, och mente Hans Excellence, att alt som i anledning af bemälte dispution sig tilldragit, kunde alldeles tagas utur protocollerna. Förmodande Hans Excellence att icke sådant vidare få h

utan att professorerne visa vid slika tillfällen hvarannan then höflighet, som deras egen heder och ungdomens uppmärksamhet deröfver fordrar".

Sjelf försvarade sig Linné hvarken mot detta eller andra angrepp, emedan han i allmänhet undvek att inlåta sig i polemisk skriftvexling. Endast på indirekt sätt bemötte Linné denna pamflett, då den gaf honom anledning att utgifva „*Orbis eruditi judicium de Caroli Linnaei m. d. scriptis*". I denna ytterst sällsynta, utan tryckningsort och år utgifna brochyr finnas uppräknade Linnés skrifter och anföras omdömen af utmärkta vetenskapsmän öfver Linnés förtjenster, uttalade dels i bref till honom sjelf, dels i tryckta arbeten. Denna skrift, som icke synes hafva blifvit den stora allmänheten delgifven, utdelades endast till Linnés vänner och en del riksdagsmän.

Linné utnämndes till professor i teoretisk och praktisk medicin i Upsala den 5 Maj 1741 och vidtog om hösten sina föreläsningar öfver sjukdomarnas system (historia morborum), en fråga, hvilken han sedermera ofta behandlade[1]). I början af följande år gick det utbyte af läroämnen, hvarom redan blifvit nämndt, i verkställighet emellan Rosén och Linné. Consistorii protokoll för den 14 Nov. 1741 innehåller nemligen, att kansler i bref af den 1 i samma månad infordrat Consistorii Academici utlåtande öfver den

„supplique, hvaruti professorerne i medicinska faculteten af åtrå att med förenade krafter bringa studium medicum härstädes i anseende och därmedelst göra sig til någon del värdige Hans Höggrefl. Excellences välbevågenhet samt i afseende på hvad hvar och en af dem med största nöje drifwer och synes vara mest fallen til, anhålla om Hans Excellences nå-

---

1) „Nunc totus sum in historia morborum, quam publice doceo". I bref till A. von Haller den 10 April 1747.

diga tilstånd at emellan sig få repartera föreläsningarna i så måtto, att Kongl. Lifmedicus hr prof. Rosén åtager sig praxin medicam, anatomiam, physiologien, pathologien och chymia pharmaceutica och professoren hr doctor Linnaeus deremot informerar uti Botaniquen, chymia metallurgica, semejotica, diaetetica och materia medica, samt åtager sig intendencen öfver botaniska trädgården och som hr professor Linnaeus således kommer att bo hyresfritt uti det botaniska huset, hvilken förmon annars hörer hr prof. Rosén til, så utbeder sig sistnämnde hr professor deremot at likaledes utan hyra få bebo äfven så många rum uti nosocomio academico, hvarest han är sinnad at vissa dagar i veckan i medicinae studiosorum närvaro examinera sjukt folk och igensöka deras sjukdom och efter bästa wett derföre meddela råd".

Sedan kansler den 21 Jan. 1742 godkänt förslaget, öfvertog Rosén anatomi, fysiologi, aetiologi och läran om medikamenternas beredningssätt jemte inseendet öfver det akademiska sjukhuset, medan Linné skulle föreläsa botanik, materia medica, semiotik, dietetik och naturalhistoria samt handhafva vården om botaniska trädgården.

Ehuru Linné från denna tid egnade sitt intresse hufvudsakligen åt naturalhistorien, var han likväl icke mindre i följd af sin föregående verksamhet och sina tjensteåligganden, än af den nära förening, i hvilken botaniken och läkekonsten den tiden stodo till hvarandra, ständigt sysselsatt med utredningen och bearbetandet af medicinska vetenskapliga frågor. Enligt tidens sed att i offentliga disputationer nedlägga resultaten af sina forskningar, utgaf Linné en mycket stor mängd akademiska afhandlingar och det är hufvudsakligen från dem vi kunna vinna kännedom om hans medicinska åsigter och läror. Dessa afhandlingar tillkommo vanligen sålunda att, sedan Linné i sina föreläsningar behandlat ett ämne, lät han någon af sina elever, som det tillkom att utgifva en afhandling för vinnande af doktorsgrad, närmare

utarbeta detsamma, genomgå litteraturen och gifva framställningen sin tillbörliga form. Många af dessa afhandlingar bära visserligen de unga författarenes namn, ehuru de till största delen äro utgångna ur Linnés penna eller utgöra anteckningar vid hans föredrag. De bilda den vigtigaste källan för studium af Linnés medicinska skriftställeri och lemna oss den säkraste uppfattningen af hans medicinska ståndpunkt. Af de olika medicinska vetenskapsgrenarna var det hufvudsakligen den systematiska sjukdomsläran (nosologien), farmako-dynamiken och dietetiken, hvilka intresserade Linné samt togo hans lärare- och författareverksamhet i anspråk. En ganska stor del af läseåret egnade han åt undervisningen i de honom åliggande medicinska läroämnena. Medan Linné under vår- och sommarmånaderna föreläste botanik, samt anställde sina glada exkursioner i omgifningen af Upsala, föredrog han vanligen under hösten och vintern dietetiken, nosologin eller materia medica. Det inflytande han såsom lärare utöfvade på läkarebildningens utveckling och förkofran i Sverige, låter knapt uppskatta sig. I det följande skola vi finna de mest talande bevis för Linnés i detta afseende utomordentliga, hittills nästan förbisedda, betydelse för sitt land.

Sedan Rosén och Linné öfvertagit den medicinska undervisningen i Upsala, tillvexte antalet af medicine studerande hastigt, intresset för medicinens studium blef allmännare samt fordringarne på en grundlig och mångsidig läkarebildning större. De af Linnés hand förda protokollerna i medicinska fakulteten lemna oss upplysning, huru beskaffade de medicinska examina vid universitetet i Upsala voro i medlet af förra århundradet och hvilka fordringar, som i detta afseende blefvo stälda på de blifvande läkarene. Man ser deraf, att redan den tiden ganska omfattande stu-

dier erfordrades för vinnande af den medicinska doktorsgraden[1]). Licentiatexamen anställdes icke sällan i sjukhuset i närvaro af alla medicine studerande, hvarom Linné yttrar sig: „att examina rigorosa ske publice är äfter min tanke gan-

[1]) Då sjelfva frågorna äro af Linnes hand upptecknade vid de af honom anstälda förhören, vinna vi en klar tidsbild af dåvarande förhållanden. Vid den teoretiska examen, som den 10 Mars 1742 anställdes med Johan Westman, förekommo bland annat följande frågor:

Prof. C. Linnaeus.

in semioticis:

Tritaeus quis morbus?
Hujus signa quae?
Pleuritis quid?
Causa proxima pleuritidis quae?
Sedes pleuritidis an in vasis bronchialibus?
Signa essentialia pleuritidis quae?
Signa salutaria et lethalia quae?
Nephritidis calculosae signa quae?
Signa essentialia quae?
Siphilitidis signa essentialia?
Symptomata quae?
Quando exacerbantur symptomata?

In diaeteticis:

Senium qua diaeta acceleretur?
Carnium esus an salubris?
Puntz Anglorum an noxius?
Quomodo paratur ab Indis Puntz?

Prof. Rosén.

In anatomicis:

Quaenam membrana maximi universalis?
Ab inedia an fibrae consumantur?
Auris quomodo dividitur? Meatus auditorius unde?
Glandulae quotuplices dantur?
Hepar an glandula conglomerata?

In physiologicis:

Transpiratio insensibilis an detur?
a quo inventa et descripta?
retenta an morbos causet?
Sudor et transpiratio an idem?

ska nyttigt, thy derigenom finna medicinae studiosi längden, vidden och djupet af sciencen, samt vinna en rätt methodum studendi och se hvad dem fattas, utom det att mången studiosus derigenom afhålles att i otid begära examen".

Den medicinska studiekursen i Upsala var enligt fakultetens protokoll för den 20 febr. 1749 indelad på följande sätt:

„Quaestionem på huru lång tid en cursus praelectionum publicarum uti facultate medica bör absolveras, besvarades sålunda:

---

in pharmaceuticis:
Syrupus violarum an per coctionem paratur?
Syr. tussilaginis, papaveris albi quo modo?
Paregoricis quibus habemus opus?

Vid det derpå följande praktiska förhöret den 30 April 1742 fick examinanden besvara följande spörjsmål:

Prof. C. Linnaeus.
Quae cura apoplectici recentis?
Quae cura et signa iliacae passionis?
Quamdiu durat?
Cholerae signa et cura?
Opiata an tuto hic adhibenda?
Diuretica vegetabilia quae?
Parejæ bravæ quae dosis?
Purgans quoddam minime debilitans?
Vomitoria quaenam primaria?
Asari rad. an grosse vel tenue pulverisandus?
Doses purgantium et vomitoriorum?

Prof. N. Rosén.
Malignitas in morbis quid?
Prostratio virium a sphacelo unde?
Viscera in malignis febribus an inflammata?
Exanthematum in petechiis color, quid indicat?
Subito retrocedentes cur periculosae?
Phrenitidis imminentes signa quae?
Quamdiu durat phrenitis?
Scirrhi hepatis quae signa? quae cura?

Sist examinerades uti formulis, hvarpå candidatus föreskref åtskilliga purgantia, laxantia, succos expressos et innumera alia interna medicamenta".

Rosén.	Linnaeus.
1. Demonstrationes anatomicae hvar vinter.	1. Demonstrationes plantarum in horto hvar sommar.
2. Pharmaceutica 1 åhr.	2. Materia medica 1 åhr.
3. Physiologia 1 åhr.	3. Semiotica 1 åhr.
4. Pathologia $1^1/_2$ åhr.	4. Diaeta $1^1/_2$ åhr.
5. Praxis $1^1/_2$ åhr.	5. Historia naturalis $1^1/_2$ åhr.

Linné förstod att samla omkring sig ett talrikt och lifvadt auditorium. Hans föreläsningar utmärkte sig för sin klarhet och sin praktiska riktning. Gerna och ofta tillämpade han den medicinska vetenskapens läror på det dagliga lifvets förhållanden. Derigenom väcktes äfven hos andra än egentliga medicine studerande håg och lust att bevista hans föreläsningar och hvarken före eller efter hans tid torde någon medicine professor i Sverige haft att glädja sig åt en så talrik åhörare krets, som Linné. Isynnerhet voro hans föredrag öfver dietetiken eller det man i vår tid skulle kalla den enskilda helsovårdsläran högt skattade och uppburna. Härom skrifver han sjelf 1743:

„Linnaeus läser nu publice experimental-diaeten med rön och observationer; uti hvilken sak han samlat sig flere rön igenom sine resor och läsande, än som någon annan auctor förut ägt, hvarföre ock hans auditorium blef det största“ [1]). „Icke någon professor i Upsala har på sextio år haft mera åhörare än jag, dietetiken föredrager jag helt och hållet på grund af iakttagelser och om det förunnas mig att offentliggöra mitt arbete, tviflar jag icke att det skall vara många till gagn och vinna bifall“ [2]).

Dietetiken var i öfrigt ett ämne, som på det högsta intresserade Linné och till hvars bearbetning han länge samlat materialier. Han skrifver till A. v. Haller:

„Jag genomgår nu med största ifver eder kommentar till Boerhaave; jag beder att Ni måtten lemna oss de följande

[1]) *Egenh. Anteckn.* s. 42.

[2]) I bref till Sauvages den 3 April 1743.

delarna rörande dieten. Det är ett ämne, i hvilket jag finner min fröjd och hvaruti jag samlat mera än, så vidt jag vet, någon annan. Nya bidrag finner jag i edert arbete. Hvad jag samlat, skolen Ni en gång få se, jag har arbetat dermed under tio års tid“ [1]).

Icke blott från Sverige strömmade åhörare till Linnés lärosal. Äfven Finland har haft lyckan att ega ett antal män, hvilka blifvit uppfostrade i hans skola. Medicinska fakultetens i Upsala protokoller omnämna bland dem, som begagnat sig af Linnés undervisning, icke mindre än 15 finnar och tre från Viborgs län. Må det tillåtas oss att infläta deras namn i den vördnadens och kärlekens minneskrans, som nu af tacksamma hjertan egnas det lärosäte, der Linné lefde och verkade. Många bland de skönaste blad, dem Finlands litteraturhistoria har att uppvisa, knyta sig till denna minnesvärda tid i Sveriges nyvaknade vetenskapliga lif. Med glädje erinra vi oss, att mången kraftig väckelse till den finska kulturens utveckling har ytterst sin rot i det öfvervägande inflytande, Linné utöfvade på naturvetenskapernas område. Förf. har redan i ett annat arbete framstält Linnés betydelse i detta afseende och behöfver icke nu dröja vid denna sida af hans minne[2]).

I medicinska fakultetens protokoller äro följande finnar upptagna, såsom Linnés lärjungar:

Pehr Kalm, Österb., professor i Åbo.

Rud. Hast, Österb., provinsialläkare i Wasa.

Reinh. Hast., Österb.[3])

Abr. Argillander, Sav., salpetersjuderi-direktör i Savolax.

---

[1]) I bref till Haller den 15 Sept. 1740 och 29 Maj 1744.

[2]) O. Hjelt, *Naturhistoriens studium i Finland under sjuttonde och adertonde seklet.* Helsingfors 1868. s. 87 ff.

[3]) „Moritur historiae naturalis cultor eximius“.

Joh. Haartman, Åbobo, professor i Åbo[1]).
Jacob Hidén, Österb., stadsfysikus i Norrköping[2]).
Abr. Juslenius, Åbobo.
Isaac Uddman, Österb., praktiserande läkare i Upsala.
Anton Martin, Fenno.
J. Gabr. Bergman, Satac., provincialläkare i Åbo.
Andr. Bäckman, Nyl.
Andr. Blad, Österb., fattigläkare i Stockholm[3]).
Nils Avellan, Åbobo, stadsfysikus i Åbo, professor[4]).

---

[1]) Teoretisk examen den 5 Juni 1753, pro gradu examen den 13 Dec. s. å., hvarom Linné antecknat „visade en extra ordinarie genialitet". Om Haartman skrifver Linné 1751 i ett bref till sin vän Abr. Bäck: „Haartman fick stipendium; jag har aldrig sett någon starkare läsare, alla våra insecter kiener han till pricka; ingen har så wähl fattat materiam medicam af alla mina disciplar, får han mogna, så måste han blifva stor, fast jag får af honom som de andre, skam til tack".

[2]) Om Hidéns praktiska examen den 16 Dec. 1758 skrifver Linné „utaf denna examen syntes tydeligen, att d:nus Hidén är en af de bäste, som här studerat och vunnit honores doctorales, hvarföre han ock approberades med synnerlig distinction".

[3]) „Var försvarlig uti anatomie och physiologie, men uti historia naturali och uti botanicis samt materia medica fants han så svag at han ei kände partes fructificationis, ej heller kunde beskrifva en ört eller diur, icke heller förstod första fundamenta materiae medicae. Dock som han tycks användt flit uti anatomie och physiologie, at icke bryta en ung karls hug och lycka, adproberades han med det förbehåll att icke få examen innan han i dessa delar vist tillräcklig kunskap", skrifver Linné om hans teoretiska examen den 13 Dec. 1773. Om den practiska examen den 18 Juni 1774 heter det „har sedan förledne hösttermin användt mycken flit uti de delar, hvaruti han befants då vara svag, och som han utom dess är till åren och äfven nu visade vacker insigt uti praxi medica, så renuncierades han för medicinae licentiat".

[4]) „Uti examine märktes nog att han för mycket skyndat, men som han är vid stadgade år och utom dess flitig, förmodade faculteten att han snart kan vinna det som felades, i hvilket afseende han renunciertes för medicinae licentiat".

Henr. Rud. Hast, Österb., provinciallläkare i Wasa.
Carl Niclas Hellenius, Österb., professor i Åbo.

Framför allt böra vi likväl icke glömma, att såsom finne och Linnés lärjunge återbörda den berömde Pehr Forskål (född i Helsingfors 1736, död i Jêrim i Arabien 1763).

Den sällsynta lyckan beskärdes Linné att genom personlig undervisning få uppfostra män, hvilka sedan i fremmande land spridde hans läror och utbredde hans lof. Sålunda vistades i Upsala af norrmän: Borkrewik (1767), Tönning (1767), Fahl (1769), Tislew (1771), af danskar: Ascanius, Holm, Elavus Mangor (1760), Math. von d. Hagen (1760), Hil. Hagerup (1762), Joh. Zoega (1762), J. Chr. Fabricius (1762—64), Friis Rottbøll, Eding (1771), af tyskar: J. C. D. Schreber (1757—1760), Beckman (1765), Meyer (1766), J. Grünow, P. D. Giseke (1771), F. Ehrhart (1773—1776), af ryssar: Lepechin, bröderna Demidoff, Alex. Karamyscheff (1761), M. Afonin (1761), Chr. Eman. Hoppius (1758), från Wiborgs län: Chr. Lado (promoverad 1765), Joh. Hornborg (promov. 1774), Henr. Hornborg, af engelsmän: Joh. Rotheram (1771—75), från Philadelphia Adam Kuhn (1763—1765).

Bland alla de många läkare och naturforskare af sina samtida, med hvilka Linné stod i vetenskaplig brefvexling, finnes det icke någon, för hvilken Linné hyste större förtroende och vänskap än Boissier de la Croïx de Sauvages, professor vid medicinska skolan i Montpellier (f. d. 12 Maj 1706, död d. 19 Febr. 1767). Under trettio år af deras lefnad stodo desse män, hvilka icke sett eller personligt kände hvarandra, i ett lifligt och träget utbyte af ömsesidiga ideer och erfarenheter. För bedömande af Linné, som

läkare och medicinsk skriftställare, gifves det icke någon rikare källa, än denna brefvexling med Sauvages, som tillåter oss att kasta en djup inblick i denna sida af hans verksamhet. Linné uttalar i sina bref den mest odelade beundran för Sauvages' förtjenster om den vetenskapliga medicinen.

„Ni ären, skrifver han, bland läkarena den ende systematikern, Ni ensam hafven brutit isen och banat vägen. För min del räknar jag mig till lägsta klassen, ty man hinner icke till för allt. Afunden till trots egen Ni anspråk på hedersrummet bland alla“ [1]. „I fall det är sannt, såsom det alltid förblir, att läkarekonsten stödjer sig på tvenne grundpelare, kännedomen om sjukdomarna och läkemedlen, i fall det är sannt, som sjelfva afunden måste medgifva, att Ni först afslöjat sjukdomarnas natur (solus cognitionem morborum primus denudasti), i fall det är sannt, att kännedomen om läkemedlen grundar sig på kunskapen om vexterna, från hvilka de förträffligaste läkemedel hemtas, sannerligen i allt detta måste Ni anses vara stor, men ingen är profet i sitt fäderneslаnd. Felices agricolae, bona si sua norint“[2]. „Jag beder, sänd mig eder patologi, Eder ensam aktar jag som författare (tu mihi unicus auctor); andra må säga, hvad de vilja, de okunnige förstå icke hvad method är. Ni ensam hafven öppnat vägen, de blinda mullvadorna neka att beträda den“ [3].

Från den stund, när Linné första gången såg Sauvages skrift, fattades han af en djup, innerlig vänskap för den man, hos hvilken han återfann samma systematiserande snille, samma ordnande ande, som hos sig sjelf. Ehuru Linné just den tiden rastlöst och hängifvet arbetade på utgifvandet af de botaniska arbeten, hvilka grundlade hans rykte och plötsligt höjde honom till den plats han sedan intagit i vetenskapens historia, finner man likväl, huru Linné

[1]) I bref den 11 Nov. 1748.
[2]) I bref den 14 Okt. 1755.
[3]) I bref den 20 Okt. 1758.

med hela lifligheten af sin kärlek äfven kände sig dragen till läkarekonsten. Detta arbete väckte till den grad Linnés uppmärksamhet och beundran, att han genast den 20 Febr. 1737 skref till Sauvages och inledde bekantskap med honom samt begärde hans bok[1]).

„Eder methodus morborum, har jag förgäfves sökt i Sverige, Lappland, Norge, Danmark, Tyskland, Holland och England, men nu, sedan jag hos en läkare i Leyden fått se detta arbete, har jag beskådat det, häpnat och känt mitt innersta svälla af nya tankar (praecordiaque intima sentii attonitus novis intumuisse curis). Jag har funnit med hvilken lycklig framgång Ni förvandlat en svår och invecklad vetenskap till en lätt. Jag beklagar att nybörjarene (tironum turba) icke ega kännedom om edert arbete ty i detsamma finnes både metod och critik. Man har icke förut haft någon method i patologin (historia morborum), de som hålla sina reglor för metod, äro blinda och fara vilse (carent cerebro et excutiunt). Bestämningarna för sjukdomsslägterna kunna tagas endast från sjukdomstecknen (e signis exposcenda est omnis indicatio generica). Jag kan omöjligen umbära eder skrift, hvarje dag, som jag saknar eder bok, plågar mig". „Min slöa tankeförmåga kan fatta och förstå endast det, som systematiskt begripes. Den som har sinne för method, finner i edert arbete sanningar, hvilka icke på många år skola afslöjas"[2]).

Linné tillåter sig till och med att gifva Sauvages goda råd med afseende å hans skrift och begär, att Sauvages måtte tillägga synonymer och citater från andra författare, såsom botanisterna pläga göra. Slutligen beklagar Linné att detta arbete icke blifvit utgifvet på latin och

[1]) *Nouvelles Classes des Maladies.* Paris 1731, in 12:o. — „Sum enim ex iis, qui in eodem quo tu triumphasti campo, flores lego".

[2]) „Obtusum meum ingenium nil capit, nil intelligit, nisi quod systematice concipiat; an alii nescio, haereo". I bref till Sauvages den 2 Nov. 1737.

uppmanar Sauvages särskilda gånger att öfversätta detsamma till nämnda språk[1]).

Man torde icke gå för långt, om man uttalar den tanken, att näst Boerhaave det icke har funnits någon, som utöfvat större inflytande på Linnés ställning till den medicinska vetenskapen, än Sauvages. Det var han, som fortfarande underhöll Linnés kärlek och intresse för medicinen. Det är till och med sannolikt, att utan den nära och innerliga vänskap, som förband dessa vetenskapens stormän med hvarandra, Linné under den vexande bördan af sina naturalhistoriska arbeten småningom hade förlorat sin ungdoms kärlek för medicinen. Inflytandet af Sauvages skrifter på Linnés medicinska arbeten är ovedersägligt och ännu större visar detta inflytande sig med afseende på hans verksamhet, som lärare i en del af den medicinska vetenskapens grenar. I sina föreläsningar öfver nosologin följde Linné åtminstone i början af sin lärareverksamhet Sauvages' system och den af honom uppgjorda klassifikationen af de särskilda sjukdomarna. Då denna indelning helt och hållet skilde sig från den dittills vanliga metoden, väckte densamma mycken uppmärksamhet och Linné skrifver derom:

„I början beskrattades jag af min embetsbroder, då jag sade mig ämna indela sjukdomarna efter klasser, slägten, arter, synonymer m. m. och han yttrade, att jag icke kunde uppfatta sjukdomarna annorlunda, än en botaniker vexterna. Nu gör han det icke mera, emedan nästan alla medicine studerande afhöra mig, men honom endast få. Jag tilstår att jag

---

[1]) „Si preces meæ apud te valeant, unice efflagito, ut edas *Classes* tuas *Morborum* romana veste indutas. Certe si feceris, non mihi soli, non academiis nostris Sueciis, sed toti orbi te obstrictum et venerandum imo et æternum facies“. „Has enim publice docere, has mihi tironibus imo doctis commendare animus est, non novi alium librum dignum. Promisisti, quaeso et promissis tene; per sacra medicinae obsecro“. I brefven den 21 Jan. och 20 Sept. 1740.

i saknad af edert arbete icke skulle kunna föreläsa semiotiken" [1]).

Den systematiska riktning, som Sauvages införde i patologin och som gaf framställningen af läran om sjukdomarna så mycken likhet med den beskrifvande naturvetenskapens metod, kunde icke annat än lifligt anslå Linné. Visserligen förekomma äfven tidigare uttalanden i denna riktning. Redan Sydenham uppmanade att ordna sjukdomarna enligt botanisternas föredöme [2]) och äfven Baglivi fann det nödvändigt, att „alla sjukdomar, för att kunna lättare och säkrare skiljas från hvarandra, borde efter botanisk metod bringas till vissa slägten och arter". Sauvages tillhör likväl förtjensten att på grund af gemensamma symtomer hafva sökt gruppera sjukdomarna i vissa klasser, ordningar och slägten efter deras större eller mindre öfverensstämmelse med hvarandra. Så osäker än denna grund till följe af tidens bristfälliga kännedom om sjukdomarnas natur i sjelfva verket var och så mycket en sådan indelning dels skiljde, dels sammanförde väsendtligt olika lidanden, så kunde detta Sauvages' system likväl icke annat än tillfredsställa Linnés behof af vissa ledande grundsatser vid ordnandet af sjukdomsverldens företeelser. Han blef sjelf hänförd att arbeta på ett medicinskt system och har, såsom vi längre fram skola ådagalägga, sökt lemna en förklaring på de sjukliga rubbningarna i organismen, grundad icke mindre på en mekanisk uppfattning af de fasta delarnes olika spänningsförhållanden, än på vätskornas kemiska sammansättning. Till vägledning för sina åhörare

---

[1]) I bref till Sauvages den 2 Dec. 1741.

[2]) „Primo expedit, ut morbi omnes ad definitas ac certas species revocentur, eadem prorsus diligentia ac ἀκρίβεια, qua id factum videmus a botanicis scriptoribus in suis phytologiis". *Opera Universa.* Lugd. Bat. 1754, s. 13.

var Linné betänkt på att utgifva dessa sina föreläsningar öfver nosologin och i följd deraf utkom äfven sedermera hans arbete „*Genera morborum*[1]).

Linné följde med mycken uppmärksamhet Sauvages' vetenskapliga verksamhet och de af honom utgifna skrifter.

„Dagligen studerar jag Eder fysiologi, men då jag icke är nog bevandrad i mathematik, undgår mig mycket. Der jag kan fatta det, finner jag med förundran, huru Ni kunnat tränga djupare i vetenskapen, än någon före eder"[2]).

När Sauvages ytterligare utvecklade sitt medicinska system och sammanfattade resultaten af sina forskningar och erfarenhet i sitt stora arbete „*Pathologia methodica*", som utkommit i många upplagor och sedermera utgafs under titel „*Nosologia methodica sistens morborum classes*", skref Linné:

„Hvarken vill jag smickra Eder eller tillåter mig min uppriktiga vänskap det, men det är fullkomligt säkert, att nu börjar ett nytt tidehvarf för medicinen (novum adeatur medicinae exercitium), då Ni öppnat alla läkares ögon att de se vägen och kunna under klar dager vandra den så långt det för oss menniskor är möjligt. Allt hvad jag någonsin lärt af andra återfinner jag hos eder, men tusen gånger mera, än som varit för mig eller någon annan bekant. För min del börjar jag studera ånyo och enhvar, som förstår det, må börja, huru grundlig kunskap han än kan tro sig ega" [3]).

Den stora betydelse för medicinens studium Linné fästade vid Sauvages' arbeten framgår tydligt deraf, att han förordade dem till läsning åt medicine studerande och uppmanade Sauvages att sända ett större antal exemplar

---

[1]) Hocce autummo 1741 publice *Classes* tuas *morborum* docebo, tua venia; si exigant studiosi, seorsim has edere vellem, uti morbos definitos dedisti in Pathologia". I bref den 2 Dec. 1741.

[2]) I bref den 14 Okt. 1755 till Sauvages, som kort förut utgifvit sina „*Physiologiae Elementa*". Amstelodami (Avenione) 1755.

[3]) I bref den 3 Aug. 1764.

af sin patologi till försäljning i Sverige. Han säger sig behöfva ända till etthundra exemplar och lofvar försälja dem på en enda dag[1]). Kännedomen om Sauvages' system spridde sig sålunda allmänt bland Linnés lärjungar. Det inflytande Sauvages utöfvat på Sveriges läkarebildning har varit mycket stort och denne franske lärde torde icke i något land, hans fäderneslan knapt undantaget, åtnjutit större anseende, än i Sverige.

Å sin sida fann sig Sauvages i hög grad smickrad af det erkännande, som Linné lät honom vederfaras. Icke blott i sina bref uttrycker han sin tacksamhet för det bifall Linné skänkte hans arbeten och hans forskningar, utan han yttrar tillika, att detta förmånliga omdöme måste skattas så mycket högre, som det uttalats af en man, som har förmåga att bedöma värdet af en vetenskaplig metod[2]).

Genom Linnés bemedling blef Sauvages namn till och med införlifvadt med den svenska litteraturen. Med anledning deraf att i Skåne en epidemisk boskapssjukdom (dysenteria boum febrilis) utbrutit 1745, meddelade Sauvages på Linnés begäran sin erfarenhet om naturen och behandlingen af denna farsot, som hade herrskat äfven i södra Frankrike. Detta Sauvages bref öfversatte Linné och lät införa i svenska Vetenskaps akademiens handlingar 1746 och skrifver derom:

---

[1]) I bref 1753.

[2]) „Quod autem hanc spartam feliciter a me fuisse exornatam, putet Ill. Eques Linnaeus Archiater suecicus, ut refert in suis *Amoenitatibus academicis* Vol. VI; quod, inquam, Nosologiam magnificis extollat verbis in suis *Epistolis*, hoc certe tribuo benevolo ejus animo: Cum autem ille vir in multis, sed maxime in methodis dijudicandis, præstantissimus sit, non parum mihi gratulor, quod hæcce mea methodus ipsi potissimum arriserit“. I företalet till *Nosologia methodica*. I. Amstel. 1768, s. 90.

„detta bref har behagat alla så väl, att man kunde blifva afundsjuk deröfver; jag har icke sett någon utländning vinna i Sverige så stort rykte för en enda uppsats“ [1]).

Sjelfva den afhandling Sauvages utgaf i detta ämne *„Memoire sur la Maladie des Boeufs du Vivarais“* (Montpell. 1745) blef sedan genom Linnés försorg öfversatt på svenska[2]). I Vetenskaps akademiens handlingar 1751 förekommer ytterligare en afhandling af Sauvages *„Anmärkningar om refbensmusklernas fibrers ställning“*, i hvilken han tillämpar mekanikens lagar och den han slutar med orden „monne icke jemväl häraf styrkes, att Gud gjort allt efter mått, tal och vigt“.

Det var icke blott i frågor rörande den systematiska nosologin och de medicinska teorierna, som Linné och Sauvages utbytte åsigter och erfarenheter. Å ena sidan lemnar Linné åt den lärde forskaren i södern vigtiga och värdefulla upplysningar om de nordiska sjukdomsförhållandena[3]), å den andra förekomma ständigt ömsesidiga meddelanden om enskilda sjukdomars natur och behandling. Genom Sauvages erhöll Linné kännedom om behandlingen af vissa sjukdomar medelst elektricitet. Det synes, som skulle Sauvages en längre tid hafva sysselsatt sig med detta ämne, emedan han till bevis för värdet af sin kurmetod, meddelar Linné en mängd af honom gjorda iakttagelser[4]). Detta meddelande intresserade Linné på det allrahögsta och han svarar Sauvages:

[1]) I bref 1747.

[2]) Under titel *„Anmärkningar öfver Boskapssjukan uti Vivarais af Herr de Sauvages“*. Stockh. 1748, 32 sid. 8:o (med ett kort företal af Linné, som ombesörjde arbetets öfversättning genom Mag. Stecksenius).

[3]) I bref den 21 Jan. 1740, 1744, 1753, den 20 Dec. 1754, den 24 Febr. 1756.

[4]) I bref den 12 April 1749.

„Det Ni skrifven om elektrisationen, är i hög grad märkvärdigt. Ännu har icke någon hos oss börjat använda den, men jag skall med det första dermed anställa försök“ [1]). „Edra iakttagelser om elektrisationen äro utmärkta och hafva blifvit upplästa i Societeten. Alla prisa eder, som stundom meddelar oss edra undersökningar, medan många andra aldrig göra det“ [2]).

Med anledning häraf synas försök öfver elektricitetens inverkan på vissa sjukdomar hafva blifvit anstälda, emedan fakulteten på sin framställning, huruvida icke den medicine studiosus, som skulle för detta sysslande antagas, kunde erhålla ett högre stipendium, emottog ett kungl. bref af den 28 Sept. 1752, som tillåter

„att dubbelt stipendium regium får lemnas åt den studiosus medicinae, som blifver antagen till Elektriserförsöks anställande på sjuka och vid sjelfva observationerna deröfver håller behöriga controller och anmärkningar“.

Man har hyst den föreställningen, att Linné skulle, sedan han öfvertagit lärostolen i botanik, hafva helt och hållet upphört med sin verksamhet, som läkare. Visserligen yttrar han sjelf „antingen borde professionen eller practiquen försummas; betjente alltså härefter aldrig någon annan, än vänner och fattige“ [3]), men vi ega en mängd bevis derpå, att Linné likväl icke fullkomligt undandragit sig läkareyrkets utöfning. Isynnerhet sina vänner tjente han med sin erfarenhet. Det är rörande att se den oro, med hvilken

---

[1]) I bref den 22 Aug. 1749.

[2]) I bref den 21 Aug. 1750. — Detta yttrande hänför sig till en kort förut af Sauvages till Vetenskaps-Societeten i Upsala inlemnad afhandling „*Usus electricitatis in rheumatismo*“, tryckt i Acta Soc. reg. Scient. Upsal. 1744—1750. Stockh. 1751, pag. 1—8. I societetens handlingar 1742, tryckta i Stockholm 1748, finnes en dessförinnan offentliggjord uppsats af Sauvages „*Observationes physicae*“, innehållande iakttagelser öfver Catalepsis delirans och Aer lethalis.

[3]) *Egenh. Anteckn.* s. 201.

Linné, när han fick kännedom om kanslern, grefve C. Gyllenborgs sjukdom, skyndade att meddela sig med hans läkare, sin vän Abrah. Bäck.

„Jag hörer att hr Assessoren är dagelig hos Hans Excellence, min egen Apollo; jag har med mycken sorg sport att hans grufweliga passion ännu dagligen plågar hans Excellence, jag har i sommar tänkt på den passionen mehr än mycket; det lärer ofelbart vara något ulcus internum. Är nu så, lärer näppeligen något medel vara tillräckligt i denna passionen, om icke *Radix herbae Britannicæ*, den jag beder för all ting att Hr Assessoren intet förgiäter. Jag wågar recommendera densamma så högt att jag aldrig kan dö med godt samvete, om jag skulle höra att Hans Excellence afledе, utan att (hafva) försökt detta medel; jag wet det prof, som denne gjort uti alla ulcera interna, där sjelfwa ossa woro angripne, det aldrig något annat medel kunnat præstera. Men det måste hållas uti någon tid, pulveret till 3i pro dosi hvar dag. Kiäre min Præses (Bäck var nu ordförande i Vetenskaps Akademien), om I älskar mig, pröfwa allt och om intet annat är möjligt, åtminstone utdrag hans tid, ty när han lägger sina ögon tillsammans, då öpna andra fata ögonen vid academien. Låt mig weta och blifwa öfwertygad att Hr Assessoren brukar radicem britannicae“[1]). „Det torde wähl inte skada att med infuso juniperi determinera mera Rd. Britannicae kraft åt vias urinarias, allenast det ej tages för starkt, som det har annan kraft än Rd. Brit.; war ej för sparsam i dosi och tiden att continuera med ett medicament, som så aldeles ingen fara äger och kom hog att medicastri giöra ofta största curer med sufficienti dosi och diuturno usu“[2]).

„Den högste Guden hjelpe den ärlige Gubben, som gjort

¹) I bref den 5 Sept. 1746. För begagnandet af Linnés hittills otryckta bref till Abrah. Bäck, hvilka förvaras i Vetenskaps Akademiens bibliothek, står jag i tacksam förbindelse hos hr dr Ew. Åhrling i Arboga, som med den största beredvillighet lemnat mig från sina rika samlingar en mängd värdefulla upplysningar.

²) I bref den 19 Sept. 1746.

alla menniskor så mycket godt. När wår academie blifwer enka, nog blifwer hon gift, men aldrig får hon gref Carl i wår tid och knapt i wåra barns. Den tid kommer nog, att wi gierna skulle willia gnaga up hans aska ur des grift med wåra tänder och få honom dock aldrig mehr"[1]).

Till Sauvages, som en tid led af svaga ögon, skickade Linné en receptformel, som han ofta med mycken framgång användt och hvarom han yttrar „fere coecos eo curavi"[2]) och till sin vän adjunkten, sedermera professorn E. G. Liedbeck i Lund skrifver Linné:

„Jag må aldrig tro att Hr Adjuncten fått något fehl ännu på bröstet. Emellertid är mitt råd:

1. Att Hr Adjuncten en gång eller två om veckan laxerar på ett skedblad Anima rhabarberi.
2. Tager in hvar morgon af Syrupus balsamiæ F.
3. Dricker the af Bothrys och Hedera terrestris.
4. Actar sig för kiöttmat.
5. Äter engång äller annan rå ostron.
6. Äter intet sur miölk eller citronsyra äller de præparata.
7. Giör sig däfwig men intet swettig och det 1/2 timme för middagen, så ofta sig giöra låter[3]).

I Linnés skrifter möta vi för öfrigt talrika spår deraf, att han fortfarande intresserade sig för den praktiska läkarekonsten och följde med dess framsteg. I sina bref meddelar han icke sällan den erfarenhet, han vunnit vid sjukbädden och inhemtar i svåra och mera invecklade fall sina medicinska vänners åsigt. Stor var likväl icke Linnés praktik

[1]) I bref den 18 Nov. 1746.

[2]) I bref den 8 December 1747. „Sauvagesium paucis ante obitum annis lippum, ut vix legeret librum, curavit Linné infuso caryophyllorum, ut ipse in literis fatetur: Tibi debeo oculos meos". *Egenh. Anteckn.* s. 204.

[3]) I bref den 4 Febr. 1755.

och ännu mindre var den vinstgifvande. I ett svagt ögonblick skrifver han till Abrah. Bäck:

„Det var en olycklig stund jag emottog professionen, hade jag hållit mig vid auream praxin, hade jag wähl denna tiden och skolat försökt något och födt mig wähl“ [1]. „Min bror klagar öfwer att mista auream praxin på ett par dagar, än jag, som i så många åhr lämnat den totalt för wettenskapens skull; hade jag anwändt $^{1}/_{8}$:dehl af mitt arbete därpå, hade kanske jag varit practicus och mått wähl. Sed sero sapiunt Phryges“ [2].

Den allmänna uppmärksamhet och det lifliga deltagande, som följde Linnés vetenskapliga arbete, har till en del sin förklaring i frihetstidens praktiska riktning. I hvarje naturvetenskaplig upptäckt trodde man sig finna en ny vinstgifvande källa till det allmänna välståndets förkofran och fortgående ekonomiska utveckling. Det var naturligt att äfven Linné, så högt han också stälde den fria forskningens mål, hembar sin gärd åt den tidens sträfvanden, som icke sällan uppskattade vetenskapens värde efter de „tunnor guld“, som man beräknade att riket derpå kunde skörda. Hufvudsyftet med de resor, hvilka Linné på statens bekostnad företog till särskilda rikets provinser, hade utforskandet af deras naturprodukter, deras förvärfskällor och öfriga ekonomiska förhållanden till ändamål. Under dessa forskningar riktade Linné bland annat sin uppmärksamhet på husdjurens vård och födoämnen i olika delar af landet. Enligt hans uppmaning anstäldes noggranna undersökningar, hvilka vexter passade för det ena eller andra husdjuret och i följd af dessa iakttagelser vunnos en mängd högst vigtiga och betydelsefulla bidrag till kännedomen om deras lefnadssätt och sjukdomar. På grund af den erfarenhet Linné förvärfvat sig under sina

[1] I bref den 10 Febr. 1758.
[2] I bref den 22 December 1761.

vidsträckta resor, blef hans yttrande i frågor rörande veterinärkonsten icke sällan af myndigheterna infordradt och hans utlåtande blef vanligen bestämmande för de vidtagna åtgärderna. I ett bref till Vetenskaps Akademiens sekreterare P. Elvius skrifver Linné:

„Dock tillstår jag, att Baron Cederhjelms beskrifning på hästsjukan skulle (jag) vara med att tryckes, allenast man ej söker lämpa henne till boskapssjukan, som är så olika som natt och dag. Men Baron Cederhjelm (beskrifver) artigt hästarnas sjuka, som är en angina contagiosa.

Hvad den af en Collegii medici ledamot ingifne observationen efter Dr Hegart angår, så är det en febris contagiosa, helt different ifrån Baron Cederhjelm.

För Guds skull lät ej trycka detta, att ej Academien må blifwa ett löje för hela werlden“ [1]).

Linné skref äfven sjelf några för den större allmänheten beräknade uppsatser rörande husdjurens sjukdomar [2]) och i hans skrifter finnes en talrik mängd notiser, hvilka mer eller mindre hänföra sig till veterinärvetenskapen och till en del blifvit upptagna i densamma [3]). Ju vidsträcktare kunskapen i dessa ämnen spridde sig, desto mera blef uppmärksamheten fästad vid vigten att ordna landets veterinärväsende, desto klarare framstod nödvändigheten att inrätta en särskild un-

---

[1]) I bref 1749, meddeladt af dr Ährling.

[2]) Dessa uppsatser äro, så vidt förf. kunnat finna, följande: *Arch. Linnæi svar uppå L. Salvii bref angående boskapssjukan* dat. 6 Juli 1750, infördt i Salvii Lärda tidningar 1750, s. 210. *Utdrag af Hr Archiatern och Riddarens Linnæi bref* (om fårsjukan) *dat. d. 14 Apr. 1756*, Sthlm 1756. *Archiatern och Riddarens Herr Carl Linnæi til Upsala Lands Canslie den 14 Juli 1761 aflämnade utlåtande om den i länet förmärkta boskapssjukan* i Inrikes Tidningar 1761 N:o 61. Linné har dessutom skrifvit förord till Landshöfding G. Falkenbergs *Anledning till en Mulo-Medicina.* Tryckt til innevånarenas tjenst och nytta i Wästmanlands Höfdingdöme. Westerås 1763. 8:o.

[3]) J. G. H. Kinberg, *Linné och Veterinär-Vetenskapen. Föredrag.* Stockh. 1872.

dervisningsanstalt för detta behof. Det var på Linnés uppmaning och förslag, som grundläggaren af Sveriges veterinärväsende, den så högt förtjente Petter Hernquist egnade sig åt dess studium. I ett bref till ordföranden i Collegium medicum Abrah. Bäck lemnar Linné följande varma förord för honom:

"Uti mitt förra (bref) nämde jag, att till Professionem veterinariam woro allenast 4 personer i riket, som jag kjände att där till föreslå, men att jag icke wiste om någon af dem hade lust densamma antaga. Uti M. Br. senaste (bref) anmodas jag tala med de närvarande där om, det jag ock gjort.

Mag. Hernquist wore den jag tycker skulle lämpeligast winnas. Det är en man, som aldrig släpt någon Wettenskap, med mindre han henne penetrerat, då han begynt. Min Br. kan resonera med honom i hwad Wettenskap M. Br. behagar, så skall han allestädes höra att han är karl och har Professors studier. Han har på några åhr hört Diæten, Chemien, Materia medica, Naturalhistorien till hela sin widd, Botaniquen, Systema morborum etc.; jag måste tillstå, att jag icke sedt hans like att tränga sig igenom de hårdaste Wettenskaper; så att jag är säker, det han wore karl att lära det, som är uppfunnit och sedan bygga hela Wettenskapen på ren grund. Alla berömde honom för mig i förstone, men hans exterieur och tystlåtenhet gjorde, att jag ej trodde honom wara sådan, för än jag haft honom hos mig ett åhr. Tala med honom, så skall M. Br. finna, att jag sagt alt för litet om hans merite"[1]).

Den svenska veterinärkonsten har sålunda Linné att tacka icke blott för många värdefulla bidrag till dess vetenskapliga utveckling, utan framför allt för det intresse han genom sina undersökningar och iakttagelser förstod att väcka till dess idkande och erkännande i det praktiska lifvet. Från denna tid började veterinärvetenskapen i Sverige häfda sin

[1]) I bref den 1 Mars 1763, infördt i J. E. Wikström, *Conspectus Litteraturæ Botanicæ in Suecia.* Sthm. 1831, s. 97.

plats, som en vigtig länk i den allmänna och enskilda hushållningen.

Medicinen har mer, än de fleste andra vetenskaper, nära beröringspunkter med många af det medborgerliga, ja dagliga lifvets behof. Läkarekonsten är kallad att förädlande och upplysande ingripa i menskligheternas förhållande till och beroende af den yttre naturen, att understödja henne i kampen mot de råa naturdrifternas välde och för henne mildra känslan af förgängelsens makt. För den medicinska vetenskapen saknas det aldrig tillfälle och anledning att uttala sig i de tid efter annan uppdykande frågorna inom det menskliga kulturarbetet och samhällslifvet. Vetenskapens historia visar oss äfven, att dess stormän icke skytt att vända sig till den stora massan af folket med råd och upplysningar, och att popularisera sin erfarenhet och resultatet af sina forskningar. Vi återfinna äfven Linnés namn på de medicinska folkskrifternas område. I början af sin akademiska verksamhet, skref Linné i de af Ol. P. Hjorter utgifna almanachorna lättfattliga uppsatser i medicinska ämnen[1]. Hans „*Anmärkningar om bränvin*“, som innehålla allvarliga, högst behjertansvärda varningar emot det öfverhandtagande missbruket af bränvin, väckte på sin tid mycken uppmärksamhet och vigten af Linnés namn gaf detta uttalande en stor betydelse. Denna skrift har ännu i våra dagar blifvit upplagd och ånyo utgifven. I det följande skola vi i sammanhang med framställningen af Linnés medicinska åsigter, sysselsätta oss med några af dessa skrifter.

[1]) I almanachan 1742 ingår af Linné en afhandling om „*Huscurer för frossan*“, 1745 „*Continuation af huscurerna för de gångbara sjukdomar*“, innehållande en anvisning till botande af rödsot, 1746 „*Anmärkningar om Thée och théedrickande*“, 1747 „*Anmärkningar om Caffé*“ och 1748 „*Anmärkningar om bränvin*“.

Vi nalkas slutet af Linnés bana. Med odelad håg och innerlig hängifvenhet hade Linné egnat sig åt lärarekallet. Det hade varit hans lust och glädje, att meddela lyssnande åhörare frukterna af sina forskningar och rikedomen af sitt vetande. Undervisningen var alltid Linnés käraste sysselsättning, väckandet af håg och lust för studier hade han uppfattat, som en af universitetslärarens vigtigaste åligganden. I anseende till Rosén von Rosensteins vidsträckta praktik och tjenstgöring vid hofvet, samt i följd deraf ganska ofta inträffade frånvaro från universitetet, synes omsorgen om fakultetens göromål hufvudsakligen hafva legat på Linné.

„Archiater Rosén kom ena dagen från Stockholm", skrifver Linné, „och andra dagen reste han till sin gård, så at medicinae studiosi hela terminen ej hört honom mer än 2 gånger. Det rätt ängslar mig, ty om jag aldrig så arbetar i mitt, om ej den andra arbetar på andra sidan lika, så faller det dock" [1]).

Endast hans ihärdiga flit och den ovanliga lätthet, hvarmed Linné arbetade, gjorde det för honom möjligt, att hinna med bördan af sina mångfaldiga och olikartade sysselsättningar. Likväl klagar han sjelf, huru ansträngd han var. Redan tidigt skrifver Linné till sin vän Abrah. Bäck:

„Undra intet på mig, at M. Br. ej fått svar på andra brefvet. Jag har slutat all brefvexling inom lands och nästan utom, som jag sedt på 10 åhrs experience, at den gjort mig mycken möda och föga gagn äller ro, men wähl mycken smärta.

Jag will dock bjuda til at swara m. k. Br. på det mesta. Jag har på 10 åhrs tid gifvit min kropp ingen ro natt äller dag. Ingen skjutsmärr hafwer blifvit så illa handterat, som jag af mig. Jag har sedt denna fåfängan ändteligen och funnit den ej gjort mig det minsta, utom harm, grämelse, sorg, skam, olust, hat. Jag såg at de andre, som gjorde sin tjenst taliter qualiter et sinebant mundum vadere prout vadat,

[1]) I bref till Abrah. Bäck den 23 Febr. 1751.

lefde vere beati, älskade af alla, förnögde i sig sjelfwe, rolige til siähl och kropp. Ty tog jag resolution att giöra min tjenst, äta och sofwa och at wara glad; jag har och nu äfter en månads experience funnit mig ganska wähl och sedt min förra sjukdom. Ehuru det kostar något på i förstone at byta natur och wana, så ser jag dock redan möjligheten och smakar sötman där af" [1]).

Senare ger han i ett förtroligt bref till en vän följande bild af sitt dagliga lif:

„Hvarje dag föreläser jag offentligen en timme och genomgår derefter för ett antal åhörare ett privat collegium, ytterligare har jag en timme med danskar och tvenne med ryssar. Sedan jag sålunda före middagen talat fem timmar, läser jag på eftermiddagen korrektur, skrifver manuscript åt boktryckaren och bref till mina botaniska vänner, sköter om trädgården och sysselsätter mig dem, som besöka mig, samt ser efter mitt jordagods, så att jag mången dag knapt har tid att äta. Om Ni skullen se mig, skullen I beklaga min lott, som, omgifven af en talrik familj, likväl måste ha tid till umgänge, så väl med landsmän, som utländningar, hvilka anlända hit. Då mina tjenstekamrater dagligen få smaka detta lifvets behag, har jag tillbragt dagar och nätter i utredningen af en vetenskap, som icke tusen skola kunna fullända, för att icke tala om att dagligen förnöta min tid med vetenskaplig brefvexling och sålunda draga öfver mig en förtidig ålderdom. Om den högste ännu unnar mig några år, skall jag lösa den åldrande hästen från oket, för att han icke må löpa till det yttersta och slutligen blifwa löjlig (solvam senescentem equum, ne currat ad extremum ridendus et ilia ducat). Om jag då lyckas ega i min trädgård några sällsynta vexter, så skall jag glädja mig åt dem" [2]).

Ännu återstår att yttra några ord om Linnés inflytande på de allmänna medicinska angelägenheterna i hans

[1]) I bref den 2 Januari 1751.

[2]) I bref till N. J. Jacquin den 20 Mars 1761 och den 1 April 1764, tryckte i *Caroli Linnæi Epistolæ ad Nic. Jacquin, ex autographis ed. C. N. à Schreibers.* Vindobon. 1841.

fäderneslandet. Hans råd och erfarenhet togos ofta i anspråk för utlåtanden i offentliga frågor. Vi hafva redan i det föregående omnämnt, att hans mening vid särskilda tillfällen infordrades rörande bekämpandet af farsoter bland husdjuren. I utarbetandet af medicinaltaxorna, hvilka motsvara våra farmakopéer, tog Linné liflig del och gaf Collegium medicum många vigtiga råd och upplysningar. Men isynnerhet blef fakulteten i början af Linnés tid uppmanad, att lemna Collegium medicum förslag på lämpliga sökande vid besättandet af läkaretjenster. Linné skrifver derom i fakultetens namn den 24 Aug. 1756

> „faculteten kan derföre aldeles icke undandraga sig ifrån at meddela kongl. Collegio i dylika mål och när så behöfwes all den underrättelse, som faculteten kan vara i tilstånd att gifwa. Will ej eller wägra att efter kl. Collegii åstundan inlämna deras namn, som til licentiater blifwa examinerade, äfwen ock tillägga det witnesbörd, hwars och ens natursgåfwor, använda flit och bekanta uppförande förtjena, önskande faculteten att kl. Collegium derigenom finge tillfälle att tillräckeligen känna de sökande“.

Isynnerhet begagnade sig ordföranden i Collegium, Linnés mångårige vän Abrahamn Bäck af hans råd i sådana frågor. Vi finna i detta hänseende af honom högst märkeliga yttranden.

> „Som en medicus skall af kungl. Collegium sättjas till Björneborgs län och en Wadström skulle ämna sig dit, men Candidaten Hartman reser nu att söka densamma. Kan m. Br. tjena ett så qwickt ingenium, tror jag att min bror, såsom en parens medicinae et eruditionis det giör. Det berättas mig, om sanningen kan min Br. sjelf giöra sig underrättad, at denne Wadström, som warit i apothek lärt som gosse, warit gesäll, rest på den professionen, därpå gifte sig och nu quacksalvare. Han skall ej kunna läsa en author, ej förstå latin, första disputationen på svenska, examinerades ej publice, som de

andra där pläga giöra. Det är en skam af medicinska faculteten i Åbo giöra en sådan till doctor och borde mista sitt jus promovendi därföre. Då kan man sända en dräng till acamien att blifwa doctor. Det borde aldrig m. Br tola under sitt præsidio“ [1]).

“Att sända (såsom) medicus till Finland är utom alt twifwel Uddman den tjenligaste, har länge praktiserat, makalös att omgås med simpelt folk, hälst finnar i diæt och conversation och blifwer säkerligen bäst upptagen. Sahlberg är älliest lärdare och penetrantare, men har ej de friska gåfwor. Hall är mera insinuant, men hos fruntimber, ej hos finnar. Will min Bror winna adplausum vulgi fennici, är Uddmán bäst. Om han är i Upsala wet jag icke, som jag ej sedt honom på halfannat åhr. Men skall någon annor äfven sändas med honom, doger han intet, ty han förtalar sine embetsbröder“ [2]).

Småningom utbildade sig likväl emellan faculteten i Upsala och flera af Collegii medici ledamöter ett kyligt, ja till och med ett spändt förhållande. Den närmaste orsaken dertill synes hafva varit ömsesidig obelåtenhet och missnöje rörande anstälda examina. Linné klagar öfver de vacklande och ringa fordringar på medicinska kunskaper, med hvilka Collegium någongång åtnöjde sig vid besättandet af läkarebefattningar.

„Kl. Collegium antager och erkiennet dem för Licentiater, som knapt äro medicinæ alumni, äfven inför Öfwerheten, därföre titulerar dem och låter dem få tiensten hoc nomine; wij måste då antingen promovera dem eller stöta collegium, då wij dem improbera och gifwa orsak till feigd. — Collegium recommenderar dem till provinciales, som på intet sätt kunna wara candidati. Ändock klaga, om wij ej kunnna præstera alla lika“ [3]).

„Då unga medici skulle til Pomeren, togo hrr Collegii Assessorer gossar och poikar, som knapt sedt i någon medicinsk

---

[1]) I bref till Abr. Bäck i Sept. 1753.
[2]) I bref den 3 Mars 1772.
[3]) I bref den 17 Febr. 1758.

bok, dem de efter mitt tycke aldrig kunna på sitt samvete råda till menniskors och christna menniskors skiötsel, då de lämnade rätt goda och flitiga karlar, derföre att de ej warit hos dem. Desse hafwa de nu till Doctores promoverade, per quod quis peccat. För i werlden skrefs till faculteterna, att de skulle utleta sådana ämnen, men nu går det i lilla werlden, som i den stora. Transeat etiam hoc cum cæteris erroribus" [1]).

En annan orsak till missnöje emellan Linné och Collegium medicum var det oklara förhållandet, som ännu den tiden rådde emellan utöfvarene af den praktiska läkarevetenskapens olika delar. Vi böra erinra oss, att man i likhet med hvad som var fallet i andra länder, äfven i Sverige gjorde en skarp skilnad emellan läkare och kirurger. De, hvilka utöfvade den operativa delen af läkarekonsten, de s. k. bardskärarne, bildade ett eget privilegieradt skrå, bestående af ett antal mästerfältskärer med underlydande gesäller och lärosvenner, hvilka erhöllo undervisning, en hvar af sin mästare. I Stockholm hade, hufvudsakligen efter franskt mönster, bildat sig en sådan korporation, som slutligen erkändes som statsinrättning och 1717 erhöll namn af *kirurgiska societeten*. Denna förening af kirurger tillkom, att inom sig ordna undervisningen och den fordrade derföre såsom ett oeftergifligt vilkor af en hvar, som ville erkännas tillhöra föreningen och åtnjuta dess privilegier, att hafva genomgått de bestämda läroåren och de skilda graderna. Öfverdirektören för kirurgin i riket var chef för denna korporation, hvilken i öfrigt icke ansåg sig lyda under Collegium medicum. I medlet af förra århundradet stod den kirurgiska societeten i Stockholm på höjden af sitt anseende genom de utmärkta män, hvilka stått i spetsen för densamma och ledt dess an-

[1]) I bref den 2 Okt. 1762.

gelägenheter Ewald Ribe, S. Schützer, H. Schützer (adlad Schützercrantz) och N. Ramström. Under inflytelsen af flera till kirurgiska societeten hörande män, hvilka icke sällan utöfvade en mycket vidsträckt praktik i Stockholm och af hvilka äfven några erhållit säte och stämma i Collegium medicum, gynnades de rent praktiska, empiriska studierna i motsats till de akademiska. Det var denna „chirurgorum turba", som Linné aldrig ville erkänna. Till och med de utmärkelser, som tillföllo en och annan af den kirurgiska skolans främste män, grämde honom på det högsta.

„Aldrig skall facultas Upsaliensis i min tid colludera med chirurgis, det må Br. vara säker, om älljest jag har något at säga" [1]).

„Hela ställningen af närvarande statu medico är trasslad och har gjort oändlig confusion. Herrar Assessores afråda att studera academice, säga säkraste wara att endast gå i nosocomio Holmensi och blifwa medici sådane, som præsterna i ett stift, som så snart de blifvit studenter, gifwa sig til huspræster, meritera och söka befordran, att præsterne der blifwa wärre, än munkar. M. K. Br., som studerat academice, wet sjelf, huru wettenskaper räcka hwar andra handen. Men saken är på många sätt trasslad att hon ej kan upplösas, utan på det sättet Alexander upplöste gordium; där af är nu oredan med chirurgis och pharmacopæis och med hela medicinska wärket. Chirurgi och Pharmacopæi blifwa lifmedici, doctorerne måste gapa och se här på. Huru skall faculteten röra sig, då hon ser emot sig ett helt systeme anlagt att sig undergräfwa. Wij söka giöra wår tienst det bästa wij förmå, att wij hafwa godt samwete, för öfrigt måste wij låta dantsen gå" [2]).

„Gud förlåte den, som förledt wår nådigsta öfwerhet att giöra en chirurgus till Archiater. Han har aldrig warit öfwerheten trogen och jag har i alla tider aldrig hört det exemplet skedt i werlden, ej engång i Frankrike, där Chirurgi så

[1]) I bref den 17 Febr. 1758.
[2]) I bref den 27 Mars 1764.

segrat hos sin öfwerhet. Ändamålet af den, som rådt öfwerheten här till, kan jag ej se warit något annat, än på engång giöra hos alla medicos ett kallt hierta för öfwerheten och de hafva influence hos de mäste i riket. Kan intet min broder råda öfwerheten att giöra honom till Cammarherre, så får han detsamma, men öfverheten slipper påfölgden. Jag ligger sjuk på sängen och skrifwer detta"[1]).

„Gud gifwe konungen gjort Schytzer till Riddare ja Seraphimer, så hade det aldrig så mycket skadat medicinen, nu hafwa chirurgi fått den hedern de aldrig fått och den comparation med medicis. Med ett ord, medicinen har fått sin starkaste pust hos oss, som nästan aldrig repareras"[2]).

Man bör likväl ej tro, att icke Linné skulle hafva uppskattat förtjensten äfven hos andra än dem, hvilka förvärfvat sig den akademiska graden. Det är en intressant episod i Sveriges läkarehistoria, när den berömde, högt ansedde Olof Acrel icke utan examen emottog den doktorsvärdighet fakulteten 1760, såsom uttryck af sitt erkännande, ville tilldela honom, den vetenskaplige kirurgen och den förnämste praktiserande läkaren i Stockholm. Fakultetens af Linné uppsatta protocoll förtjenar att, till ett lika hedrande minne för desse om läkarekonstens utveckling i Sverige så högt förtjente män, här anföras.

„Som Hr Professor Acrel distinguerat sig så märkeligen ifrån alla andra chirurgis genom solid erudition i alla medicinens delar och en widlyftig praxi medica uti residenset, men förnämligast genom sin artiga bok om Curer i Lazarettet, som är en juvel full af så många härliga observationer med mera, fant fakulteten skäligt att distinguera honom ifrån de olärde och sämre genom doktors gradens offererande till honom. Men som den fruktade att ett sådant præjudicat torde gifwa anledning til missbruk, wart han af Fac. Dec. anmodad att

[1]) I bref den 20 Nov. 1753.
[2]) I bref den 23 Nov. 1753.

här i loco wisa genom discursio sin insigt, hwarföre han af oss närvarande i hvarjehanda, som till medicinen hörde, blef hörd, besynnerligen i alla de delar, som constituera essentiellt en medicus, vid hvilket alt han wisade den färdighet att faculteten icke ägde många af sådan experience och lärdom, ty fant faculteten att han borde med alla tillförlitliga elogier hos Illustrissimum recommenderas med sanfärdelig berättelse, att han i alla delar visat faculteten att han äger den insigt, som någon tillförene promovendus kunnat præstera och hos faculteten alldeles approberades"[1]).

Med bedröfvelse trodde sig Linné i följd af dessa stridigheter nödgas emotse de vetenskapliga studiernas förfall. Fakultetens anseende fordrade, att han stälde vilkoren för den medicinska gradens erhållande högt. När detta anseende icke mera obetingadt erkändes i Stockholm, fann han sig i sitt innersta sårad. Linnés hittills otryckta brefvexling med Abrah. Bäck låter oss kasta en djup inblick i dessa föga kända förhållanden.

„Nytt ifrån Göttingen är det at Hr Aurivillius, som säges skola blifwa Archiater Roséns måg, nu skall där promovera, han reste ut nu för ett åhr sedan; hade tillförene litet studerat chemien, men intet älljest i medicinen.

Si så drifwa utländska warme Climater rå karlar till frucht. Hwar will ett sådant missbruk taga wägen, jag undrar att intet hwar en medicinæ studiosus reser uht att promovera straxt.

---

[1]) Medic. fakult. protokoll den 20 Maj 1760. — Den af sin praktik mycket upptagne Acrel reste kl. 3 om morgonen från Stockholm, var kl. 8 i Upsala, för att undergå förhöret inför fakulteten och återkom kl. 7 på aftonen till hufvudstaden, för att besöka några af sina patienter. Acrel hade besvarat alla till honom framstälda frågor, men berättade för sina vänner, att på Linnés spörjsmål „hvilket vore det största Emmenagogum" han väl uppräknat de i detta afseende brukliga medel, men icke funnit på den af examinator såsom kraftigast ansedda Aristolochia rotunda. *Åminnelse-Tal öfver Olof af Acrel*, den 29 October 1806 af David Schulz von Schulzenheim, s. 21.

Där på kommer min Hr Doctor hem och blifwer genast Professor, Archiater med mera" [1]).

„Certe si doctores nostri possent maturescere studia et annos, in majori existimatione poneretur medicina apud omnes bonos. Memor sum consilii olim beati Carl Gyllenborg, qui suasit quod nullos admitteremus ad honores medicos, nisi qui etiam annis maturuere nonnihil, quum nihil magis cedat in opprobrium artis, quam si pueri admittantur" [2]).

„Nog skole wij examinera ärligt, allenast kongl. Collegium will soutinera att de olärde ej därföre resa ut och kiöpa sig graden, ty då är alt skiämt, det är möjligt att skaffa eder karlar, som I sjelfwe skola afwundas wid, om Herrar Collegæ i Stockholm willia giöra et med oss" [3]).

„Rumor, quod dr prof. Martin petiit examinare omnes doctores in chirurgia et anatomia, an vere? sic prima vis infertur facultatibus et academiis. Tu pro tua sapientia et in scientias et academias amicitia, non sinas" [4]).

„Nisi distinguantur doctores a pseudodoctoribus, res acta erit de fama et fide doctorum nostratum" [5])

„Det giör mig ondt att chirurgi och medici skola kasta orenlighet på hvarandra och smutsa medicinen. Martin träckar i sitt eget näste. Omnis apostata est osor sui ordinis. Det är en olycka för medicinen, som just, då hon skulle lysa, smutsar sig sjelf" [6]).

När slutligen en medicinsk-kirurgisk undervisningsanstalt från medlet af förra århundradet hastigt uppblomstrade i Stockholm, understödd af dugliga lärare och rika materiela hjelpemedel för den praktiska läkarekonstens inhemtande, kan det icke förundra oss, om densamma småningom uppträdde, som en medtäflarinna till medicinska fakulteten i

---

[1]) I bref den 28 Okt. 1749.
[2]) I bref den 27 Aug. 1754.
[3]) I bref den 31 Maj 1757.
[4]) I bref den 11 April 1758.
[5]) I bref den 2 Mars 1761.
[6]) I bref den 16 Okt. 1761.

Upsala och ville göra anspråk på att erkännas likberättigad med henne.

„Sedan Dr Bergius blifwit Botanices, Historiæ naturalis et Diætetices Professor regius Holmiensis, trötnar jag att vara Upsaliensis och håller på att colligere sarcinas meas. H:s Maj:ts expedition är redan kommen; jag skall sättia mig in obscuro; unum coelum non fert duos soles“ [1]).

„Det är mig sagt att Hans Maj:t utnämt en hop till doctorer, war gunstig och låt mig detta vetta, om någonsin möggligt är, nästa post. Det säges, att de äro fältschiärer och fältschiärsgesäller. Låt mig vetta hvilka?“ [2]).

„Tro Hrr Stockholms professorer att det gällt dem, då jag hade nåden aflägga min underdånigsta uppwacktning (Linné hade nyligen warit hos Konung Gustaf III på Ekolsund), så giöra de mig orätt. Jag rörer aldrig någon annan, om han ej rörer mig först. Aldrig tränger jag mig in uti någon annans territorium. Aldrig talar jag illa om någon inför min höga öfwerhet. Jag är viss att de ej tränga sig på mig, hälst de warit mine hederlige disciplar. Jag brukar aldrig några konster eller intriger“ [3]).

I den mon skickliga och med grundliga kunskaper utrustade män spriddes i landet, i samma mon aftog fakultetens hittills obestridda auktoritet. Derom skrifver Linné:

„Det går med vetenskapen, som med Cynosurus coeruleus [4]). Hon vissnar der hon begynts, men vidgas allt omkring“.

Då dessutom några af de vid hofvet tjenstgörande läkarene tillhörde en för medicinska fakulteten fremmande krets eller som ledamöter i Collegium medicum bestämde öfver utvecklingen af landets medicinalförhållanden, var det inflytande, som småningom utbildade sig på sidan om fakulteten och icke delade dess intresse, så mycket betydelsefullare.

---

[1]) I bref den 2 Okt. 1762.
[2]) I bref den 5 Juni 1772.
[3]) I bref den 3 Aug. 1773.
[4]) Carl Linnaei *Öländska resa*. Sthm 1745, sid. 66.

Såsom förebud till hvad komma skulle, kan betecknas kungl. brefvet af den 14 Jun. 1774, som anför att de medicinska studierna i Sverige råkat i förfall och söker orsaken dertill i lättheten att vinna doktorsgraden vid Universiteten. För belysande af de förhållanden, under hvilka detta bref framgått, behöfva vi endast erinra oss Linnés bittra klagan öfver det ringaktande af den medicinska doktorsgraden, som från annan sida icke sällan egt rum. Detta bref, som förvaras i medicinska fakultetens arkiv, och mig veterligen icke förut är tryckt, har följande lydelse.

„Som Oss i underdånighet är vordet vid handen gifvit, huru som i de förflutne åren det mycket bidragit til både medicinens och andra nyttige vettenskapers förfall här i riket, att vid en del af de allmenna lärosäten, ej varit så svårt för mindre kunnige och oskicklige, at undfå doctorsgraden, och derigenom rättighet att söka sådane sysslor, som tarfva mogna och med mycken skickelighet och kunskap begåfvade män: altså till förekommande af ett för de allmänna så skadeligt missbruk finne Vi oss nu föranlåtne, at i Nåder förnya de för detta i Nåder skiedde befallningar at vid ansvar inga andra vid våre academier böra promoveras till medicine doctorer än de, som enligt Academiske Constitutionerne aflagt nöjaktigt prof af ärfordelig lärdom och skicklighet: hvarjemte alla medicinske faculteter emot slutet af hvarje år, böra insända til vårt Collegium medicum förteckning på dem, som studera medicinen, tillika med deras academiska specimina, hvarigenom bemälte Collegium kan sättas i stånd, at vid underdånigt förslagers uppsättande, närmare hafva tillfälle att känna de sökandes skicklighet och förtjenst, än hitintills varit mögeligt“.

Snart derpå 1776 synes man verkeligen hafva uppgjort planen, att beröfva medicinska fakulteterna denna deras rättighet att promovera doctorer och öfverflytta densamma på Collegium medicum i Stockholm. Man trodde att till och med konungen var benägen att ingå på detta förslag. Då

prof. Jonas Sidrén erhöll kännedom om denna plan, öfvertalade han den åldrige, sjuke Linné att uppvakta konungen på Drottningholm och begära enskild audiens. Knappt inkommen i konungens rum, framstammade Linné häftigt upprörd dessa ord:

„Det går aldrig an Eders Majestät. Det förstörer Academien och vetenskapen. Jag kan aldrig öfverlefva denna olycka".

Konungen, som icke kunde fatta, hvarpå Linné syftade, begärde af Sidrén närmare upplysningar, går med leende min fram till Linné, klappar honom på axeln och säger

„Det skall icke ske, min kära Linné. Res ni hem i fred och var lugn" [1]).

Det var det sista offentliga steg Linné tog för det lärosäte, hvars välgång alltid legat honom så ömt om hjertat, det var hans testamente till den fakultet, öfver hvilken han spridt så mycken glans och så mycken ära. Den 10 Jan. 1778 tillhörde han icke mera högskolan i Upsala.

II.

Då vi nu öfvergå till en framställning af Linnés medicinska åsigter, sådana man finner dem i de talrika akademiska afhandlingar, som bära hans namn och söka att af dem lemna en sammanhängande bild, skall man icke kunna undgå, att stöta på en mängd betydande svårigheter. Linné har icke, såsom några af hans samtida, sjelf sammanställt sina åsigter och sin erfarenhet i ett större omfattande arbete, utan endast åtnöjt sig med att uttala dem inför den talrika

---

1) *Egenhänd. Anteckn.* s. 230.

krets af lärjungar, som han samlade omkring sig och hvilka sedan, med ledning af hans föreläsningar, bearbetade en mängd vetenskapliga ämnen. Den, som vill till ett helt förena hans medicinska lärobyggnad, måste derföre i hans talrika skrifter samla och uppsöka de olika delar, hvilka bilda detta system. Visserligen har Linné sjelf utgifvit tvenne systematiska afhandlingar i medicin, *Genera morborum* och *Clavis medicinae*, men den kompendiösa, ja aforistiska korthet han gifvit dessa arbeten, röjer nogsamt, att de varit ämnade endast till underlag för de mundtliga föredrag, hvilka han förstod att gifva denna praktiska tilldragande form, som var för honom så utmärkande.

Linné stälde den medicinska vetenskapens mål högt. För honom, den outtröttlige forskaren, den skarpa iakttagaren af naturens företeelser var det klart, att om medicinen skall kunna göra anspråk på en plats inom naturvetenskapernas krets, måste den för sin utveckling välja samma metod, som dessa. Linné fordrade, att såsom fysikern stödjer sina satser på experimenter, så bör äfven läkaren grunda sina åsigter på försök och iakttagelser[1]), ty „läkekonsten har med närslägtade kunskapsgrenar haft den sorgliga lotten att förnedras (deturpari) genom lättsinniga hypotheser och fördomar“[2]). Den rent empiriska medicinen använder af erfarenhet pröfvade läkemedel, utan att inlåta sig på en förklaring öfver deras sätt att verka, den rationella läkekonsten deremot sträfvar att, när störingar inom de mekaniska lagarna för kroppens byggnad och funktioner uppträda, återföra dem till samma lagar[3]). Genom föreningen af anatomiska, botaniska, fysiologiska, kemiska och mekaniska sanningar med

[1]) Inebriantia (1762).
[2]) Circa fervidorum et gelidorum usum paraenesis (1765).
[3]) Purgantia indigena (1766).

medicinens lärosatser, har den rationela läkekonsten uppstått. Sjelfva de verkligt vetenskapliga iakttagelserna förblifva bestående och förändras aldrig, medan förklaringarna öfver deras orsak och natur äro underkastade vexling och beroende af den under olika tider gällande uppfattningen. Medicinens teori utgör liksom nyckeln till de praktiska iakttagelserna, men dessa äro den lydiska sten, med hvilken denna teori bör pröfvas. Ty om vetenskapen uppstält riktiga indikationer, kan läkaren alltid reda sig i dunkla och tvifvelaktiga fall. Saknar deremot en metod, som borde kunna begagna sig (disponere) af vetenskapens grundsanningar, en pålitlig och fast grund, blir hela den medicinska praktiken osäker och vacklande[1]). Man har visserligen påstått, att tiden ännu icke är mogen för ett medicinskt system. De medicinska lärosanningarna böra likväl bringas och uppställas i den ordning, som deras natur tillåter, och derefter genom nya samt ständigt upprepade iakttagelser förbättras och fullkomnas, ty der icke någon början finnes, der kan icke heller väntas en utveckling. Teori och erfarenhet förblifva sålunda den gemensamma grund, på hvilken det medicinska systemet må byggas[2]). Den rationele läkaren, som vill förtjena detta namn, bör derföre hellre vara en eklektiker, än blindt och ensidigt hylla en viss skolas åsigter.

Läkaren tillhör att noggrant bestämma sjukdomsarten och att med undvikande af sammansatta medikamenter helst begagna s. k. enkla läkemedel (simplicia)[3]). För detta ändamål böra i likhet med förhållandet vid väl ordnade läroanstalter, der medicinens studium med allvar och framgång bedrifves, sjukhus och botaniska trädgårdar för undervis-

[1]) Sapor medicamentorum (1751).
[2]) De effectu et cura vitiorum diaeteticorum (1766).
[3]) Hortus Upsaliensis (1745), de Maro (1774).

ningens behof inrättas. Den medicinska vetenskapen skall deraf skörda herrliga frukter och vinna en märkelig tillvext, ty, då i desamma en mängd sjuke af samma slag vårdas, skall icke blott sjukdomens natur kunna noggrant iakttagas och beskrifvas, utan äfven läkemedlens verkan utforskas och der döden följer, sjukdomens inverkan på organerna blifva ådagalagd (effectus internus morbi indagari). Härmed åsyftas likväl icke ett oförsigtigt och djerft experimenterande med nya och okända läkemedel (in vili anima experimentum captare), emedan hvarje omtänksam läkare nogsamt förstår, huru och på hvad sätt sådana medikamenter kunna, utan de sjukes skada, användas, i det att man börjar med små doser och derefter öfvergår till större, till dess deras verkan blifvit utredd[1]).

Hvarje sjukdom bör betraktas med hänsyn till dess igenkänningstecken, dess väsende, dess orsaker och dess början (signa, essentia, causa et principium). Igenkänningstecknen äro de symtom, hvarigenom sjukdomarna inbördes skiljas från hvarandra och om dem kan och bör man söka blifva ense. I sjukdomens väsende ligger grunden för symtomen och utan kännedom af dem, kan man icke uppfatta dess egendomliga natur. Sjukdomsorsaken, hvilken Linné tänker sig i de flesta fall och väsendtligen ligga inom kroppen, ger upphof till den sjukliga störingen och när den är häfven, upphör sjukdomen såsom sådan. Dess början hänför sig vanligen till en yttre förmedlande anledning[2]).

Sjelfva sjukdomsbehandlingen är antingen palliativ eller rationel. Då den förra endast afser symtomen och deras behandling, söker den sednare att bekämpa sjelfva sjuk-

[1]) Purgantia indigena (1766).
[2]) Medicamenta graveolentia (1758).

domens grund och orsaker, då den förra är lätt att inhemta, är det den sednare, som skiljer den verkliga läkaren från qvacksalvaren och charlatanen. Hvarken bör hvarje naturens bemödande att aflägsna sjukdomsinflytelserna bekämpas eller är det hufvudsaken, att mildra enskilda symtom. En skadlig vext försvinner icke dermed, att blad och taggar borttagas, utan derigenom att den uppryckes med rötterna, det är icke röken, utan elden, som bör utsläckas och när anföraren dukat under, fly drabanterna[2]). Åtminstone bör läkaren, sedan diagnosen blifvit uppgjord och sjukdomsorsakerna utredda, söka aflägsna eller minska dem, emedan läkekonsten ganska ofta icke förmår mera, än att förhindra det ondast tillvext och göra sjukdomen drägligare[2]).

Om vi nu efter dessa allmänna betraktelser, vilja lemna en närmare framställning af Linnés patologiska system, så finner man detsamma utfördt i hans *Genera morborum*[3]).

[1]) a. a. s. 24.

[2]) De pulsu intermittente (1756).

[3]) *Genera morborum in auditorum usum edita.* Upsaliæ 1763 8:o (utgifven såsom disputation 1757 och omtryckt i *Amoenitates academicæ* VI. Holmiæ 1763, s. 452). Af detta arbete finnas mig veterligen följande upplagor. Caroli à Linne, *Genera morborum in auditorum usum publicata. Ed. iterata, foras dedit et nomina teutonicę adjecit* Joh. Christ. Kerstens. Hamb. et Gustraw s. a. (1774) pag. 1—61. — På latin och franska i „*Nosologie methodique* etc. trad. par Gouvion. T. X. Lyon 1772. — Caroli à Linné, *Genera morborum in auditorum usum pubblicata* (!). Editio italica ex unica Upsaliensi iterata. Accedunt Canones quidam med., nec non suis quæque locis remedia nonnulla mirabili usurpata successu et idcirco ab eodem expertissimo auctore admirationis signo indicata. Curantę Cæsare Constantino Genio. Ferrariæ 1776. I företalet till denna upplaga, den jag icke sett någonstädes anförd, men som finnes i medicinska biblioteket i Zürich, skrifver utgifvaren „illa præterea remedia, suis quoque locis indicavi, quæ Linnaeus ipse longo usu et repetitis experimentis penitilia esse, comperit". — En i Montpellier 1787, 4:o, af Dr Gouan utgifven upplaga, omnämnes af Stoever.

I detta arbete äro sjukdomarna uppstälda i ordningar, klasser och slägten med bifogande af deras vigtigaste diagnostiska symtom. Redan i det föregående har det öfvervägande inflytande Sauvages utöfvat på Linnés medicinska åsigter blifvit antydt och i hans *Genera morborum* finna vi talande bevis derför. Icke blott uppställningen af sjukdomsgrupperna är i hufvudsak enahanda, utan äfven sjukdomsslägterna äro i allmänhet gemensamma med dem, som Sauvages antager. Linné säger sjelf „att ett verkligt medicinskt system saknades, till dess Sauvages uttänkte ett sådant (absolutum ederet systema), som enligt min tanke i naturlig uppställning, karakterer och inre fulländning till den grad öfverträffar alla föregående, att något annat dermed icke kan jemföras. Öfver tjugu år har jag framstält detsamma vid akademien i Upsala och på grund af nyare iakttagelser fortfarande sökt förbättra detsamma“.

Den indelning af sjukdomarna Linné lemnar i detta arbete, är följande:

Morbi.

Febriles	(e sanguine in medullam)		*Exanthematici.* *Critici.* *Phlogistici.*
Temperati	Nervini	Sensationis	*Dolorosi.*
		Judicii	*Mentales.*
		Motus	*Qvietales.* *Motorii.*
	Fluidi	Secretionis	*Suppressorii.* *Evacuatorii.*
	Solidi	Interni	*Deformes.*
		Externi	*Vitia.*

Exanthematici Febris cum efflorescentia cutis maculata.
Critici Febris cum Urinae hypostasi lateritia.
Phlogistici Febris cum Pulsu duro, Dolore topico.
Dolorosi Doloris sensatio.

Mentales	Judicii alienatio.
Quietales	Motus involutarius.
Motorii	Motus abolitio.
Suppressorii	Meatuum impeditio.
Evacuatorii	Fluidorum evacuatio.
Deformes	Solidorum facies mutata.
Vitia	Externa palpabilia.

Detta patologiska system, enligt hvilket Linné uppstälde de olika sjukdomsformerna, är, såsom man lätt finner, nästan helt och hållet af symtomatologisk natur. Endast febrarna, för hvilka en annan indelningsgrund blifvit vald, äro ordnade dels efter deras olika utbredningssätt, dels efter den särskilda karakter, de under sitt förlopp antaga. De exanthematiska febrarna indelas sålunda i *contagiosi* (pestis, variola, petechia eller fläckfeber m. m.), *sporadici* och *solitarii*, medan de kritiska febrarna deremot efter sin typ sönderfalla i *continentes* (synocha, lenta), *intermittentes* (quotidiana, tertiana, quartana, duplicana, errana) och *exacerbantes* (amphimerina, tritaea, hemitritaea m. m. Till febrarna hänföras äfven de akuta inflammationerna och i denna grupp återfinner man ett försök att ordna dithörande sjukdomar efter de olika organer, der de uppträda. Linné indelade nemligen de phlogistiska febrarna (inflammationerna) i *membranacei* eller sådana, som angripa de serösa eller mucösa hinnorna, såsom phrenitis eller meningitis, pleuritis, enteritis m. m., och *parenchymatici*, hvilka utveckla sig inom organerna, såsom peripneumonia, hepatitis, nephritis o. s. v. Äfven phlegmone räknas till denna grupp. I stället för att bibehålla den anatomiska indelningsgrunden och upptaga de särskilda organernas olika sjukdomstillstånd, så vidt de då för tiden voro kända, omfatta alla de följande grupperna *morbi dolorosi*, *mentales*, *quietales*, *motorii*, *suppressorii* och *evacuatorii* en mängd sym-

tomatiska lidanden, hvilka betraktas eller anföras, såsom sjelfständiga sjukdomsformer. De sista grupperna, *deformes* och *vitia* innehålla deremot en mängd verkligen anatomiskt skiljda och bestämbara sjukdomar, hudåkommor, svulster och nybildningar. En följd deraf, att ett stort antal ofta underordnade symtom uppställdes såsom egna sjukdomar, var den, att man åtnöjde sig med en ytlig uppfattning af deras natur och betydelse. Det nödvändiga sammanhanget emellan symtomen till en och samma sjukdomsprocess gick förloradt, i den mån denna söndersplittrades i sina enskilda delar. Detta betraktelsesätt sammanhängde likväl å andra sidan på det innerligaste med tidens allmänna medicinska ståndpunkt och en sådan symtomatisk, öfversigtlig och lättfattlig uppställning af sjukdomarna tillfredsställde den praktiska läkarens anspråk så mycket mera, som sjukdomsbehandlingen derigenom i väsendtlig grad underlättades.

När man närmare begrundar de teoretiska föreställningar, från hvilka Linné vid betraktelsen af sjukdomsprocessen utgår och af hvilka många under en annan form och en annan klädnad ännu bibehållit sig i patologin, kan man icke undgå, att beundra det skarpsinne, som röjer sig i deras uppställning. Det var öfverhufvud för Linnés snille egendomligt, att han med lätthet kunde skilja det likartade och olikartade i de vexlande fenomenerna, liksom han förstod att under allmänna synpunkter ordna företeelsernas mångfald. För Linné var den skarpa naturbetraktelsen och den logiska grupperingen af de vunna iakttagelserna hufvudsak. De grunder, från hvilka han utgick och till hvilka han ständigt återkom, äro icke några förutsättningar eller abstrakta satser, utan rena erfarenhetssanningar, ehuru det icke kan nekas, att Linné delade tidens benägenhet för uppställandet af teorier och hypotheser inom det medicinska området. De

bära likväl vittne om det djupa behofvet af en vetenskaplig förklaring af sjukdomarnas natur och inre väsende. Den tidens ofullständiga kunskap om menniskokroppens finare byggnad och framför allt den bristfälliga kännedomen om sjukdomarnas nödvändiga sammanhang med och beroende af bestämda anatomiska förändringar, omöjliggjorde likväl den fulla tillämpningen af det teoretiska betraktelsesättet på erfarenhetens område. Ehuru i Linnés patologi uttalas många djupa och vigtiga sanningar, kunde han likväl icke lägga sina teoretiska antaganden till grund för sjelfva systemet eller sjukdomarnas indelning. En lucka hade uppstått emellan teori och praxis, som man förgäfves sökte fylla. Af patologins särskilda delar hade symtomatologin blifvit mest bearbetad och under århundraden hade man samlat en stor rikedom af terapeutisk erfarenhet. Med afseende å denna vetenskapens riktning kan man förklara, hvarföre Linnés allmänna patologiska ideer i märkbar mån beherrskades af hans åsigter om läkemedlens verkningar och egenskaper. Vid den systematiska framställningen af sjukdomsgrupperna, kunde han, i följd af ofvan anmärkta brist i vetenskapens utveckling, icke tillämpa sin allmänna patologiska teori och var derföre tvungen att använda en rent praktisk symtomatologisk indelningsgrund, så mycket mera, som hans uppfattning af sjukdomsprocessen ytterst hvilar på hans farmakodynamiska åskådningssätt. Från denna synpunkt torde den skenbara bristen på konsequens i Linnés patologiska system otvunget finna sin förklaring.

Så mycken likhet Linnés systematiska indelning af sjukdomarna erbjuder med Sauvages' nosologi, så finnas dock emellan dem väsendtliga skilnader, icke mindre i sjelfva grupperingen af sjukdomsformerna, än deras benämning. Medan Sauvages antog 10 klasser, 44 ordningar och 314 slägten, har Linné 11 klasser, 37 ordningar och 325 slägten.

Mig synes, att Linnés arbete till och med utmärker sig för större klarhet i uppställningen och en mer utpreglad anatomisk riktning.

En af de vigtigaste grundtankarna i Linnés patologiska system, hvarpå icke mindre uppfattningen af sjukdomsprocessens inre väsende, än förklaringen af medikamenternas verkningar och uppställningen af indikationerna för deras användning till en del beror, är hans åsigt om menniskokroppens sammansättning af en kortikal- och medullarsubstans. Under medullarsubstansen (systema nervosum, medullare) tänker sig Linné nervsystemet i motsats till de öfriga fasta och flytande beståndsdelarna i kroppen (systema fibrosum et vasculosum, systema corticale corporis). Menniskoorganismen förliknas vid en väfnad, sammansatt af dubbla trådar, dervid nerverna utgöra ränningen (texturae stamen), medan de olika slagen af fibrer jemte vätskorna bilda inslaget (intertextum, inter stamina implicatum[1]).

På grund af jemförande iakttagelser öfver vextlifvets utveckling och med stöd af förhållandet hos de hybrida vexterna, uttalar Linné den tanken, att nervsystemets bildning tillhör modren och kortikalsubstansens fadren[2]). Lifvets rörelse och känsla har sitt säte i medullarsubstansen, som är det ursprungliga och först bildade i kroppen. Under dess inverkan uppstår sedermera ur näringssaften så väl de flytande, som fasta delarna (corticale solidum ac liquidum). Medullarsubstansens näring sker medelst de finaste ämnena i den flytande kortikaldelen och underhålles af den elektri-

---

[1]) Fundamenta valetudinis (1756).

[2]) „A posteriori hoc manifestum est, sed quomodo hoc fiat, altioris indaginis est, quod nullus hodie explicet, si non summus Sauvagesius" i bref till honom den 22 Nov. 1759. — Generatio ambigena (1759).

citet, som lungorna upptaga ur luften. När det normala förhållandet emellan dessa konstituerande delar rubbas, uppkommer sjukdom. Man kan härvid skilja de sjukdomar, hvilka ega sin grund i en förändrad beskaffenhet af kroppens vätskor och de sjukdomar, hvilka tillhöra de fasta delarna. Febern antyder en rubbning i vätskornas (blodets) sammansättning. Den flytande kortikalsubstansen, hvaraf de fasta bildas, upplöses nemligen och förstöres af i syrsättning eller i förruttnelse stadda ämnen, hvilka inträngа i kroppen. Under kampen med dessa för lifvets bestånd skadliga inflytelser, uppstå de olika slags febrarna, den kritiska febern af syrebildande och den phlogistiska af septiska ämnen, medan den exantematiska febern måhända beror på ett lefvande kontagium. Alla dessa ämnen äro för kroppen fremmande, fiendtliga och ega förmåga af hastig förökning. Naturen aflägsnar från vätskorna skadliga ämnen på naturliga eller konstgjorda vägar, ju skadligare de äro, desto hastigare sker det, men samtidigt begagnas vanligen icke tvenne utvägar. Å andra sidan förstöres och försämras dagligen den fasta kortikalsubstansen och bör derföre dagligen förnyas och återställas under iakttagande af dietetikens föreskrifter. När dessa försummas eller lefnadssättet i öfrigt icke motsvarar kroppens fordringar, uppkommer en brist i organismen, uppstår sjukdom. För att upphäfva en sjukdom fordras det, att framkalla en förändring i kroppens vätskor eller fasta delar, som är motsatt det tillstånd, under hvilket sjukdomen utvecklat sig. I denna afsigt begagnas medikamenter. Denna deras förmåga att framkalla sådana motsatta tillstånd i kroppen, kan man lära känna af den verkan desamma genom sin smak utöfva på de flytande och fasta beståndsdelarna i kroppen, eller genom sin lukt på nervsystemet (medullarsubstansen). De vigtigaste läkemedlen hemtas derföre från vexter, hvilka äro hvarandra

motsatta till smak och lukt (sapida et olida). Deri ligger nyckeln till materia medica[1]). I analogi med ofvanföre skildrade grundvilkor för sjukdomarnas patogenes, uppstår följande indelning af läkemedlens egenskaper:

I. Sapida.

Agunt in Corticale vitale:

		in *Fluidis.*	in *Solidis*	
1.	*Aquosa*	Mundificantia,	Humectantia.	
		Absorbentia,	Exsiccantia	*Sicca.*
2.	*Acida*	Refrigerantia,	Attenuantia.	
		Balsamica,	Tonica	*Amara.*
3.	*Dulcia*	Edulcorantia,	Impinguantia.	
		Incidentia,	Corrodentia	*Acria.*
4.	*Viscosa*	Inviscantia,	Lubricantia.	
		Penetrantia,	Abstergentia	*Salsa.*
5.	*Pinguia*	Obtundentia,	Emollientia.	
		Inspissantia,	Adstringentia	*Stiptica.*

II. Olida.

Agunt in Medullare animatum.

Sensum	Excitant	*Aromatica,*	Sopiunt	*Virosa.*
Motum	Spasticant	*Orgastica,*	Evacuant	*Nauscosa.*
Judicium	Acuunt	*Spirituosa,*	Confudunt	*Tetra.*
Libidinem	Provocant	*Ambrosiaca,*	Suffocant	*Hircina.*

Från denna motsatsernas teori, som man kan benämna den, utvecklas det patologiska och farmakodynamiska system, som mer eller mindre klart genomgår Linnés medicinska skrifter och utan hvars kännedom de icke kunna förstås.

[1]) *Genera morborum,* s. 30.

Att Linné uppstälde nervsystemet i en viss motsats till kroppens öfriga väfnader, synes mig bero derpå, att hans farmakodynamiska system, såsom vi längre fram komma att finna, fordrade en sådan skilnad. Linné uttalade nemligen den allmänna satsen, att de vexter, som utmärka sig genom sin smak, förändra de fasta och flytande delarna i kroppen, medan de luktande och flyktiga ämnena inverka på hjernan[1]). Det måste finnas ett organiskt substrat inom kroppen, som ensamt är mottagligt för egenskaperna hos de läkemedel, hvilka bilda den stora gruppen af olida, odorata, volatilia, spirantia o. s. v. Nervsystemet, såsom för sig bestående, uppträder i Linnés patologiska system endast då, när det är fråga om ordnandet af läkemedlen i vissa stora hufvudgrupper. Om man afser denna inkonseqvens, så synes hans system utgöra en sammanfattning af solidar- och humoralpatologiska åsigter, en förmedling emellan den jatromekaniska och jatrokemiska skolan, hvilka i tiden före Linné kämpade om herraväldet inom medicinen[2]). I följd deraf blifva de *olika spännings- och täthetsförhållandena* inom kroppens fasta och flytande beståndsdelar den kärnpunkt, omkring hvilken Linnés patologiska ideer och föreställningar vända sig. Ehuru Boerhaaves åsigter i betydlig mån inverkat på den medicinska teori, som Linné för sig uppgjort med afseende å sjukdomarnas natur och inre väsende, finna vi likväl, att hans patologiska system har ett sjelfständigt och vida mer utveckladt innehåll[3]). Medan Boerhaave vid uppställningen

---

1) Inebriantia (1761).

2) „Qualis chylus, talis sanguis, qualis sanguis, tales fibrae, quales fibrae, tales oriuntur morbi“. (Linnés föreläsningar 1771.)

3) „Boerhaave bygde fibrarum fel endast på trenne tillfälligheter, *laxum et strictum*, men ehuru det var första barfträden, varierar det likväl mera, än att man skulle derigenom comprehendera alla morbi fibrarum“. (Linnés föreläsningar 1771.)

af sin „fibrillärpatologi“ söker grunden till de flesta sjukdomstillstånd i den spänning eller förslappning, som fibern, organismens gemensamma beståndsdel, är underkastad, åtnöjer sig icke Linné med denna allmänna sats, utan söker följa densamma icke blott i dess enskildheter, utan vill äfven inom kroppens vätskor uppvisa motsvarande kategorier.

Kroppens fasta beståndsdelar kunna i sina minsta fibriller, enligt Linnés åsigt, vara icke blott i allmänhet spända eller förslappade (fibrae strictae vel laxae), utan de röja det i fem olika modifikationer. De äro

a) fuktiga (fibrae humidae) eller i motsats dertill *torra* (fibrae torridae);

b) spröda (tenerae); „detta tillstånd kommer af acido humorum, ty man vet, att t. ex. segt kött, då det får en tid ligga i ätticka, blir ganska mört och fibrarum moleculae hänga mindre ihop, ty gluten tages bort“;

sega (tenaces); „sådana blifva fibrae af humores phlogistici och dessa blifva phlogistici, då blodet tjocknar, som sker a motu“;

c) feta (pingues); „af fet och oleös mat“;

magra (macrae); „då fibrae ej äro tillräckligt lubricirte med vätska“;

d) tjocka (turgidae); „fibrae grofttrådiga, efter att nimia sanguinis copia spänner ut dem“;

tunna (graciles); fibrae fintrådiga, kommer af brist på succus“;

e) mjuka (fluxae), fibrae sladdriga, kommer af humores glutinosi“,

styfva (rigidae); „sådana blifva fibrae af salt“.

Kroppens flytande beståndsdelar, till hvilka äfven blodet hör och som bilda den egentliga bildningskällan för de fasta väfnaderna, kunna på tvåfaldigt sätt vara förändrade, nem-

ligen till sin sammansättning (crasis) och sin blandning (diathesis). Vätskorna (humores) kunna nemligen blifva

a) tenues, „då serum är i proportion för mycken emot cruor sanguinis“;

densi, „då serum felar, som borde utspäda bloden, blir sådan i hetsiga febrar och hos gamla, uppkommer äfven genom seri evacuatio“.

b) aciduli, „alt som har lif skall destrueras åter och bli till jord, att befordra detta, har naturen endast två utvägar, syra och eld; serum är benäget till syra och cruor till röta“;

phlogistici, „i den phlogistiska, putrida diathesen angripes blodet, om det stagnerar, blir detsamma skarpt (acris fit) och en inflammation uppstår; i fall icke en resolution inträder, förskämmes blodet och de i följd deraf irriterade nerverna framkalla feber; hjertat röres hastigare, för att aflägsna det skadliga ämnet och blodet blir tjockare; stark rörelse åstadkommer detsamma genom att öka uttömningarna“.

c) oleosi,

acres;

d) plethorici, „då vätskorna, isynnerhet blodet, öfverflödar i kroppen“,

pauperati, „då vätskorna äro klena och i liten myckenhet“.

e) glutinosi, pituitosi, „genom stillhet bildas för mycket slem i kroppen“,

muriatici, „salt tjenar i kroppen att lösa slemmet, ökar tillika appetiten, starka saltätare blifva styfva i alla leder; salt är motsatt till slem“[1]).

---

[1]) Enligt Linnés föreläsningar öfver „*Clavis medicinae*“ 1771, hvilka i afskrift förvaras i K. Karolinska Institutets i Stockholm bibliothek. Hr dr Åhrling har välvilligt lemnat mig del af dessa anteckningar.

När man kastar en blick på dessa olika kategorier, dem Linné uppstält med afseende å vätskornas beskaffenhet, ledes tanken ovilkorligen till den kraslära, som ännu för några årtionden spelade en så stor rol i vetenskapen och man frågar sig, om skilnaden verkligen är så stor. Emellan de fasta och flytande delarna i menniskokroppen eger likväl ett vexelförhållande rum och det är icke alltid lätt att afgöra, huruvida de fasta delarna genom sin olika spänning förändra vätskornas sammansättning eller om det är vätskorna, som framkalla en större eller mindre grad af spänning och slapphet i de fasta delarna, i det de inverka på deras bildning [1]).

Alla dessa olikheter i kroppens väfnader och vätskor bör läkaren kunna uppfatta och dem bör han genom sina läkemedel efter omständigheterna söka förändra eller förbättra. Då läkemedlen och särskildt de farmaceutiska vexterna besitta olika egenskaper allt efter den olika smak de ega, bör man sträfva att känna denna läkemedlens inverkan på de fasta och flytande beståndsdelarna i kroppen. Emedan smaken lätt ger sig tillkänna, kan läkaren i allmänhet utan svårighet draga sina slutsatser med afseende på deras användning. Sålunda stärkes den slappa fibern genom bittra medel och blir fastare genom sammandragande ämnen, den för mycket spända fibern blir fuktig under användande af vattenhaltiga (aquosa) medel, förtunnas genom syrliga och uppmjukas af feta ämnen. Den syrliga diathesen förminskas af bittra ämnen och den septiska motarbetas med bittra läkemedel. När vätskorna äro skarpa, mildras de af söta, renas af

[1]) „Quemadmodum vero fluida solidas partes progenerant, ita etiam solida vicissim in fluida agunt eaque modificant“. (Linnés föreläsn. 1771.)

vattenhaltiga och lenas af klibbiga (viscida) ämnen. Den tunna vätskan uppsuges af torkande och blir tjockare genom sammandragande medel. Läkemedlen verka således derigenom, att de gifva de fasta delarnas minsta partiklar ett större eller mindre sammanhang (majorem vel minorem adunationem) och på kroppens vätskor derigenom, att de antingen förbättra dem, om de förändrats till sin sammansättning och skärpa (crasis ac acrimonia), eller på lämpliga vägar befria dem från skadliga ämnen[1]).

Man kan derföre uppställa den lagen, att vid begagnandet af ett läkemedel man alltid bör använda ett sådant, som medför eller framkallar ett tillstånd i väfnaden, motsatt det, som man vill bekämpa (contrariorum e contrariis curatio)[2]). Det är öfverhufvud en i Linnés skrifter ofta återkommande tanke, att naturens arbete fortgår under motsatser (nam contrariis fere sua omnia natura operatur). Ja, det är en grundåsigt i Linnés hela naturåskådning, att naturens jemvigt beror på kampen emellan olikheter (universum lucta discordium aequilibratur)[3]). Dermed sammanhänger föreställningen, att den ena sjukdomen uttränger den andra eller att genom förhandenvaron af ett sjukdomstillstånd organismen blir liksom skyddad eller immun för ett annat (hinc morbi contrariis morbis saepius curantur)[4]). En åsigt, hvilken i öfrigt, såsom bekant, ännu för icke länge sedan hyllades inom medicinen.

Inom patologin har frågan om sjukdomsorsakerna alltid spelat en vigtig rol och de voro för Linné af ännu större

[1]) Sapor medicamentorum (1751).

[2]) Purgantia indigena (1766).

[3]) Menniskans kropp kan „considereras som en balance, hvilken, då han aequilibrerar, må vi väl, men så snart någon öfvervigt blir på någon sida, så äro vi sjuke". (Linnés föreläsningar 1771.)

[4]) Vires plantarum (1747).

betydelse, emedan sjukdomsarten eller den form, i hvilken en sjukdom uppträdde i det enskilda fallet, efter hans åsigt berodde af dess orsak eller sammanföll med densamma[1]). I likhet med de äldre läkarene antog äfven Linné tvenne orsaksförhållanden till sjukdomarna, nemligen en närmare och en mera aflägsen orsak (causa proxima et remota). Den närmaste orsaken ligger antingen i de fasta delarnas olika spänningsförhållanden eller i vätskornas sammansättning. De aflägsna orsakerna hafva vanligen sin rot och källa i dieten eller lefnadssättet, i den olika åldern, kroppskonstitutionen eller i smitta (contagium)[2]).

Vilkoren för menniskans välbefinnande eller dieten i vidsträckt mening äro, enligt Linnés framställning, god luft, tillräcklig rörelse och sömn, passande föda, de naturliga uttömningarnas ostörda gång och sinnesrörelsernas beskaffenhet. Man söker förgäfves att upphäfva den närmaste sjukdomsorsaken, om en olämplig diet fortfarande underhåller densamma. Det är derföre en af läkarens vigtigaste åligganden, att med största omsorg utforska de förhandenvarande bristerna eller missgreppen i lefnadssättet och detta är icke möjligt, utan en noggrann kännedom af dietetikens fordringar. Dessa bero helt och hållet af naturvetenskapens sanningar och i detta afseende sammanhålles medicinen och naturvetenskapen af ett gemensamt band (utraque veluti lapides muri firmo nititur vinculo)[3]). Har läkaren kunnat utforska

---

[1]) I Linnés föreläsningar öfver *Pathologia nosologica* (1756—1758), hvilka förvaras i Svenska Vetenskaps Akademiens bibliothek, finna vi upptagna t. ex. följande arter af phrenitis (meningitis): *a*) Phrenitis idiopathica a structura, *b*) Phr. symptomatica, *c*) Phr. ebriosa, *d*) Phr. phanatica a meditatione, *e*) Phr. aphrodisiaca, *f*) Phr. puerperans, *g*) Phr. a retropulsis exanthematicis, *h*) Phr. ab hectica, *i*) Phr. a morsu venenato, *k*) Phr. a febre, *l*) Phr. a pervigilio, *m*) Phr. a laeso cranio.

[2], [3]) De raphania (1763).

denna sjukdomsorsak eller funnit dess källa, blir det äfven klart för honom, hvad han har att göra (certior evadit de suo indicato) och han kan med lätthet leda sig till indikationerna för behandlingen. Med kännedom om de läkemedel, hvilka med hvarandra öfverensstämma till smak och lukt, kan han utvälja de kraftigaste och verksammaste, samt föreskrifva dem på ett med deras natur öfverensstämmande sätt. Härmed skall han väl i många fall få sjukdomen att försvinna, men han kan icke hindra att den återkommer, så framt han underlåter att, med noggrant aktgifvande på nämnda i lefnadssättet liggande orsaker, föreskrifva den sjuke en motsatt eller förändrad lefnadsordning. Först derigenom botar han sjukdomen fullständigt[1]).

Bland de märkligaste åsigter i Linnés lära om sjukdomsorsakerna är hans teori om „exanthemata viva“ eller föreställningen derom, att de smittosamma sjukdomarna framkallas af och bero på invandringen af små djur i menniskokroppen. Linné anser, att man både af analogi och på grund af erfarenheten är berättigad till antagandet af detta uppkomstsätt för olika smittosamma sjukdomar[2]). Till dessa sjukdomar hänföras skabb och epidemisk rödsot (dysenteri), som Linné kallar „scabies intestinorum interna“, kikhosta (tussis ferina), koppor, messling och pest[3]); sednare upptagas i denna kategori äfven spetelska (lepra), lungsot[4]) (phthisis) och frossartade febrar[5]). Ehuru ifrågavarande små djur ännu icke blifvit upptäckta och beskrifna, anser Linné,

[1]) De effectu et cura vitiorum diæteticorum generali (1766).

[2]) „Quam hypothesin quasi ex tripode dictam alii avide arripuerunt, verum alii ut inscitiæ involucrum repudiarunt“.

[3]) Exanthemata viva (1757).

[4]) Lepra (1765), de viola ipecacuanha (1774), de Ledo palustri (1775).

[5]) Mundus invisibilis (1767).

att de smittosamma sjukdomarnas utbredning har en anmärkningsvärd likhet med det sätt, hvarpå en mängd djur, isynnerhet insekter, fortplanta sig och förökas. Han tillskrifver kontagiernas ofta plötsliga och fruktansvärda utveckling en sådan grund. Ju mindre ett djur i allmänhet är, desto talrikare afföda kan den frambringa och derföre torde man väl kunna tänka sig, att redan ett eller annat af dessa små djuriska väsenden genom sin oerhörda förökning förmår inom kort uppfylla hela den menskliga kroppen. Detta förhållande röjer sig äfven deruti, att vid koppympningen det icke kommer an på den större eller mindre mängden af var, som man använder för att erhålla koppustler. Såsom bevis för åsigten om de smittosamma sjukdomarnas parasitära ursprung, anför Linné tillika, att smittämnet förstöres af köld, men förökar sig i värme[1]). Linné uttalar den förhoppningen att, om också dessa „lefvande orsaker“ till de exanthematiska sjukdomarna ännu icke blifvit funna och upptäckta, framtida noggranna forskningar skola finna deras byggnad vida mera konstrik och sammansatt, än man ännu kan ana. Dessa små djur hafva säkerligen åstadkommit för menskligheten större förluster, än de största krig. Hvem bestämmer, utropar Linné, hvar naturens i det stora och det ringa lika beundransvärda utveckling börjar eller slutar? I vextriket finnes en anmärkningsvärd analogi för ett sådant smittämne, nemligen ustilago. En synnerlig vigt lägger han derpå, att de läkemedel, som visat sig verksamma mot insekter och skabbdjur, äfven vid smittosamma sjukdomars behandling visat sig välgörande, s. mysk, kamfer, mercurialia, svafvel o. s. v. Sålunda lät Linné under en våldsam koppfarsot sina barn bära på halsen myskpåsar (enligt bruket i Norr-

---

[1]) de Lepra (1765).

land) och trodde, att de derigenom blefvo bevarade för smitta. Vid svår messlingshosta har Linné funnit små och ofta förnyade doser af flor. sulphuris särdeles verksamma.

Med plethora förstår Linné det tillstånd, då blodets mängd är större, än att hjertat och blodkärlen kunna inrymma detsamma eller hålla det i regelbunden rörelse. Man bör skilja dessa tillstånd från hvarandra. Vid den verkliga plethora eller blodfullheten bildas mera blod, än kroppen behöfver eller kan använda; för det sednare tillståndet deremot ligger en viss svaghet i hjertat och blodkärlen till grund och derigenom uppstår en skenbar blodöfverfyllnad. En sådan utvidgning af blodkärlen är egendomlig för svagt sjuka personer under feberanfall, liksom hos kakektiska individer[1]). Congestion är en rikligare strömning af blod till en del af kroppen, än till öfriga. Den antyder icke blott en ojemnhet i blodets cirkulation, utan kan dessutom bero på en svaghet eller på en retning (irritation) i den del af kroppen, dit blodströmmen enligt mekaniska lagar leder sig; den kan ytterligare framkallas genom förträngning i blodkärlen inom en angränsande del eller kan den uppstå i följd af kramp i kärlen. Om nu af någon tillfällig anledning blodrörelsen tilltager, kan blodutgjutning (haemorrhagia) uppstå[2]).

Bland hjelpmedlen vid uppgörandet af sjukdomsdiagnoser var pulsen och dess vexlingar för de äldre läkarene af den största och vigtigaste betydelse. Man måste i sanning beundra det skarpsinne och den noggranhet, som de äldre läkarene, i brist af andra objectiva förhållanden, nedlade på studium af pulsen. Om man icke, yttrar Linné, i hvarje skildt fall kan bedöma styrkan och beskaffenheten af

[1]) De haemorrhagiis ex plethora (1772).
[2]) De haemorrhagiis uteri sub statu graviditatis (1749).

denna lifvets mätare och uppehållare (de humanae vitae indice illa et conservatrice), så kan man icke heller uppskatta den större eller mindre graden af rubbning inom de vitala, naturliga och animala funktionerna samt deraf härflytande faror för kroppens mekanism. Det gifves i diagnostiskt och prognostiskt hänseende hvarken någon mer framstående eller mera nödvändig lära, än den om blodets rörelse, pulsen. Man kan derföre icke undgå att klandra lättsinnigheten hos de läkare, hvilka undersöka den sjuke med så lätt och flygtig hand, att de knappt afvakta tvenne pulsslag och så snart den sjuke hunnit omtala ett eller annat symtom eller de endast hört sjukdomens namn nämnas, äro färdiga att föreskrifva medikamenter. Läkaren bör tvertom i hvarje fall anställa den noggrannaste pröfning af alla sjukdomstecken och deraf bilda sig ett mer eller mindre säkert eller åtminstone sannolikt omdöme[1]). I en särskild afhandling „om den intermittenta pulsen“ finnas orsakerna till dess uppkomst angifna och man ser deraf, att läkarekonsten redan den tiden icke saknade en inblick i de sjukdomsprocesser, som åstadkomma denna oregelbundenhet. Orsakerna till den intermittenta pulsen ligga framförallt i hjertat, såsom en inflammation i detsamma, i en för stark utvidgning af dess muskel, i aneurysmer, polyper, svulster och abscesser i hjertat, förbening af valvlerna, i sammanvexning af hjertsäcken och andra perikardiala lidanden, samt oregelbunden verksamhet i hjertnerverna. Dernäst beror den intermittenta pulsen på orsaker, som ligga i artererna, såsom ett paralytiskt tillstånd eller spasmodiska kontraktioner i kärlen,

[1]) De pulsu intermittente (1756).

stas vid inflammation[1]), förbening i artererna[2]), aneurism och polypösa konkretioner. Slutligen kunna orsakerna till den intermittenta pulsen ligga i sjelfva blodets beskaffenhet. Vid den phlogistiska diatesen i akuta och inflammatoriska febrar, framdrifves blodets tunna beståndsdel, medan de fasta klibba vid kärlens väggar och sålunda kan ett stillastående af pulsen uppkomma. När blod finnes i för stor mängd eller kärlen utvidgas öfverhöfvan, förlamas deras verksamhet och kärlväggarna kunna icke öfvervinna motståndet. Vid blodbrist deremot fyllas icke ventriklarna af så mycket blod, att hjertat skulle stimuleras till fullt systole, såsom förhållandet är vid vanmakt och efter ymnigare blodförluster, en omständighet, som med lätthet iakttages äfven vid starka åderlåtningar. De tecken, på hvilka dessa särskilda orsaker diagnosticeras, äro likväl så mångfaldiga och för de olika hjertsjukdomarna så gemensamma, att man ännu icke med säkerhet kan bestämma sig för det ena eller det andra lidandet. En anmärkningsvärd tanke är den, att fibrinösa aflagringar inom kärlen („polyper“), lösryckta från sitt ursprungsställe, kunna åstadkomma plötslig qväfning, hvarföre stillhet är nödvändig för alla dem, som lida deraf. Den föreställningen ligger nära att man måhända i en framtid skall finna läkemedel, som ega förmåga att upplösa sådana aflagringar. — Den hos kakektiska och sjukliga personer framträdande blekheten anses bero derpå, att blodet antingen i och för sig är svagt och vattenhaltigt eller att det icke framdrifves med nödig styrka inom kapillarkärlen. Då en

---

[1]) „Durities in tunicas arteriarum inducta, a stagnante liquido iis in vasis, per quæ ei exitus denegatur, hinc minus flectuntur latera, sicque non cedunt motui, sed diametrum eandem internae superficiei vasis conservant, uti in inflammationibus earum evenit“.

[2]) „Succus hic osseus effunditur in interiorem arteriarum cellulosam“.

länge fortfarande magerhet icke sällan uppkommer efter svåra febersjukdomar, tillskrifves det den ansträngning, för hvilken hjertat varit utsatt[1]). Rörande de s. k. inflammatoriska febrarnas uppkomst uttalas den tanken, att, när blodet af någon anledning koagulerar, uppkommer tillslutning af de minsta kärlen (obstructio vasorum) och sålunda phlogistiska febrar, pleuritis, peripneumonia m. m.[2]). Om de resorberande kärlen äro overksamma, uppstår hydrops och om kroppens silapparater (colatoria) icke i tillräcklig mängd uttömma vätskorna, har man att frukta anasarca[3]).

Linné skref en skild afhandling om nödvändigheten för mödrar att amma sina barn och betonade vigten deraf för hela deras utveckling[4]). Hos qvinnor af olika kroppskonstitution är mjölkens beskaffenhet olika. När barnet öfverlemnas åt en fremmande qvinna att uppfödas, förändras dess näring och ett särskildt inflytande på den nyfödda skall icke dröja att visa sig. Då lägges icke blott grunden till barnets helsa (stamina valetudinis[5]), utan äfven till dess temperament, hvilket sedermera knappt kan förändras[6]). Linné anser, att en ammas mjölk icke sällan försämras genom det för dessa qvinnor fremmande lefnadssätt och det oftast orörliga lif, hvartill de tvingas. Han säger sig hafva funnit större nytta deraf, att låta en amma hvarje dag röra sig ute i fria luften eller företaga annat kroppsarbete före måltiden, än af alla läkemedel.

---

[1]) Motus polychrestus (1763).

[2]) Spiritus frumenti (1764).

[3]) de effectu et cura vitiorum diaeteticorum generali (1766).

[4]) Nutrix noverca (1752). — Denna afhandling finnes öfversatt på franska och införd i „*Les Chefs- d'Oeuvres de Mr de Sauvages, trad. par M. J. E. G****. Tom. II, sidd. 213—244. à Lyon 1770.

[5]) Liberi cum a utero, tum ab uberibus stamina valetudinis repetunt.

[6]) Samma tanke uttalas ytterligare i „Fundamenta valetudinis" (1756).

Den i Westerbotten öfliga seden att uppföda späda barn „bubulo“ (medelst horn), finner Linné vara en vigtig orsak till den stora dödligheten bland dem i denna del af landet. I den hos de högre stånden herrskande benägenheten att låta uppföda sina barn medelst ammor söker Linné en förklaring, hvarföre många familjer vanslägtas, förslöas och förlora för dem utmärkande kropps- och själsegenskaper[1]). Utan tvingande skäl bör derföre aldrig en moder undandraga sig, att sjelf uppföda sitt barn. Verkliga hinder kunna likväl i detta hänseende gifvas. Hvad syfilis beträffar, så finnas exempel derpå, att mödrar, ehuru besmittade under hafvandeskapet, likväl födt friska barn, men det gifves icke ett enda bevis derpå, att en syfilitisk qvinna kan amma ett barn, utan att detsamma blir angripet[2]). Endast denna sjukdom, allmän svaghet (atrofi) och lungsot kunna anses utgöra hinder för amning. I sammanhang härmed må nämnas, att Linné antyder ärftligheten af vissa sjukdomar, och de vilkor, under hvilka densamma inträder. Lungsot, gikt och benägenhet för stenbildning öfvergå från föräldrar på barn[3]).

Efter denna framställning af Linnés *allmänna medicinska* ideer, återstår att i korthet beröra hans åsigter rörande enskilda sjukdomar, så vidt desamma framgå ur hans skrifter. Den intermittenta febern, dess natur, orsaker och behandling är en fråga, som Linné med synnerlig förkärlek behandlat. Han hade varit i tillfälle att egna denna sjukdom sin uppmärksamhet redan under sin första vistelse i Upsala, i hvars omgifning de frossartade febrarna voro ende-

---

[1]) „Hic causa, cur nobiles degenerent, acutissimi hebescant, temperamentumque corporis optimum plures amittant, nec non quod plurimi infantes, dum primum esse inceperunt, esse desierint“.

[2]) Nutrix noverca (1752).

[3]) Fundamenta valetudinis (1756).

miska och när han kom till Holland, återfann han den på detta lands fuktiga slätter. Han valde den intermittenta febern till ämne för sin i Harderwyk 1735 utgifna doktorsafhandling och det saknar icke sitt intresse, att läsa det klara, af öfvertygelsens värme genomträngda språk, med hvilket den unge nordiske läkaren uttalar sig öfver en af patologiens hittills ännu olösta frågor[1]).

I Sveriges sydöstra del, säger Linné, är frossan mycket allmän. I Upland finnes icke någon mera utbredd sjukdom, i trakten närmast Åbo är den likaledes ofta gängse. I hela Westerbotten deremot förekommer frossa endast hos de köpmän och sjömän, som vistats i Stockholm. I Lappland saknas den alldeles. Den intermittenta febern anträffas i de delar af landet, der jordmånen innehåller lera i stor mängd. Linnés åsigt är den, att de i vattnet lösta lerpartiklarna (intimae solutae particulae argillaceae) intränga i blodet och häfta i de fina arteriella kärlen, hvarigenom en rubbning i hudverksamheten uppkommer. Man måste deraf draga den slutsatsen, att ämnen, hvilka borde genom hudutdunstningen aflägsnas, blifva på ett våldsamt sätt qvarhållna vid den intermittenta febern och att man angripes af densamma, när hudafsöndringen hindras och i kroppen tillika finnes en förutvarande orsak, annars icke. Indikationerna för behandlingen af frossa blifver sålunda 1:o Internum expellens s. vasa intendi debent, 2:o Pori cutis calore aperiendi sunt. Öfversköljningar med kallt vatten efter föregående uppvärmning äro derföre välgörande. För öfrigt bör stark kroppsrörelse, sparsam diet och tillräcklig sömn föreskrifvas. Amara, austera och graveolentia begagnas som läkemedel.

---

[1]) Hypothesis nova de febrium intermittentium causa. Harder. 1735. 4:o. Finnes omtryckt i *Amoenitates academicæ.* Vol. I. Lugd. Batav. 1749. 8:o pag. 1—19 (utgifna af P. Camper).

Medan Linné i sitt medicinska förstlingsarbete sökte källan till den intermittenta febern i vattnets orenhet, uppkastade han i sina senare skrifter en ny teori för dess uppkomstsätt och trodde sig finna dess orsak i luften och deraf framkallade störingar i hudutdunstningen (perspiratio insensibilis)[1]. I den attraktion, hvarigenom kroppen medelst sina öppnade porer upptar luftens med skadliga utdunstningar blandade fuktighet, sökte han orsaken till dessa rubbningar. Det är icke endast köldens och fuktighetens förenade inverkan i och för sig, som framkallar sjukdom. I de utdunstningar, hvilka från stillastående vatten, tillslutna källarrum, förruttnande djur- och vextdelar, grafvar m. m. uppstiga i luften, förekomma talrika i förskämning stadda delar. Att luften måste innehålla ett slags egendomlig syra eller i syrsättning stadt ämne, kan man sluta deraf, att icke blott djuriska, utan nästan alla vegetabiliska vätskor under dess inverkan surna. De intermittenta febrarnas närmaste orsak torde derföre, enligt Linnés uppfattning, böra sökas i en koagulation af blodets serösa beståndsdel, uppkommen under inverkan af syrsatta ämnen, upptagna i luften. Redan i det föregående har blifvit antydt, att Linné sökte förklaringen till uppkomsten af en mängd farsoter i närvaron af små, i förskämd luft befintliga djur. Monne man icke, frågar Linné, är berättigad att söka orsaken till de intermittenta exacerberande sjukdomarna, hvilka företrädesvis herrska under hösten, när luften är fuktig och dimmig, i dylika ytterst små djur (animalcula infinite parva), som innehålla ett sådant

[1]) De varia febrium intermittentium curatione (1771). I denna afhandling heter det sid. 12. „Palmam facile omnibus praeripit haec ingeniosissima Tanti viri opinio, quae intricatissimam, in origine harum febrium indaganda, acu quasi, rem tetigisse merito videtur. Indefesso enim studio et indagatione consummatissima, illius substituit loco, quam amplexus fuit, noviorem theoriam“.

fusum Chinae vinosum (ty barken i substans hjelper icke) och till hvarje natt laudanum liqvidum" [1]).

Öfver skörbjuggen finnes en skild afhandling[2]). Denna sjukdom anses icke vara egentligen en i norden endemiskt förekommande sjukdom, men det medgifves, att densamma förekommer sporadiskt och måhända äfven oftare i kallt, än i varmt klimat. Att skörbjuggen uppträder epidemiskt och isynnerhet under sjöexpeditioner framkallat stora olyckor, är kändt. Den närmaste orsaken till dess uppkomst anser Linné böra sökas i allmänna dietetiska och yttre förhållanden. Företrädes angripas af denna sjukdom sådana personer, hvilka föra ett stillasittande och overksamt lif, äfvensom de, hvilka lidit af intermittenta eller andra febersjukdomar. Den kalla luften gör kroppens vätskor mera benägna för bildningen af saltartade beståndsdelar (ad muriaticam dissolutionem disponit), liksom äfven dess fasta delar derigenom blifva för mycket styfva och rigida[3]). När dessutom i följd af luftens fuktighet porerna tillslutas, hindras utdunstningen. Af födoämnenas och dryckernas beskaffenhet beror till väsentlig del sammansättningen af kroppens vätskor. Mycket salthaltig föda verkar upplösande på blodet och det limartade i de fasta delarna. Om sådan föda begagnas ofta och länge i större mängd, blir dess inverkan

[1]) I bref den 22 April 1756. — De af Linné begagnade formlerna voro, enligt ännu bevarade recepter, följande:

Rec. Aqv. fontanae ℥ijj, pulv. Ipecacuanh. gr xii, Tartari tartarisat gr vjjj, Oxymel. scillit. ʒiii. M. Dr in vitro. S. Att taga ett skedblad hvar 8:de minut till dess man kräkes.

Rec. Cort. Chinae ℥j, Vin. rubri ℥v, digere per 4 horas, express. filtretur, resid. coque in Aqv. font. q. s. Colaturae ℥vjjj, adde priori Syr. aurant. ℥ijj. M. D. S. Att taga en thekopp hvar timme, då febern eftergifwer.

Sömndroppar tagas 12, midt på natten.

[2]) De scorbuto (1775).

[3]) Clavis medicinae s. 8.

till och med frätande (vis ejus abstergens in corrodentem mutatur). Hvad kroppsrörelsen vidkommer, är den lika nödvändig för bibehållandet af helsa, som födoämnena äro oundgängliga för lifvets bestånd. Alla kroppsöfningar öka vätskornas rörelse, höja värmen och underlätta isynnerhet hudutdunstningen. De i blodet samlade skarpa och saltartade eller annars till förskämning benägna partiklarna utdrifvas genom kroppsrörelse ur organismen. De, som i större mängd förtära saltig föda, behöfva derföre starkt kroppsligt arbete. Bland läkemedlen mot skörbjugg spela de vexter, som höra till Tetradynamisternas klass en framstående rol, äfvensom vegetabiliska syror, cider, frukter, kinabark m. m. Särskildt förordas begagnandet af surkål till förekommande af skörbjugg å fartyg och framhålles den utomordentliga nyttan af maltinfusion enligt den engelska läkaren Macbrides beredningsmetod. — Redan tidigare hade Linné i bref till Sauvages meddelat, att under 1740 efter en mycket kall vinter en större mängd menniskor aflidit i skörbjugg, än fallet varit på femtio år. Isynnerhet var det förhållandet med militärer och sjömän. Alla supare och på starka drycker begifna personer voro förlorade[1]).

Rachitis beror enligt Linné på excessiv syrebildning i kroppen, dervid benen förlora sin stadga och musklerna samt ligamenterna bli slappa. Rachitiska barn botas säkrast genom gnidning, rörelse och sådana medel, hvilka motverka uppkomsten af syra i de första vägarna. — Hvad man en tid hos barn benämnde Tabes mesenterica, kallas hos Linné „hectica puerilis Sydenhamii, Febris lenta infantum Junkeri". I denna sjukdom, som är utmärkt genom starkt svällda mesenterialkörtlar, sårbildning i tarmen (intestina inflammata) och för-

---

[1]) I bref den 20 Sept. 1740.

störing af lungorna, dö, enligt Linnés uppgift, en större mängd barn i Sverige, än i någon annan sjukdom, med undantag af koppor. Linné säger sig i ett mycket stort antal fall (plusquam centies) hafva funnit ett verksamt läkemedel i rhabarbertinktur (anima rhei) till en drachme om dagen och anser detta medel vara specifikt[1] — Mot rödsot säger sig Linné icke känna ett säkrare läkemedel, än en äggula, upplöst i en thesked bränvin, förtärd två à tre gånger dagligen. Så mycket han i öfrigt ifrar mot bränvinets missbruk, anser Linné likväl detsamma, som ett skyddsmedel mot rödsot och berättar, att under en epidemi alla de medlemmar i tre familjer, som begagnade bränvin, förblefvo friska[2]. Rödsoten smittar enligt Linnés åsigt medelst uttömningarna.

Bland orsaker till lungsot framhåller Linné på flera ställen af sina skrifter inandningen af fina stoftpartiklar. Hos personer, hvilka sysselsätta sig med stenhuggning eller längre tid vistas i luft, uppfylld med dam, intränger detta stoft i lungorna och sammanklibbas derstädes af slem. En torr hosta uppstår, hvarigenom detsamma visserligen ofta aflägsnas (tussis calculosa), men icke sällan qvarblifva dessa partiklar i lungorna och åstadkomma lungsot. Talande bevis härför lemna isynnerhet stenhuggarena i Orsa i Dalarna, hvilka till stort antal och vanligen inom 30:de lefnadsåret dö i denna sjukdom[3]. Huru stor förmåga ett sådant fint stendoft har att genomtränga kroppar, med hvilka det kommer i beröring, ser man deraf, att, om man i en stenhuggareverkstad upphänger en väl tillsluten och ombunden djurblåsa, skall man snart finna densamma fylld med dam. Luften är öfverhufvud långt ifrån fri

[1] Rhabarbarum (1752).
[2] I bref till Sauvages den 20 Sept. 1740.
[3] De generatione calculi (1749). Morbi Artificum (1765).

från främmande inblandningar, den innehåller tvertom, såsom mikroskopet ådagalägger, en stor mängd små, i densamma sväfvande ämnen, vare sig sandpartiklar, hår, dam, fjun m. m., hvilka med andedrägten intränga i lungorna och gifva den första anledningen till uppkomsten af lungsot. Man bör derföre undvika att andas med öppen mun, ty, enligt Linnés uppfattning, blifva de, som vänjt sig dervid, icke sällan lungsigtiga. Härpå beror till en del skadligheten att begagna fjäderkläder och dynor, emedan de sprida så mycket dam[1]). Uppfattningen af lungsoten, såsom en smittosam sjukdom, är icke alldeles fremmande för Linnés patologi. Man finner spår dertill på flera ställen i hans skrifter.

Orsakerna till blödning från luftvägarna äro antingen praedisponerande, såsom naturliga eller ärftliga anlag, för mycket köttätande, stillasittande lif, missbruk af spirituosa m. m. eller tillfälliga, såsom plötsliga afbrott i hemorroidal- och menstruala blodflöden, ansträngning af lungorna genom fall, skrik, dans, springande och hosta, sjukliga förändringar i dem eller ock sinnesrörelse. När en lungblödning icke är stark och rödskummande blod upphostas jemte koagulerad, uppstår sällan fara för lifvet, men om det extravaserade blodet qvarstadnar i luftrören, blir detsamma genom kroppens värme upplöst och öfvergår i var, hvilket småningom fräter och förstör lungväfnaden, phthisis uppkommer och ständig benägenhet för blödning qvarstår[2]). För att stilla blödningen, föreslås åderlåtning å foten och den bör förnyas, om pulsen är full och kroppsvärmen hög. Linné meddelar, att svampar doppade i kallt vatten och lagda på skrotalsäcken, med mycken framgång användts, att stilla blödning från lun-

---

[1]) Respiratio diaetetica (1772).
[2]) De haemoptysi (1767), de haemorhagiis ex plethora (1772).

gorna[1]). Såsom ett synnerligen verksamt medel mot börjande lungsot, uppgifves ridning, „nam in phthisi incipiente tam certa est medicina, quam cortex peruvianus in febribus intermittentibus“, och Linné berättar, att han rådt tvenne asthmatici till en ridt från Stockholm till Ystad, samt att de återkommit friska[2]). På grund af vunnen erfarenhet beprisar Linné bruket af Hypericum i vissa slag af lungsot[3]).

Redan ofvanföre har blifvit nämndt, att Linné hänförde kikhostan (tussis ferina) till de sjukdomar, hvilkas ursprung vore att sökas i ett animaliskt smittämne (animalcula viva). Endast derigenom tror han sig kunna förklara dess epidemiska spridning (contagium suum quasi ipsa pestis dispergens). Det torde vara öfverflödigt erinra derom, att denna åsigt öfverensstämmer med vår tids uppfattning af kikhostans patogenes. Såsom ett af de kraftigaste medel mot denna sjukdom, förordar Linné användandet af Ledum palustre i infusion eller dekokt[4]). Anmärkningsvärdt är, hvad Linné i öfrigt skrifver om Ledum:

> „Älliest har här gådt en allmän hosta. Jag prowade allahanda äfven Extr. Nicotianæ, som halp i Stockholm 1740, då allt annat slog felt, men giorde intet. Änteligen lät jag både mina och utomhus dricka infusum foliorum Ledi, då alla inom 3 dagar blifwit toltalt curerade“ [5]).

Den väsendtliga skilnaden emellan hjernhaemorrhagi och hjernkongestion har icke undgått Linné. Han hänvisar derpå, att de apoplektiska anfall, som öfvergå till fullständig helsa, (ut ne minimi dein percipiat aeger molestiam) bero på en blodkongestion till hjernans kärl, eller ock betingas de af

[1]) De haemoptysi (1767).
[2]) Motus polychrestus (1763).
[3]) Hypericum (1776).
[4]) De Ledo palustri (1775).
[5]) I bref till Abr. Bäck den 19 Febr. 1751.

en serös utgjutning i dess hålor[1]. — Hemicrani är ett lidande, som, enligt Linnés åsigt, ofta anträffas hos lärda och stillasittande personer. Han berättar om sig sjelf att han i sexton år lidit deraf och förgäfves sökt hjelp hos alla sina medicinska vänner i Europa[2]. Anfallen fortforo alltid 24 timmar och utmärkte sig tillika genom en riklig strömning af heta tårar från ögat å den sjuka sidan. Sällan undgick han ett anfall inom åtta dagar och ju längre mellantiden var, desto svårare voro paroxysmerna. Genom drickning af godt källvatten tidigt på morgonen och kroppsrörelse före middagsmåltiden anser han sig hafva blifvit botad[3]. — Från sin praktik meddelar Linné ett fall af Aphasi, der den sjuke under ett halft år „förgätit alla substantiva, så att han ej mindes ett enda, ja ej en gång namnet på sina barn, på sin fru eller på sig sjelf, mycket mindre på någon annan. Då man bad honom säga efter, svarade han: *kan intet*. Ville han nämna någon af sina embetskamrater, pekade han på föreläsningskatalogen, der hans namn stod"[4].

I olika delar af Sverige uppträdde under åren 1746—47 och 1754—55 „dragsjukan", som genom sina egendomliga symtom och de svåra plågor, hvaraf alla deraf angripna personer ledo, väckte allmänt deltagande. Linné egnade denna farsot mycken uppmärksamhet och sammanfattade sina iakttagelser i följande satser. Sjukdomen angriper 1) endast allmoge, 2) aldrig barn, 3) uppträder blott under hösten, 4) visar sig undantagsvis hos husdjur, 5) fortfar ofta i 2

---

[1]) De haemorrhagiis ex plethora (1772).

[2]) „Hemicrania multoties me excruciat, unde hic morbus? An novisti medicinam, quæso, communices". I bref till Sauvages den 22 April 1756.

[3]) Motus polychrestus (1763).

[4]) Linnés uppsats „*Glömska af alla substantiva och isynnerhet namn*" i Vetensk. Akad. Handl. 1742. 116.

à 3 månader, 6) om en person insjuknar i ett hus, blifva de flesta, om icke alla samboende, deraf angripna, 7) förekommer endast i Skåne, Blekinge, Halland och Westergöthland, men aldrig i Sveriges nordliga trakter, 8) är icke smittosam[1]). Genom sina undersökningar af de förhållanden, under hvilka sjukdomen framträdde, fann Linné, att orsaken till dess uppkomst måste sökas i den säd, som de sjuka förtärde[2]). Linné fann tillika, att det varit nyss insamlad säd, som mest framkallat sjukdomen, men att ju längre den fått ligga och torka, desto mera hade den förlorat denna sin egenskap (ejus acre avolasset). Då arbetsklassen i Sverige på den tiden hufvudsakligen begagnade korn till brödföda, ansåg Linné, att sjukdomsorsaken låg i detta sädesslag. Han hade derjemte iakttagit, att våta och regniga somrar föregått sjukdomens uppträdande och drog deraf den slutsatsen, att en sådan oren säd tillika var starkt uppblandad med ogräs. Bland dessa trodde han *Raphanus raphanistrum*, som under våta somrar blir synnerligen skarp och mycket allmänt vexer i kornåkrar, vara den egentliga orsaken till dragsjukan. Denna ört erhöll derföre namnet krampfrö[3]). Fröna ansågos vara i detta hänseende verksammast, och Linné hade till och med anstält försök på kalkoner med skidor af denna ört, inblandade i deras mat, samt fann att ett af försöksdjuren fick kramp i sina fötter (uni gallopavonum maxime contracti sunt pedes). Äfven blefvo höns och svin, hvilka matades med sådant orent korn, angripna. Hvarföre sjukdomen uppträdde i paroxysmer, ansåg sig Linné kunna lika litet förklara, som orsaken till den intermittenta feberns periodiska anfall, „ubi

---

[1]) I bref till Sauvages den 22 Nov. 1759, hvaruti han skrifver quo hunc morbum refers? An vobis etiam innotuit“.

[2]) De raphania (1763).

[3]) Flora Svecica. Ed. altera. Holmiae 1755. 612.

massa sanguinea acido est infecta". Nervsystemets företeelser äro ännu icke utredda, „nervosi enim systematis historia nondum, quod fatemur, ad umbilicum perducta est". På grund af dessa iakttagelser införde Linné namnet *raphania*, såsom betecknande den så kallade dragsjukan, en benämning, som intill senaste tider bibehållit sig i patologin, till dess en riktigare insigt i sjukdomens orsaksförhållande gifvit den ett nytt namn. Men att det var Linné, som i det medicinska systemet upptog denna sjukdomsform, torde emellertid, liksom sjelfva anledningen till dess ursprungliga benämning, hafva småningom råkat i glömska. Bland de verksammaste botemedel nämnas Rad. Valerian. minor. och Angel. Sylvestris, samt isynnerhet Tra Alchemillae vulgaris, i Småland kallad dragblad.

Likaså torde det numera vara i det närmaste förgätet eller åtminstone mindre bekant, att Linné egde en noggrann kännedom af Skabbdjuret. Medan den tidens läkare i de mest olikartade förhållanden sökte förklaringen till uppkomsten af hudutslag, hvilkas egentliga orsaker man trodde sig finna i vätskornas skärpa, uttalade Linné med bestämdhet, att skabbdjurets inträngande i huden framkallar det utslag, som åtföljer denna sjukdom. Denna „Acarus humanus subcutaneus" uppställer Linné som en afart till Acarus Siro och skrifver derom „habitat sub cute hominis scabiem caussans, ubi vesiculam exitavit, parum recedit, corporis rugas secutus, quiescit iterum et titillationem excitat; nudis oculis sub cuticula delitescens observatur ab adsueto, acu facile eximitur, ungui impositus vix movetur, si vero oris calido halitu affletur, agilis in ungue cursitat" [1]).

Då man förut sammanblandat olikartade former af hud-

---

[1]) Fauna Svecica. Ed. altera. Stockh. 1761. 482.

sjukdom och i den förutsättning, att de berodde på allmänna störingar i kroppens vätskor, behandlat dem alla med invertes medel, skilde Linné skabben, såsom en egenartad sjukdom, och man finner i hans skrifter mer eller mindre specifika medel, föreslagna mot densamma, såsom Ledum palustre. I detta ämne skrifver Linné till Sauvages:

„Jag har visserligen försökt edert läkemedel mot skabben, men jag har varit tillfredsställd med den vanliga salvan jemte unguent. rosatum, den hjelper alltid, utan att återfall inträder“ [1]).

I sammanhang härmed kan anmärkas, att Linné uttalade den förmodan, att äggen af ascaris öfvergå i menniskans kropp från dricksvatten eller andra hushållsvatten, dit de inkommit från jorden [2]). Deremot har den åsigt, som i medlet af förra århundradet uttalades, att spetälskans uppkomst berodde på inträngandet af en mask i huden, icke vunnit bekräftelse. Då man fann, att spetälskan hufvudsakligen förekom vid hafskusten, trodde man sig böra söka förklaringen dertill i den omständigheten, att innevånarena i dessa trakter nästan uteslutande lefde af fisk och man antog att en mask, Gordius fluviatilis, som anträffas i särskilda fiskarter, inträngde i kroppen och bildade de knölar i huden och inre delar, hvilka utmärka denna sjukdom [3]). Dessa knutar (tubercula) beskrifvas såsom rörliga, smärtfria, blå-

[1]) I bref till Sauvages 1762.

[2]) De Spigelia Anthelmia (1758).

[3]) Anton R. Martin uttalade först denna åsigt i Svenska Vetensk. Handl. 1760, s. 307. I Linnés afhandling de Ledo palustri (1775) uppgifves, att denna ört skall i form af infusion med synnerlig framgång af Kamschadalerna begagnas mot Lepra, som bland dem är mycket allmän. Äfven J. L. Odhelius prisar i Vetensk. Akad. Handl. 1774. 266, 1779. 218, 1783. 222, verkningarna af Ledum palustre mot Lepra, den han anser framkallas af öfvervägande saltig föda.

röda, hufvudsakligen förekommande å pannan, kinderna, armarna, händerna och låren; knutar af mera gulaktig eller svagt livid färg förekomma äfven i mun, gom, svalg och å tungroten; sårnader vanställa näsan, läpparna äro tjocka, händerna och fötterna äro svullna. I en del fall förekomma å huden sår eller sprickor med svälda, hårda, någongång blödande kanter. Hos alla deraf angripna personer sakna de leprösa knutarna känsel, men deras omgifning är kliande[1]).

Linné berättar, att Elephantiasis är mycket allmän bland Finnarna i följd deraf, att de under sina fiskarefärder lefva af gammalt skälkött. De af denna sjukdom angripna uteslutas från gemenskap med andra menniskor[2]). — Såsom en gärd åt tidens föreställningssätt måste det uttalande af Linné uppfattas, att barn blifva sjukliga, om ulcererande utslag å deras hufvud tvättas med kallt vatten och att epilepsins allmänna förekommande i södra Småland har sin orsak i denna sed[3]).

Om uppkomsten af panaritium (paronychia) hyste Linné den föreställningen, att detta lidande uppstår, när händerna utsättas för starka temperaturvexlingar och han berättar om sig sjelf, att han angreps deraf, då hans hand på hemresan från Frankrike blef våt, efter att hafva varit mycket varm[4]). — Mot icke ulcererande kylskador (perniones) säger sig Linné[5]) med mycken framgång hafva användt Spiritus

---

[1]) Lepra 1765).

[2]) I bref till Sauvages den 20 Sept. 1740.

[3]) I bref till Sauvages den 2 Dec. 1741 och 1744. Denna åsigt finnes ytterligare uttalad i Linnés uppsats „*Rön om orsaken till fallande soten i Skåne och Werns-härad i Småland*", införd i Svenska Vetensk. Akad. Handl. 1742, s. 279.

[4]) De morbis ex hyeme (1752).

[5]) I bref till Sauvages 1753. „Expertus sum in plus, quam centum pernionibus laborantibus",

salis acidus (saltsyra), hvarmed kylskadan bestrykes till dess den försvunnit. — Mot liktornar förordas saften af Euphorbia[1]). Illaluktande och elakartade sår (ulcera cachoetica) behandlas, enligt Linnés erfarenhet, icke sällan lyckligt med fikonsaft eller ock Rad. britanicae (rumex maximus)[2]). Sådana sår läkas ofta icke annorlunda, än att å dem användes ett vesicatorium af cantharider, som förstör de förskämda ämnena och renar såret[3]). I läkekonsten böra nemligen iakttagas tvenne omständigheter, hvilka förklara verkan af yttre retmedel, den ena, att en smärta fördrifver en annan („dolor dolorem trahit") och den andra, att tvenne uttömningar icke kunna bestå jemte hvarandra.

Mot gangren, kallbrand och skörbjuggssår använde Linné en formel, på hvilken han lade mycket värde och som, öfverförd från dåvarande teckenspråk till tekniska termer, har följande lydelse. Rec. Ciner. Clavell (= potass. venal.) ℔j, Salis ammoniaci ℔jβ, Calc. vivae ℔jv, Urinae ℔120. M. Distilles per vesicam cupream, evadat aqua coerulea; pro usu externo[4]). — Röda och inflammerade ögon behandlas af allmogen, enligt Linnés uppgifter, medelst dekokt på Pyrola Uniflora, hvarmed ögonen tvättas eller ock tuggas vexten och ögonen fuktas sedan med saliven[5]).

[1]) Euphorbia (1752).

[2]) Linné hyste stort förtroende till denna vext. I ett bref till prof. E. G. Liedbeck den 7 Sept. 1756, som förvaras å Universitetsbibliotheket i Lund och hvaraf jag välvilligt fått taga afskrift, yttrar Linné: „Oss är berättat, att hr professorn skolat fått ett ulcus oris malignum. Är det cariosum äller fistulosum, bör rad. Britanicae brukas, är det cancrosum, måste infusum Belladonnae brukas oförtöfwat".

[3]) De Meloe vesicatorio (1762).

[4]) „Est mihi formula in magno pretio quam tibi revelabo, sed rogo ipse experiaris nec alii nulli reveles". I bref till Sauvages den 20 Aug. 1753.

[5]) I bref till Sauvages den 22 Aug. 1754.

Af de olika medicinska vetenskaperna var det drogkännedomen och farmakodynamiken eller, som de äldre läkarena benämnde dem, materia medica, som Linné framför allt med förkärlek bearbetade. Det nära sammanhang, i hvilket botaniken och farmakognosin stå till hvarandra, gör det förklarligt, hvarföre flertalet af hans medicinska arbeten omfatta just denna sida af vetenskapen. De flesta af hans afhandlingar inom farmakologins område innehålla noggranna botaniska beskrifningar på de örter, hvilkas användande inom medicinen utgör föremål för ämnet. Tillika lemnas icke sällan uppgifter på de ifrågakomna drogernas kemiska beståndsdelar, så vidt de voro kända, äfvensom de olika farmaceutiska preparater, hvilka antingen redan förekommo å apotheken eller af dem kunna beredas. Terapin eller läran om läkemedlens verkningar och användning i olika sjukdomar behandlas derjemte utförligt. Det var i öfrigt tidens sed, att i botaniska skrifter upptaga vexternas medicinska nytta och man finner, att de äldre botanisterna i sina arbeten sällan försummade att göra längre eller kortare utflykter på läkarevetenskapens område. Det är i allmänhet en egenhet för Linnés medicinska skrifter, att han i korta bestämda satser söker sammanfatta eller uttala sådana sanningar, isynnerhet i farmakodynamiken, dem han ansåg allmänt gällande och hans afhandlingar rörande vexternas medicinska egenskaper och verkningar röja derföre i sin uppställning mycken likhet med det, som han i sin *Philosophia botanica* ville tillämpa på den rena botaniken. En fråga, hvilken nästan alltid, när tillfälle dertill erbjuder sig, återkommer i dessa afhandlingar, är den, huruvida de dyra utländska läkemedlen skulle kunna ersättas af lika kraftiga, i Sverige vexande örter. Såsom fingervisning för upptäckandet och begagnandet af dessa succedanea anföras de vilda vexter, hvilka äro närmast

beslägtade med ifrågavarande utländska och man måste medgifva, att i följd af dessa Linnés arbeten många inhemska droger blifvit mera begagnade och till och med intagna i de nordiska farmakopéerna, såsom Rhamnus frangula, Solanum Dulcamara, Pimpinella Saxifraga, Arctostaphylos Uvae Ursi, Cetraria Islandica m. m. Det är nemligen en af Linné uttalad och särskildt betonad sats, att de vexter, hvilka öfverensstämma till slägte, äfven öfverensstämma till egenskaper och att de vexter, som tillhöra samma naturliga familj, äfven stå hvarandra nära med afseende å sina medicinska verkningar[1]. Vexternas egenskaper bestämmas derföre säkrast efter de naturliga familjer, dit de räknas, blott man förut af erfarenheten lärt sig känna den ena eller andra af dithörande vexters medicinska nytta. Sålunda innehåller familjen Stellatae vexter med diuretiska egenskaper; till fam. Luridae höra en mängd misstänkta örter, s. solanum, hyoscyamus, nicotiana, atropa, datura; familjen umbellatae äro, när de vexa på torra trakter, aromaticae, calefacientes et pellentes, men blifva på fuktiga ställen giftiga, roten och fröna innehålla de verksamma beståndsdelarna; de till polyandria hörande vexterna äro i allmänhet giftiga, likasom de vexter, hvilkas blommor ega ett från blombladen afskildt honingsgömme; fam. verticillatae äro „fragrantes, nervinae, resolventes et pellentes, folia virtute pollent"; vexterna i familjen siliquosae äro, så länge de äro färska, „acres, incidentes, abstergentes et diureticae", men vid intorkning minskas deras kraft; compositae ega i allmänhet en bitter smak, orchideerna äro aphrodisiacae, coniferae äro „resiniferae et diureticae". Örter, som vexa på torra ställen, äro aromatiska och ega en viss smak, s. thymus, salvia, origanum, hyssopus,

---

[1]) Philosophia botanica. Stockholm 1751 § 337.

lavandula, m. m. Saftig jord framalstrar smaklösa vexter (olera pleraque) och å våta ställen blifva vexterna icke sällan skarpa och frätande (corrosivae), såsom ranunculus, calla, nymphaea, phellandrium, cicuta m. fl.; vårvexterna ega merendels skarp smak och de medicinska örterna ega i friskt tillstånd på långt när icke den smak, som de få, när de hunnit torka. Alla aromatiska vexter äro i torrt tillstånd kraftigast[1]).

Då Linné utgaf sin af samtiden så högt prisade materia medica, hvilken för en längre följd af år tjente författarena i detta ämne till förebild, ordnade han de farmaceutiska vexterna efter sitt botaniska system. Linnés systematiserande snille röjde sig här, som öfverallt i hans skrifter, och man torde icke i något farmakologiskt arbete från den föregående eller den närmast följande tidens medicinska literatur finna den klarhet och öfverskådlighet, som möter oss i hans materia medica. Detta arbete bär visserligen sin tids skaplynne och delar dess benägenhet för upptagandet af en mängd vexter, hvilkas betydelse och värde för den praktiska medicinen är fullkomligt illusorisk. Ju mindre utvecklad vetenskapen var, desto större var äfven den mångfald af läkemedel, som hon trodde sig böra erbjuda den lidande menskligheten. Vetenskapens barnålder hade åt dess målsmän lemnat ett öfverflöd på ämnen, arcana och droger, inför hvilket de stodo rådlösa och förvånade[2]). Linné varnade med öfvertygande och kraftig stämma mot detta missbruk och yrkade, att man hellre borde lära känna verkningarna af de enkla läkemedlen (simplicia), än föreskrifva

---

[1]) Philosophia botan. §§ 339—357.

[2]) „Tanta enim hodierna medicina superbit virium medicinalium copia, ut non arcto libello capiatur, sed potius proprio pondere ruat“. Linné, *Materia medica.*

de på denna tid så vanliga, sammansatta formlerna. Härom skrifver Linné:

„Just stora formulae äro de, som skämt hela medicinen, jag undrar huru så många utan hjelp af simplicium effectu kunna medicinera andra. Jag lär nu denna saken och menar med nytta för mine studiosis at de skola få wetta hvad är demonstrerat och hvad är icke“ [1]).

Han uteslöt derföre en stor mängd vexter från kretsen af „officinella örter“ och minskade i väsendtlig mån antalet af de droger, dem apotekarene voro skyldiga att tillhandahålla allmänheten [2]). I dessa ämnen skrifver Linné till Abrah. Bäck:

„Wi kunna mycket wähl ombära i wåra apotequer följiande: Rd. Pastinacæ, saxifr. alb., rubr., Herb. Adianthi, agerati, beccabungæ, Hb. perfoliatæ, ptarmicæ, pulsatillæ, Flores Bellid. minor., endiviæ, Sem. brassicæ, calend. etc.

Min broder, som är den endaste i Collegio medico, som något kan giöra, borde raffinera pharmacopæerne“ [3]).

"Jag arbetar med materia medica om dagen at få simplicia wähl upstälde för Kongl. Collegium, en hop slutar jag uht och så många tages in igen“ [4]).

Linnés Materia medica är en af hans vigtigaste medicinska skrifter och blef af samtiden emottagen med allmänt erkännande, hvarom han skrifver:

„Jag hade i dag bref från Gronovius och van Royen, och fått af dem mera flatesser för materia medica, än jag någonsin hoppats få af hela verlden“ [5]).

---

[1]) I bref till Abr. Bäck. den 30 Oct. 1749.

[2]) „Nostrates medici in eo sunt, ut dispensatorium reformetur, secundum quod pharmacopolae tenentur medicamenta praestare. Dedi itaque dissertationem de simplicibus 1:o excludendis, 2:o de introducendis“. I bref till Sauvages den 15 Jan. 1754.

[3]) I bref den 23 Oct. 1749.

[4]) I bref den 24 Sept. 1753. Jfr afhandlingen *Censura medicamentorum simplicium vegetabilium* (1753).

[5]) I bref till Abrah. Bäck den 10 Nov. 1749.

Till och med A. von Haller kallar detta arbete „commodissimum praelectionibus compendium, inter optima auctoris“. Vid dess utarbetande inhemtade han sina lärda vänners åsigt om flera af de deruti upptagna vexter, hvilkas plats i systemet och rätta bestämning icke var säker. Till Bernhard de Jussieu skrifver Linné:

„Sedan Flora Zeylanica numera blifvit afslutad, ämnar jag utgifva en kort *Materia medica*, i hvilken jag skall undvika allt, som hvarken af erfarenheten eller andras iakttagelser bekräftats. Jag beder att Ni, hvars omdöme i dessa ämnen gäller högt, måtten meddela mig en eller annan iakttagelse, för att jag må kunna med all tillbörlig heder nämna edert namn.

Jag känner icke till hvilka slägten följande vexter böra hänföras: Myrobalani indæ; Chebulæ, Belliorcæ, Citrinæ; Anisum stellatum; Gum. elemi, Sagapenum, Carannæ, Bdellii, Myrrhæ, Olibani, Ammoniac., Opobalsamum, Balsam. peruvianum; Copaiva, Lignum Aloes; sang. Draconis, Lign. rhodium, Simaruba. Om Ni kännen någon af dessa vexter, låten mig välvilligt (candide et amice) få veta, till hvilket slägte den hör och jag skall tacka eder offentligen“ [1]).

Äfven till A. von Haller ställer Linné nästan enahanda frågor.

„Jag har i det närmaste afslutat min Materia medica, men jag känner icke de vexter, från hvilka man får Agallochum, Lignum rhodium, Caranna, Elemi, Sagapenum, s. Ammonicum, Myrrha, Thus, Balsamum peruvianum, Anisum stellatum, Myrobalanus Chebul, Bellirric. Citrinum. Om Ni kännen någon af dessa vexter, så beder jag eder, att Ni måtten meddela mig det“ [2]).

---

[1]) I bref till Bernh. de Jussieu den 24 April 1747, tryckt i *Memoirs of the American Academy of arts a. sciences.* N. Ser. Vol. V. Cambrid. a. Boston 1855, s. 200. Detta arbete finnes i Vetensk. Akad. bibliothek i Stockholm.

[2]) I bref den 23 Oct. 1747 (hos Stoever).

Fortfarande sökte Linné göra sitt arbete så fullständigt som möjligt och gifva detsamma en vetenskapens framsteg motsvarande form. Dessa förbättringar och tillägg meddelade han likväl endast i sina föreläsningar eller i enskilda medicinska afhandlingar, ehuru han var betänkt på att utgifva en ny upplaga, „som jag hoppas skall blifva annor, än den förra“[1]. Man har betviflat att Linné ämnat omarbeta sin Materia medica, men att han hyste denna afsigt, ser man af Consistorii Academici protokoll för den 6 Oktober 1768, som med anledning deraf, att Linné begärt befrielse från konsistoriella göromål i och för utgifvandet af en ny upplaga af detta arbete, innehåller följande kanslersresolution:

„At som den flit och håhåga, med hvilken Archiatern och Riddaren Linné alltid sökt att upplysa den lärda verlden är så bekant, tror Hans Kongl. Höghet Nådigst sig ej kunna bättre visa sin kärlek för vetenskapernas framgång, än då Hans Kongl. Höghet i anseende till de af Archiatern och Riddaren andragna skäl befordrar honom tid at ådagalägga för allmänheten nya sanningar, altså äger Archiatern och Riddaren dermed nådigste tillstånd att ej bevista Consistorii öfverläggningar under denna termin, (viljandes) han ej undandraga sig ungdomens informerande“.

Med begagnandet af sin faders efterlemnade samlingar, ämnade sedermera Linné d. y. ånyo utgifva „Materia medica“, men denna plan afbröts vid hans tidiga bortgång[2].

Linnés Materia medica tillåter oss att kasta en djup inblick i hans uppfattning af läkarekonstens praktiska mål

---

[1]) I bref till J. A. Murray den 24 Jan. 1765. (*Egenhänd. Anteckn.* s. 190.)

[2]) „Materiam medicam postea edam, sed exspecto adhuc proxima aestate varia ex America, quae emenda commisi Botanicis meis ibi degentibus; vellem quoad ortum ut botanicus nullius pharmaci originem ignorare“. I bref till P. D. Giseke den 1 Nov. 1779 (hos Stoever).

och detta arbete har för oss ett så mycket större intresse, som det i väsendtlig mån bidragit att grundlägga den kärlek för och den insigt i den medicinska naturalhistorien och farmakologin, som sedan långa tider tillbaka på ett så framstående sätt utmärkt Sveriges läkare- och apotekarebildning. När man närmare betraktar den medicinska vetenskapens utveckling i Sverige från medlet af förra århundradet, ledes man ovilkorligen till den öfvertygelsen, att det var Linnés öfverväldigande inflytande, som gaf henne denna pregel af naturforskning, hvilken hon sedan troget bibehållit. Det var i följd af den riktning Linné gaf vetenskapen, som den sekelgamla förbindelsen emellan naturalhistoria och medicin bibehållit sig i Sverige längre, än kanske i något annat land och till deras gemensamma båtnad burit de herrligaste frukter.

Linnés Materia medica blef, såsom han sjelf säger, utgifven „in gratiam discipulorum studiosorum Upsaliensium" och skulle, emedan den var ämnad för Sveriges läkare, omfatta hufvudsakligen de officinella vexter, som blifvit upptagna i den af kollegium medicum 1741 utgifna medicinalordningen „et eas quidem omnes nulla exclusa, quamvis multae et excludi possent et deberent". Likväl har Linné ansett sig böra upptaga äfven några sådana vexter, hvilkas verksamma egenskaper visserligen blifvit erkända, men hvilka läkarena icke egde rättighet att förutsätta på apoteken, emedan de saknades i ofvannämnda medicinalförordning. Öfver dessa lemnas en skild förteckning, i hvilken bland annat äro upptagna rad. saleb, stipites dulcamarae, herba Linnaei, uvae ursi, musc. islandic., semina daturae, herba laurocerasi, bacc. belladonnae, rad. Senegae, cort. simarubae. Linné har med den för honom egendomliga klarhet och korthet vid hvarje officinell vext angifvit allt, hvad om densamma i farmakologiskt

och terapeutiskt hänseende kan sägas. Derigenom blef Linnés Materia medica en verklig handbok för icke mindre Sveriges läkare, än apotekare, innehållande de vigtigaste och mest pålitliga upplysningar. Genom åberopandet af „*Flora Suecica*“, erhöllo apotekarene kännedom om de droger, hvilka kunde erhållas i eget land och genom hänvisningen till „*Hortus Upsaliensis*“ fingo de upplysningar om de officinella vexter, hvilka Linné med större eller mindre framgång sökt införa och odla i Sverige „för att icke apotekarene må antingen förgäfves upprepa de af mig företagna försöken eller från främmande land införskrifva hvad som vexer och frodas i våra trädgårdar, likaväl som i de utländska“[1]). Det var genom Linnés lifliga intresse för införandet af utländska medicinalvexter och deras odling i Sverige, samt hans ihärdiga försök att genom omsorgsfull kultur liksom förhöja och förädla de inhemska farmaceutiska örternas egenskaper, som anläggningen i städerna af s. k. medicinalträdgårdar befordrades[2]). På grund af sin erfarenhet meddelade Linné många vigtiga upplysningar, huru de officinella vexterna borde insamlas och förvaras, för att kunna ega eller bibehålla sina egenskaper[3]). Öfver de medicinska vexter, hvilka ännu icke blifvit noggrant botaniskt bestämda, lemnar Linné i Materia medica en skild uppgift och bland dem förekomna namn, som det varit först

[1]) På Svenska Vetenskaps Akademiens anmodan lemnade Linné i Handl. 1741, s. 81 ff. en „*Upsats på de medicinalväxter, som i apothequen bevaras och hos oss i fäderneslandet växa*“. Hit hör äfven afhandlingen *Plantae officinales* (1753). S. A. Hedin framhåller i sin disputation „*Qvid Linnaeo Patri debeat medicina*“, Ups. 1784, den enda afhandling, som, mig veterligen sysselsätter sig med Linné, såsom medicinsk skriftställare, hans förtjenster om farmakologin.

[2]) Hortus Upsaliensis. I. Ups. 1748. Horticultura academica (1751).

[3]) Obstacula medicinae (1752).

en senare tids forskning förbehållet att utreda. För hvarje vext uppgifves i korthet dess hemland, dess odlings- och vexningssätt samt dess farmaceutiska namn, äfvensom de vextdelar och preparat deraf, hvilka begagnas å apoteken, såsom radix, lignum, cortex, folia, flos, fructus, semina et aqua destillata, oleum stillatitium, oleum empyreymaticum, spiritus, extrakter o. s. v. Vexternas natur och egenskaper (qualitates) bestämmas enligt deras lukt, smak och yttre utseende; deras större eller mindre officinella värde betecknas med ordet dubia, infida, eximia, heroica, trita, usitata, exoleta m. m. Slutligen namngifvas de olika sjukdomstillstånd, i hvilka de farmaceutiska vexterna blifva begagnade. Linné säger sig likväl hafva upptagit endast sådana, hvilka godkända författare eller han sjelf funnit ega verklig nytta och berättar, att han, såsom läkare vid flottans sjukhus, så mycket som möjligt pröfvade alla läkemedel „et infida atro carbone, tuta albo calculo notavi". Icke desto mindre har han sett sig tvungen att i tvifvelaktiga fall tillägga ett frågetecken, men, när han varit öfvertygad om medlets specifika verkan, ett utropstecken. Om alla sammansatta läkemedel, säger sig Linné hysa sin skilda mening (peculiaris sententia). Hvad Linné i öfrigt yttrar om vexternas medicinska egenskaper (vires), är synnerligen upplysande för den höga ståndpunkt han intog i samtidens vetande. Hvarje uppgift i detta afseende beror, enligt Linnés åsigt, ytterst på teorin om läkemedlens sätt att verka, ehuru denna teori oftast är af rent spekulativ natur. I sin Materia medica har Linné tillika lemnat en uppställning af vexterna från terapeutisk synpunkt i vissa af erfarenheten godkända klasser.[1] Förf. vill här meddela en öfversigt af detta hans farmakodynamiska system[1]).

[1]) I sina grunddrag har detta system mycken likhet med den uppställning af läkemedlen, som vi finna i Boerhaave, *Tractatus de viribus medicamentorum*. Ed. secunda. Parisiis 1726.

		Classes.	Ordines.
Medicamenta agunt vel in	Liquida	**Evacuatoria,** e corpore exterminantia.	Purgantia. Borborygmica. Pellentia. Pituitosa.
		Alterantia, massam sangvineam emendantia.	Discrasiva. Diathetica.
	Solida	**Nervina,** in nervos agentia.	Orgastica. Convulsiva. Exitantia. Stupefacientia. Phantastica.
		Muscularia, in musculosas fibras agentia.	Relaxantia. Corroborantia. Corrodentia.
	Solido-Liquida.	**Visceralia,** viscera petentia.	Spirituosa. Biliosa. Mucaginosa. Venerea.
		Topica, externe applicabilia.	Consolidantia. Discutientia. Arcentia.

Denna rent empiriska indelningsgrund för ett farmakodynamiskt vextsystem blef likväl sedermera öfvergifven af Linné, då han sökte att mer eller mindre konseqvent genomföra den af honom uttalade satsen „det som har smak, inverkar på de fasta och flytande delarna af kroppen, det som har lukt, inverkar på nerverna (sapida in fibras, olida in nervos agunt)[1]). I denna sats ligger en omedveten föreställning om det nödvändiga och nära förhållandet mellan vexternas medicinska verkningar (vires) och deras kemiska

[1]) „Medicamenta agunt *odore* in maternam (seu internam et nerveam) partem corporis, *sapore* in paternam (seu externam et fibrosam)", heter det i afhandlingen „De Menthae usu" (1767). „Linnaeus medicamentorum vires sapore et odore dijucandos primus rite intellexit, evicit ac erudito aperuit orbi". Jfr „Medicamenta graveolentia" (1758).

beståndsdelar. Det var, kan man säga, en dunkel aning om det mål, hvartill farmakodynamiken måste sträfva. I följd af den outvecklade ståndpunkt, hvarpå kemin ännu befann sig, kunde Linné lika litet, som någon annan, uppställa vissa bestämda kriterier för de olika grupper, i hvilka vexterna enligt denna princip med afseende å sina verkningar indelades. Här fanns icke någon annan bestämningsgrund, än de yttre i ögonen fallande företeelserna hos de enskilda vexterna och en, så att säga, instinktiv uppfattning af deras egenskaper. Linné utgick från den förutsättningen, att vissa läkemedel kunde inverka på de fasta väfnaderna genom att öka eller minska sammanhanget emellan deras minsta delar, medan andra egde förmågan, att dels förbättra vätskornas beskaffenhet med hänsyn till deras sammansättning och skärpa, dels på lämpliga vägar uttömma ur kroppen sådana vätskor, hvilkas mängd var skadlig för organismen[1]).

Då det för Linné, såsom redan förut blifvit omnämndt, gafs fem olika patologiska tillstånd såväl i de fasta delarnas spänningsförhållanden, som i vätskornas kemiska sammansättning, fann han äfven med hänsyn till vexternas medicinska egenskaper fem olika slag af smak och lukt, jemte deras motsatser. Linné betraktade öfverhufvud femtalet, såsom ett uttryck af den organiska formens fulländning, och liksom de vexter, hvilkas enskilda blomdelar kunde återföras till detta tal, enligt hans uppfattning, voro de mest utvecklade, sökte han äfven i sjukdomsverlden och de mot dem använda läkemedel återfinna detta betydelsefulla tal. Isynnerhet framträder i hans „*Clavis medicinae*“ detta försök att, med afseende å smak och lukt, under femtalet ordna läkemedlen och särskildt de medicinska vexterna.

---

[1]) Sapor medicamentorum (1751).

Linné antog fem olika slag af smak, nemligen den vattenhaltiga, sura, feta, söta och slemmiga smaken samt deras motsatser, den torra, bittra, sammandragande, skarpa och salta smaken. Enligt denna grund sönderfalla läkemedlen och särskildt vexterna i följande grupper:

1) *Aquosa*, som förtunna och rena vätskorna, samt göra de fasta delarna mera fuktiga. Till dessa läkemedel höra de syrliga dryckerna (acetaria), som beredas „ex oleribus et fructibus horaeis s. melo, chamaemorus, fraga, cerasus, prunus alba samt utpressade örtsafter, äfvensom bland vexter rad. rapae, brassicae, pastinacae, daucus, portulaca, spinachia, taraxacum m. m.

2) *Sicca* stärka kroppens fibrer och uppsuga vätskor s. lign. Guajacum, sassafras, juniperi, rad. sarsaeparillae, chinae, semina pisi, fabae, phaseoli, ervi. Användas äfven utvertes vid svampartade sår s. semina lycopodii, herbae capillares.

3) *Acida* verka förminskande på de fasta delarna. Användas sura medel i öfvermått, framkallas deraf bleksot, leucorrhé, hydrops och allmänt kakektiskt tillstånd. På kroppens flytande beståndsdelar verka de kylande. Till denna grupp höra bland vexter citrus, berberis, oxycoccus, vitis idaea, rubus, tamarindus, acetosa m. m.

4) *Amara* verka på de fasta delarna stärkande och kallas derföre tonica, de öka appetiten, digestionen, diaphoresen och kroppens värme samt stimulera kärlsystemet. Genom sina balsamiska egenskaper motarbeta de förskämning och syrebildning i vätskorna, ty det är på detta sätt, som alla vexter och djur upplösas och förstöras[1]). En gammal erfarenhet är den, att malört hindrar ölets surnande[2]). Hit höra

[1]) „Amaris acida et putrida franguntur". Lign. Qvassiae (1763).
[2]) Sapor medicamentorum (1751).

fel tauri, aloe, myrrha, faba St. Ignatii, nux vomica, quassia, china, pareira, gentiana, centaurium, trifolium aquaticum, carduus benedictus, tanacetum, artemisia, absinthium, m. m.

5) *Pinguia* verka på de fasta delarna uppmjukande och på vätskorna inhöljande. Genom denna sin egenskap afskilja de sårskorpa (escara) och minska smärtorna i sår, äro af gagn vid brännskador samt mildra kolikplågor och hosta. Feta menniskor äro vanligen glada till sinnes, medan äldre, magra och torra personer (rigidi) ofta äro mjeltsjuka och ega ett oroligt lynne. Hit höra oljor, sperma ceti, vitellus, balsamum copaivae, tolu, opobalsamum, peruvianum, terebinthina.

6) *Stiptica* äro sammandragande och till dem räknas quercus, acacia, uva ursi, tamarix, catechu, rad. bistortae, tormentillae, caryophyllatae, pimpinellae, fructus granatum, cydonia.

7) *Dulcia* göra de fasta väfnaderna eftergifvande (relaxando) och försötma vätskorna (edulcorando)[1]. „Ingen chylus är nutriens, så framt han ej är söt". Gamla personer och de, hvilkas fibrer äro styfva, hafva nytta af att äta socker, medan barn och sådana, hos hvilka väfnaderna äro mjuka och eftergifvande, skadas, om de njuta deraf i öfvermått. Ju mildare kroppens vätskor äro, desto friskare är individen och desto längre lifstid kan han hoppas[2]). Till dulcia hänföras lac dulc., emulsiones, saccharum, syrupi, conserver, confectiones, mel, rad. liquiritiae, polypodium, cacao, amygdala, m. m.

8) *Acria* reta de fasta väfnaderna och göra vätskorna skarpa (corrodunt solida et incidunt humores). De ega sin

[1]) „Solida incrassant non eodem modo ac stiptica et amara, crassiores quidem reddendo fibras, sed simul laxas".

[2]) Dulcia nutriunt, si simul mucosa s. pinguia.

användning, der afsöndringarna äro tröga och vätskorna klibbiga, s. „i vissa morbi soporosi och cachexier, vid hydrops, i slemmig asthma och skörbjugg“. I stor mängd begagnade verka de värmande, irriterande och till och med förstörande på de minsta fibrerna. Använda utvertes åstadkomma de rodnad och vid invertes bruk aflägsnas de från kroppen genom dess utförsvägar. „Vill man befordra kroppens uttömningar, bör man tillägga acria, då man slipper använda så mycket af purgermedlet“. Till denna grupp räknar Linné Euphorbia, Arum, Capsicum, Cicuta, Ledum, Ranunculus, Sinapis, Armoracia, Raphanus, Allium, Porrum, Cepa, Scilla, en mängd umbellater m. m.

9) *Mucosa* verka inhöljande på de fasta delarna och minska skärpan i vätskorna (agunt in solida lubricando et in fluida acria involvendo, inviscando). De finna derföre användning vid plågor i följd af sten, vid kolik, dysenteri, stranguri, heshet och hosta samt begagnas, såsom emulsioner, gargarisma, ögonvatten o. s. v. Till dessa medel hänför Linné Semina ocymi, Psyllii, Cydonii, Gmi arabicum, Cerasi, tragacanthae, radix pulmonariae, herb. Malvae, Althaeae, Meliloti, fructus caricae.

10) *Salsa* irritera väfnaderna och genomtränga vätskorna (agunt in solida irritando et fluida penetrando). De befordra afsöndringarna och äro slemlösande; använda i öfvermått inverka de på blodet, s. i skörbjugg, så att detsamma uttränger ur kärlen. Till denna grupp af läkemedel höra surbrunnar (acidulae), hafsvatten, pisces salsi, Salicornia, Salsola, Chenopodium marit., m. m.

Liksom läkemedlens smak, enligt Linnés uppfattning, gaf en fingervisning för bedömandet af deras egenskaper, så var äfven lukten af stor betydelse för afgörandet af deras terapeutiska användning. Det har redan blifvit nämndt, att

Linné uppstälde den allmänna satsen, att de läkemedel, som ega lukt, utöfva sin inverkan på och genom nerverna (olida in nervos agunt). Han utgick härvid från den fysiologiska föreställningen, att luktens inflytande beror på framkallandet af en rörelse inom nerverna[1]). I analogi med de olika slagen af smak, uppstälde Linné äfven tio kategorier af lukt nemligen:

1) *Ambrosiaca* sprida en stark qväfvande lukt, såsom Ambra, Moschus, Vanilla, Orchis, Abelmosch (Abelmoschus moschatus), Matrisylva (Asperula odorata), Balsama pleraqve[2]). De anses skydda för smitta och vara antikontagiösa samt aphrodisiaca. Linné införde i Sverige bruket af mysk vid behandligen af exanthematiska febrar, hvilket enligt hans uppgift sedermera användes af alla läkare med största framgång[3]).

2) *Hircosa* ega en stinkande lukt, såsom Geranium, Vulvaria, Linaria, Valeriana, Mentha, Salvia. Äro repellentia.

3) *Fragrantia* sprida en söt lukt, såsom Flores citri, aurantiorum, tiliae, violae, rosae flor., Santali lign., Sassafras lign., Crocus, Iris florent. rad., Caryophyllat. rad., Herb. Meliloti, m m. Verka lugnande och sömnbefordrande.

4) *Nidorosa* hafva en sträf, kärf lukt, såsom Humulus, Rosmarinus Sylv., Vitex, Absinthium, Tanacetum, Matricaria, Hyssopus, Coffea m. m. Äro till större delen bittra ämnen och åstadkomma i öfvermått begagnade rus samt hufvudvärk.

5) *Spirantia* sprida kryddlukt, såsom Marum, Thymus, Salvia, Melissa, jemte en mängd Verticillatae, fermentata dosi refracta s. Vina, Spiritus distillatus, Spiritus salis ammon. Äro analeptica och öka vissa afsöndringar, hvarjemte

[1]) Odores medicamentorum (1752).
[2]) Ambrosiaca (1759).
[3]) I bref till Sauvages den 15 Jan. 1754.

hithörande vexter ega fördelande egenskaper. Denna verkan ligger icke i deras saft eller substans, utan deruti att de genom sin doft (halitus) inverka på nerverna. Sålunda inleda de uppsugningen i svullna delar[1]). Genom den ökade nervverksamheten (per oscillationem nervorum) uppstår i de fasta delarna en rörelse fram och tillbaka, hvarigenom den inflammatoriska stasen liksom sönderskakas och förtunnas[2]).

6) *Tetra* utmärka sig genom en „förträtlig, tvär och illastinkande lukt", såsom Papaver, Opium, Cimicifuga, Paeonia, Sambucus, umbellatae s. Coriandrum, Anethum, Conium, Cicuta; castoreum. När de användas i större doser, utvidgas pupillen och iris blir paralytisk, hvarföre en minskning i synförmågan (scotomia) uppkommer; oftare begagnade, verka de förlamande, men i lämplig dosis stilla de smärtor och spasmer. Särskildt, hvad opium vidkommer, bör vid bestämmandet af de sjukdomsformer, i hvilka detsamma kan begagnas, afseende alltid fästas vid sjukdomsorsakerna. Linné lemnar den vigtiga upplysningen, att man icke bör öka dosen för narcotica eller fortsätta deras bruk, när pupillen utvidgas och ögonen få en ovanlig glans[3]). Redan Raij hade fäst uppmärksamheten vid verkan af Belladonna på pupillen.

7) *Aromatica* ega en s. k. „speceri lukt", såsom Cinnamomum, Cassia lign., Canella alb., Laurus, Camphora, Caryophyllus, Myrtus, Piper, Cardamomum, Zingiber, Acorus, Angelica, Gentiana alba, Carum, Cyminum, Petrosel. mac., Cerefolium, Foeniculum, Anisum stellatum m. m. Öka blodrörelsen.

8) *Nauseosa* sprida en äcklig lukt. Äro dels amara, såsom aloe, elaterium, colocynthis extr., bryonia, scammo-

---

1) De Menthae usu (1767).
2) De Mare (1774).
3) Opium (1775).

nium, senna, gratiola, dels *acria*, såsom veratrum, helleborus, jalapa, ipecacuanha, sambucus, dels *stiptica*, såsom rheum, lapathum, dels *acida*, såsom tamarindus, dels *dulcia*, såsom cassia fist., polypodium, dulcamara. De hithörande medlen äro emetica, cathartica, diuretica, sudorifera, errhina.

9) *Orgastica* hafva en stickande lukt, såsom scilla, allium, cepa, porrum, scordium, alliaria, thlaspi, armoracia, sinapis, raphanus, nasturtium, erysimum, assa foetida, ammoniacum.

10) *Virosa* utmärka sig för en frän lukt, såsom datura, hyoscyamus, belladonna, solanum, tabacum, arnica cannabis.

Utom denna, med afseende å smak och lukt, ordnade gruppering af de i läkekonsten använda vexterna, finner man ännu ytterligare i Linnés farmakodynamiska system tio afdelningar, till större delen upptagande redan anförda örter, men uppstälda dels efter yttre kännetecken, dels sammansatta på grund af gemensamma medicinska egenskaper. Redan i *Philosophia botanica* hade Linné anfört, att, jemte vexternas smak och lukt, färgen icke saknar all betydelse vid bedömandet af deras medicinska användning. Vi möta derföre bland dessa afdelningar en grupp, som Linné kallar *Colorata*, vid hvilken han tillägger, att de röda vexterna (rubra) vanligen äro stiptica och hindra uttömningarna, såsom catechu, bistorta, tormentilla, rosae rubr. fl., att de gula (lutea) inverka på gallan, såsom berberis, frangula, Gmi gutta, crocus, rheum, lapathum och att de svarta vexterna (nigra) stilla blodflöde, såsom hypocistis, fungus melitensis, orobus niger, anacardium. Man kan härvid icke undgå att finna i dessa uttalanden en erinring af Paracelsi signaturlära. Man tänkte sig nemligen, att vexternas yttre form och utseende äro ett uttryck för den i dem inneboende kraften och att man vid noggrant iakttagande af vissa egendomligheter

i deras skapnad, skulle finna en motsvarighet emellan dem och de sjukdomssymtomer, mot hvilka de användas. Dessa från förra århundradet öfvergångna, i tidens lynne djupt rotade vidskepliga föreställningar, bekämpas visserligen på flera ställen i Linnés skrifter, men det hindrar icke, att denna tanke återkommer under en eller annan form. Såsom *Toxica*, hvilka med hänsyn till smak äro acria corrosiva eller med afseende på sin lukt höra till tetra, nauseosa och virosa, upptagas lactescentia pleraque, polyandrae polygynae (ord. natur. XXVI), luridae omnes (ord. natur. XXVIII), contortae omnes (ord. natur. XXX), tricoccae omnes (ord. natur. XXXVIII), umbellatae aquaticae och vissa liliaceer. Sådana farmakodynamiskt sammanstälda grupper äro ytterligare *Lactariae*, „de som färga eller ändra mjölken uti brösten", *Urinariae*, *Anthelmintica*, *Phthiriaca* och *Exanthematica*. Ordningen *Causaria* sammanför till och med en mängd medicinska vexter efter de olika sjukdomstillstånd, i hvilka de begagnas. *Crepitantia* och *Lactescentia* hänföra sig till vexternas yttre egenskaper.

Linnés *Materia medica* blef i flera upplagor utgifven i Tyskland af hans lärjunge J. Chr. D. Schreber, hvarvid han begagnade icke mindre upplysningar och råd af Linné sjelf, som „fäst hans uppmärksamhet vid de omständigheter, hvilka företrädesvis borde beaktas", än anteckningar efter hans föreläsningar, „quarum a variis amicis omni diligentia calamo exceptarum copia mihi fuit". I Schrebers upplaga ingå dessutom så väl de officinella ämnen, hvilka hemtas från djur- och vextriket och dem Linné beskrifvit i tvenne skiljda afhandlingar[1], som de vexter, hvilka Linné ansett böra upptagas bland venalia, allt ordnadt efter Species plantarum,

[1]) Materia medica in regno animali (1750). — Materia medica in regno lapideo (1752).

Systema naturae och Mantissae. Rörande vexternas egenskaper, verkningar och användning har Schreber infört talrika tillägg, men säger sig hafva bortlemnat allt sådant, som Linné antagligen icke skulle hafva gillat[1]). Linné synes likväl icke hafva varit alldeles nöjd med den af Schreber besörjda upplagan, emedan han skrifver till Abr. Bäck:

„Nyligen har jag fått Materiam medicam, som är upplagd i Leipsig, mycket litet och nästan intet ändrad. Hade jag fått uplagt henne, hade hon säkerligen blifvit en annor" [2]).

Till sin lärjunge och vän prof. Andr. Murray i Göttingen, skrifver Linné:

„Jag har hört att prof. Schreber har utgifvit min Materia medica, jag undrar att han ej sändt mig ett exemplar; har han där uti tillagdt något nytt"? [3]). — Jag hörer att Hr prof. Schreber utgifvit min Materiam medicam, men jag har aldrig fådt sedt henne, som är af honom inresonabelt" [4]).

Den af Linné införda riktningen och metoden för bearbetningen af „Materia medica" upptogs sedermera i den närmaste tiden af flera författare, hvilka alla mer eller mindre följde hans spår. Bland dem må nämnas J. G. Gleditsch, J. R. Spielmann, J. Andr. Murray och P. J. Bergius[5]).

[1]) Caroli Linnaei *Materia medica per regna tria naturae*. Ed. altera, auctior. Curante J. Chr. D. Schrebero. Lips. et Erlang. 1772. 8:o. — Ett aftryck af denna upplaga utgafs i Wien 1774. 8:o. — Ytterligare en upplaga i Leipzig och Erlang. 1782. 8:o. — Ed. quinta, auctior. Ed. J. Chr. D. Schreberus. Lips. et Erlang. 1787. Redan före de Schreberska upplagorna skall Linnés *Materia medica* blifvit utgifven 1762, 8:o i Venedig af L. Tessari, ett arbete, hvilket jag likväl icke sett.

[2]) I bref den 12 Mars 1773.

[3]) I bref den 26 Okt. 1772.

[4]) I bref den 15 Febr. 1773.

[5]) De till stor del obefogade anmärkningar Vicq-d' Azyr i sin „Eloge de Mr de Linné" uttalar mot hans Materia medica (och Genera Morborum), vederlägger C. M. Blom i *Samling af rön och upptäckter gjorde i senare tider uti physik, medicin, chirurgie* o. s. v. I. Götheb. 1781. s. 257—284.

Af ofvanstående framställning torde man finna, att farmakodynamiken eller rättare sagdt läran om de medicinska vexternas användning i den praktiska läkekonsten, var ett älskningsämne för Linné, hvarmed han gerna sysselsatte sig och hvartill han ständigt återkom [1]). När man öfverblickar den medicinska literaturen, kan man utan öfverdrift påstå, att det är Linnés förtjenst, att icke blott hafva ordnat och siktat denna vigtiga del af den medicinska vetenskapen, utan tillika genom dess systematiska behandling lagt grunden till dess sjelfständiga utveckling och bearbetning.

Det intresse Linné hyste för farmakologin röjer sig i den talrika mängd afhandlingar, i hvilka han behandlade inom dess område liggande frågor. I dessa skrifter bearbetade han utförligt dels större afdelningar af sitt farmakologiska system, dels framstälde han enskilda vigtiga vexters naturalhistoria och medicinska egenskaper. Bland dem må nämnas afhandlingen „*Medicamenta graveolentia*" (1758), i hvilken han indelar hithörande vexter i subinsipida, acria och amara; hvar och en af dessa grupper sönderfaller åter i tvenne ordningar, fortiora och debiliora. Till graveolentia subinsipida fortiora räknas vexter, sådana som Datura, Hyoscyamus, Tabacum, Mandragora, Belladonna, Dulcamara, Cannabis, medan Orobus, Calendula, Nerium, Viola och Tilia bilda ordningen debiliora. Till graveolentia acria fortiora höra Valeriana major et minor, Iris, Jalapa, Colchicum, Paeonia, Aconitum o. s. v. Graveolentia amara fortiora utgöras bland annat af Nux vomica, Aloe, Rhabarbarum, Senna, Colocynthis m. m. En stor del graveolentia äro soporifera, narcotica,

[1]) Deberent vestrates medici Wiennenses, qui omnia tentant in morbis desperatis, et imprimis tentare, quid hae duae plantae (Cliome gigantea et Lobelia longiflora) valerent", skrifver Linné till N. J. Jacquin i bref den 9 Okt. 1769.

anodyna, medan andra äro repellentia och purificantia. De verka dels på känsel-, dels på rörelsenerverna. I ett senare arbete „*Medicamenta purgantia*“ (1775) behandlas ytterligare de olika grupper af graveolentia, hvilka närmast användas, för att befordra kroppens uttömningar. Till största delen höra de till ordningen nauseosa och sönderfalla efter sina fysiologiska verkningar i vomitoria, purgantia proprie sic dicta, diaphoretica, diuretica, emenagoga, sialagoga och sternutatoria. I denna afhandling uttalas den åsigten, att afförande medel böra begagnas icke blott för att från tarmkanalen aflägsna osmultna samlingar (saburra), genom hvilkas gäsning och förskämning sjukdomar uppkomma, utan äfven för att understödja naturens bemödanden att befria kroppen och isynnerhet blodmassan från skadliga och öfverflödiga ämnen. Naturen genomför det så mycket lättare, om hon härvid underhjelpes af konsten och när en utväg blifvit för henne öppnad, afskiljer hon utan svårighet allt det, som icke är för henne passande. Naturen sträfvar alltid att till ett angripet ställe öfverflytta sjukdomsämnet [1]). Rhamnus frangula prisas synnerligen, ehuru denna bark på den tiden användes mera af allmänheten, än af läkarene; dess verkan är pålitlig och den kan begagnas utan några försigtighetsmått. Rhabarbern är ett tonicum vid svaghetstillstånd i ventrikeln och tarmkanalen samt inverkar på lefvern, hvarföre tinctura (anima) rhei af de äldre läkarene benämndes anima hepatis. Bland inhemska vexter, hvilka ega lösande egenskaper och som kunna ersätta de mångfaldt dyrare utländska läkemedlen, upptagas, utom Rhamnus frangula, äfven Rh. catharticus, Linum catharticum, Eupatorium cannabinum, Genista tinctoria,

---

[1]) „Qua data porta, incongrua ista felicius exterminat natura. Illa enim ad locum affectum materiam deducere studet morbosam“.

Prunus spinosa, Berberis vulgaris, Convolvulus sepium, Valeriana officinalis, Bryonia alba, Sambucus ebulus (purgans hydragogum), Lichen aphtosus (Flor. Svec. 1098) m. m. Bland odlade vexter, som fördraga klimatet, nämnas Gratiola officinalis, Asarum europaeum, Rheum palmatum, Mirabilis longiflora, Momordica elaterium. — Den terapeutiska användningen af *Mentha* är föremål för en skild afhandling (1767) och i detta arbete utvecklas ytterligare Linnés åsigt om vexternas lukt. Redan i det föregående har Linnés tanke om verkan af Spirantia blifvit omnämnd. Hvarje inflammation åtföljes af en plågsam känsla eller värk, ty „den spända snart bristande fibern smärtar". I inflammatoriska sjukdomar begagnas derföre mentha, för att upplifva nervernas verksamhet, som löser inflammationen och upphäfver smärtan. Äfven fibrerna, hvilka förlora sin elasticitet, om de icke stå under inflytande af nerverna (nisi a nervis animatae), återfå under dess begagnande sin spänstighet. Sålunda kan man förklara verkan af carminativa, bland hvilka mentha intager ett framstående rum, vid kolikplågor och väderspänningar i tarmkanalen, när fibrerna i dess väggar blifvit förslappade. Mentha förekommer syra hos ammor och anses minska mjölk- och ostbildningen, begagnas med fördel i hysteri, som ofta beror på störingar i könsorganerna, och uppgifves vara ett kraftigt medel till framkallande af ofruktsamhet, hvarföre Aristoteles gaf rådet „mentham tempore belli, nec edito, nec bibito".

Sedan Linné af Dahlberg fått emottaga Qvassia barken, införde han den i terapin bland de bittra, tonicerande ämnena vid behandlingen af de intermittenta och exacerberande febrarna. Derom skrifver Linné:

„Jag har försökt radix Qvassiae emot Upsala febrar och hon är makalös“ [1]).

Flera andra vexter blefvo under Linnés tid upptagna bland läkemedlens antal. Sålunda finna vi att infusion på bladen af Linnaea prisas i rheumatism och Linné säger, att han funnit denna vext lika specifik i nämnda sjukdom, som kina i frossa, hvarom han skrifver:

„In nosocomiis classis navalis, quorum medicus primarius sum, innumeris casibus expertus sum vires plantae, quam Linnææ nomine indigitavit Gronovius, eamque certo Rheumatismum tollere, si per octiduum propinetur foliorum infusum, ac China in febribus“ [2]).

Med Spigelia anthelmia anstälde Linné försök mot mask och det med framgång [3]). — Bruket af Senega vid behandlingen af bröstsjukdomar, införde Linne i Sverige och meddelar särskilda fall från sin praktik, i hvilken han af detta läkemedel haft en i ögonen fallande verkan. Anmärkningsvärdt är, att han på grund af i Amerika vunnen erfarenhet förordar Senega vid ormbett. Såsom motsvarande bland svenska vexter föreslås polygala [4]).

---

[1]) I bref till Abr. Bäck den 22 Mars 1763. — Lignum Qvassiae (1763).

[2]) I bref till Bernh. de Jussieu den 5 Febr. 1740, tryckt i *Memoirs of the American Academy* etc. Vol. V. s. 190. Samma uttalanden förekomma i bref till Sauvages den 21 Jan. 1740 och i ett bref 1762, deruti det berättas, att Linnaea finnes å alla danska apotek. Den af Gronov efter Linné uppkallade vexten, benämndes samtidigt Obolaria af Linnés motståndare Siegesbeck, för att antyda det ringa värdet af hans botaniska arbeten.

[3]) I bref till Sauvages den 22 Apr. 1756.

[4]) Radix Senega (1749). I bref till Sauvages den 24 Febr. 1756. I afhandlingen „*Specifica Canadensium*“ (1756) s. 28 tillskrifver Linné bruket af Senega, att han återstäldes från en peripneumoni och i disputationen „*de Morsura Serpentum*“ (1762) berättas s. 17, att Linné botat en qvinna för följderna af ormbett genom användningen af Senega i form af pulver.

„Mitt remedium emot morbos syphiliticos är proberadt utomlands och har lyckats ogement så uti siphilitide vera, som uti gonorrhoea“ [1]).

„Jag har nu fått tredje berättelsen ifrån Frankrike at mitt medel för frantzoser, som jag communicerat med en enda under ed, är försökt i det största Nosocomium och at det curerar promt frantsoser, utan at klicka, utan at giöra smärta eller evacuation och at frantsoser cureras på 14 dagar, men gonorrhoea går trögare, än sjelfwa frantsoserne, doch säkert. Jag hoppas få praemium, om jag det kan praestera“ [2]).

Sammansättningen af Guy's berömda medel mot kräfta, hvars beståndsdelar icke voro kända, säger sig Linné hafva uppdagat. Huden närmast såret bör på lämpligt sätt blottas och pulvret dit inströs, det sjuka afskiljes derigenom från det friska och bortfaller slutligen. Linné berättar, att många blifvit på detta sätt botade[3]). — Folia uvae ursi, af Sauvages förordade vid urinvägarnas sjukdomar, blefvo af Linné införda i de svenska läkarenes praktik[4]). — Om begagnandet af Conium mot kronisk tillsvällning af de lymfatiska körtlarna, skrifver Linné „det hittills beprisade bruket af Conium och Cicuta börjar aftaga[4]).

Såväl i Linnés *Flora Lapponica* och *Svecica*, som hans *Öländska* och *Gothländska*, *Skånska* och *Westgöta resa*, finnes en stor mängd ytterst intressanta och värdefulla uppgifter om de inhemska vexternas användande i medicinen. I följd af dessa iakttagelser blefvo en mängd inhemska droger upptagna till begagnande i läkekonsten och på grund häraf utvecklade sig till en del den svenska husmedicinen,

---

[1]) I bref den 29 Jan. 1751.
[2]) I bref den 18 Maj 1753.
[3]) I bref till Sauvages den 26 Jan. 1761.
[4]) I bref till Sauvages den 25 Aug. 1761.

som i ett glest befolkadt land varit af så stor nytta och spridt så mycken välsignelse.

„Occupatus sum“' skrifver Linné, „in tradendo publice et privatim materiam medicam et doceo imprimis studiosos curare rusticos inempta medicina“ [1]).

En stor och evärdlig förtjenst om farmakodynamikens utveckling har Linné inlagt deruti, att han närmare utredde, hvad man borde förstå med gift i förhållande till andra medikamenter och att han inrymde de starkt verkande medlen deras tillbörliga plats inom terapin. Våra läkemedel mot sjukdom, säger Linné, äro dels födoämnen, dels gifter (toxica), de förra bevara helsan genom att underhålla kroppskrafterna, de senare återställa dem genom att förändra organismen. Det skarpaste gift kan verka såsom ett läkemedel, då det användes i liten dosis och ett vanligt läkemedel förmår i stor dosis antaga naturen af gift, ja till och med födoämnen i öfvermått njutna, blifva för oss skadliga. Hvarje läkemedel verkar derföre i grunden på samma sätt som gifter genom att inleda förändringar i kroppen [2]). Man har velat skarpt skilja emellan läkemedel och gift och ansett att gifterna till och med i små doser förstöra kroppen, men detta är en fördom, ja en villfarelse, som måste aflägsnas från vetenskapen (tanquam noxiam haeresin e medicorum territorio eliminando censemus). Ty icke någon förståndig och kunnig läkare bör frukta, att efter omständigheterna föreskrifva gifter i lämplig proportion och dosis. Deremot kunna de förträffligaste läkemedel i den okunniges hand blifva såsom ett svärd hos en rasande (medicamina heroica in manu imperiti sunt, uti gladius in dextra furiosi [3]). Då Linné uttalade

[1]) I bref till Abr. Bäck den 19 Nov. 1754.

[2]) Lign. Colubrinum (1749). Samma sats finnes, utom på många andra ställen, uttalad äfven i materia medic. canon 16 och 17.

[3]) Vires plantarum (1747).

den satsen, att de vedervärdigaste gifter (venena teterrima), om de rätt begagnas, lemna oss de förträffligaste läkemedel, förde han vetenskapens och erfarenhetens talan. Jag kan icke säga, yttrar han sjelf, hvilken stor nytta jag af denna lärosats haft vid utredningen af den medicinska vetenskapens vigtigaste och mest svårlösta läror[1]).

I den sista medicinska afhandling, som bär Linnés namn, liksom sammanfattas de allmänna terapeutiska åsigter, hvilka framgå ur hans system och böra läggas till grund för läkarens praktiska handlingssätt, under följande synpunkter. Naturen är den bästa läkaren. Emot naturen förmå läkemedlen intet. Dit naturen sträfvar, bör hon ledas och när en utväg öppnas för henne, väljer hon den. Tvenne slag af uttömningar kunna knappt samtidigt bestå. En smärta fördrifver en annan. Hvarje afsöndring verkar försvagande. Gifter bota, födoämnen underhålla kroppen. Naturen aflägsnar, jemte giftet, äfven andra orena ämnen. De mest skarpa gifter blifva, när de på lämpligt sätt begagnas i små doser, de mest verksamma läkemedel. Vanan försvagar läkemedlens verkningar, deras ständiga ombyte röjer okunnighet. Läkemedlens verkan omfattar sjukdomsarterna, icke sjukdomsgrupperna, bestämmes af deras smak och lukt samt bekräftas af erfarenheten. Den, som blandar motsatta ämnen med hvarandra, är en idiot. Motsatserna bota sina motsatser, den ena sjukdomen den andra. Der blott en enda utväg till räddning återstår, bör man, ehuru den är farlig, likväl försöka den[2]).

Utom redan omnämnda skrifter af Linné, så vidt de afhandla ämnen inom farmakologins och farmakodynamikens områden, höra hit ännu afhandlingarna de Methodo investi-

[1]) Medicamenta graveolentia (1758).
[2]) Canones medici (1775).

gandi vires medicamentorum chemica (1753), Consectaria electrico-medica (1753), de Cortice peruviano (1758), Opobalsamum declaratum (1764) de Fraga vesca (1772), Observationes in materiam medicam (1772), Planta cimicifuga (1774), de Maro (1774), Opium (1775).

Bland de medicinska vetenskaper, hvilka Linné med synnerligt intresse bearbetade och hvilka det tillhörde honom att föreläsa, var äfven dietetiken eller läran om individens helsa. Ett utmärkande drag för Linnés åsigter i hithörande frågor är den praktiska tillämpning, som han med stöd af talrika skarpsinniga iakttagelser förstod att tillvinna dem. Hans föredrag öfver dessa ämnen ledde, i följd af deras mångsidighet och rikedom på träffande bilder ur det dagliga lifvet, den allmänna uppmärksamheten på många hittills förbisedda, för helsan ytterst vigtiga sanningar. Linnés föreläsningar spridde bland Sveriges läkare ett intresse för och en insigt i hygiènens läror, hvilka äro högst anmärkningsvärda. Flere af dess mest framstående målsmän för den medicinska vetenskapen, en David Schulz von Schulzenheim, Abr. Bäck, J. G. Wahlbom, Nils Dahlberg, J. L. Odhelius, C. H. af Hjärne m. fl., offentliggjorde skrifter af högt värde inom den allmänna helsovårdens område, hvarigenom äfven den stora allmänhetens uppmärksamhet småningom blef fästad på vigten af dess fordringar. Medan den hygieniska vetenskapen ännu var i de stora kulturländerna i allmänhet ouppodlad och tillbakasatt, kan den medicinska litteraturen i Sverige uppvisa icke så få skrifter på detta fält. Med tacksam vördnad finna vi att det frö, som af Linné blef nedlagdt i den svenska läkarebildningen, utvecklat sig och burit dyrbara frukter.

Dietetiken eller läran om menniskans naturenliga lefnadssätt beror, enligt Linnés åsigt, på sex hufvudvilkor

(res non naturales), nemligen *frisk luft*, *kroppsrörelse*, *sömn*, *födoämnen*, *kroppens uttömningar* och *affekterna* (sinnesrörelser). I noggrann öfverensstämmelse med sina ofvanföre skildrade patologiska och terapeutiska teorier, utgick Linné äfven vid framställningen af dietetikens läror från samma allmänna satser och sökte genomföra dem på helsolärans område. Sådana satser äro följande uttalanden. Luften verkar på vår kropp genom värme och köld. Kölden gör fibrerna styfva och vätskorna mera saltartade (muriaticos); värmen deremot framkallar slapphet i de fasta delarna och befordrar bildning af limämne (gluten). Ju mjukare fibrerna äro, desto hastigare öfvergå de till en viss grad af klibbighet (oritur viscidum), motsatsen dertill är det saltartade (oppositum glutinosi est salsum[1]). Kölden åstadkommer derföre utkristallisering af salter och stenbildning i kroppen. Rörelse gör vätskorna eldiga, lifliga (phlogisticos) och fibrerna sega; under rörelse uppkommer värme, vätskorna fördelas (dissipantur) och alla delar närma sig hvarandra. Hvilan befordrar bildning af syra i vätskorna och gör fibrerna möra (teneras). Stillasittande är orsaken, hvarföre de högre stånden lida mycket mera af hysteri, än bondfolk; sten och podager förekomma oftare hos äldre och förmögna personer. Sömn befordrar fettma i de fasta delarna och gör vätskorna oljartade (humores oleosos), medan fibrerna under nattvak blifva magra (macilentas) och vätskorna skarpa (acres). De, hvilka genomvaka nätterna, blifva utsatta för feber, blodflöden, svindel och hufvudvärk, deraf ordspråket „aut studes

[1]) De effectu et cura vitiorum diaeteticorum generali (1766). Nästan samma tankar uttalas i afhandlingarna de varietate ciborum (1767) och de medico sui ipsius (1768). Denna senare afhandling är öfversatt på svenska under titel „*Sättet att vara sin egen läkare*“. Westerås 1770. 8:o.

aut amas“. Det bästa, ja ett specifikt medel mot för mycken fettma är nattvak och det är orsaken, hvarföre feta personer, som förlorat sin maka (tori socia orbati) och lida af sömnlöshet, inom kort förslappas till kropp och själ (corpore et animo langvent). Under hunger förminskas eller utarmas vätskorna och fibrerna blifva tunna, medan tillräcklig föda låter dem svälla och vätskorna förökas. Hvad uttömningarna vidkommer, så är det bekant, att kroppen förlorar icke mindre om dess vätskor försina (si succi laudabiles amittantur), än om exkrementitiella ämnen, hvilka under lifvets arbete ständigt bildas i blodmassan, öfver höfvan qvarhållas. Vid ymniga och starka uttömningar blifva vätskorna tjocka och fibrerna torra (torrida), kroppen försvagas och magerhet inträder, under det att de fasta delarna blifva fuktiga och vätskorna tunna, om afsöndringarna icke fortgå regelbundet.

Denna uppfattning af de vigtigaste vilkoren för helsans bevarande och bibehållande återfinna vi i Linnés *Clavis medicinae*, der han betraktar dem i förhållande till terapin. Öfverträdelsen af dietetikens föreskrifter framkalla sjukdomstillstånd, hvilka måste bekämpas med kännedomen om de i naturen nedlagda helande och läkande krafterna, dem den praktiska erfarenheten lärt använda. Den för Linné egendomliga teorin om motsatsen emellan sjukdomarnas natur och orsaker, samt de derför använda läkemedlen framträder sålunda äfven här. Mot hvarje af de ofvannämnda dietetiska lifsvilkoren, hvilkas vigt i ett enda karakteristiskt ord antydas, sammanställas de redan anförda hufvudgrupperna af läkemedel, hvilkas egenskaper tillika angifvas. Då denna sammanställning på ett sinnrikt sätt åskådliggör, kan man säga, Linnés hela patologiskt-terapeutiska åskådningssätt i dess inre sammanhang och det, med ledning af den framställning förf. i det föregående lemnat af hans system, icke torde vara svårt att

uppfatta betydelsen af de använda tekniska termerna, vill förf. här införa detta schema[1]).

		Fluida.	Solida.		
I.	*Excreta*	densa,	torrida.		
		tenuia,	humida	*Retenta*	II.
II.	*Motio*	phlogistica,	tenacia.		
		acidula,	tenera	*Qvies*	IV.
V.	*Vigiliae*	acria,	macra.		
		oleosa,	pinguia	*Somnus*	VI.
VII.	*Fames*	pauperata,	gracilia.		
		plethorica,	turgida	*Cibus*	VIII.
IX.	*Frigus*	muriatica,	rigida.		
		glutinosa,	fluxa	*Calor*	X.

Clavis medicinae är en i hög grad märkelig företeelse inom den medicinska litteraturen[2]). I den mest sammanträngda form framställer detta arbete grundtankarna i Linnés medicinska åskådningssätt. Denna skrift är ett snillrikt försök, att på grund af vissa teoretiska föreställningar konstruera hela den medicinska lärobyggnaden och den utgör ett talande bevis för Linnés omfattande förmåga att under gemensamma synpunkter till ett helt förena vetenskapens olika delar. Den aforistiska korthet, i hvilken Linné älskade att i Clavis medicinae uttrycka sin mening, gör detta arbete svårfattligt, ja nästan obegripligt för en hvar, som icke gifvit sig mödan att tränga till djupet af hans tanke-

[1]) Clavis Medicinae, s. 8.

[2]) Caroli a Linné *Clavis Medicinae duplex, exterior et interior* Holmiæ 1766. 29 pag. 8:o. Arbetet är dediceradt till „Medicis secularibus: Sigfr. Albinus, Anatomico summo, Alb. von Haller, Physiologo summo, Gerardo van Swieten, Observatori summo, Franc. de Sauvages, Pathologo summo, Nicol. v. Rosenstein, Therapeutico summo. — Iterata editio foras dedit et præfatus est Em. Godofr. Baldinger. Longosalissae 1767. 59 pag. 8:o.

gång. Det är äfven tydligt, att den mundtliga framställningen var ämnad att gifva denna teckning dess rätta relief[1]). Det kan ega sitt intresse att se, huru Linné sjelf bedömt detta sitt arbete och vi finna i hans brefvexling derom följande yttrande:

„Jag har roat mig i hast att utarbeta Clavis medicinae. Här äro tvenne nycklar till medicinska helgedomen. Den ena tror jag säkert igienfunnit, jag menar mig och fått den rätta andra. Min k. Bror lärer le häråht, men om m. Br. såge honom, tror jag min k. Br. skulle tänka mildare[2]).

„Det är mig nog satisfaktion att jag fått m. k. broders och Arch. Rosensteins approbation öfver min lilla Clavis medicinae. Finge jag med min k. Br. genomgå densamma och visa mina demonstrationer, hoppas jag han skulle blifwa mer begripelig" [3]).

Till sin vän, prof. A. Murray i Göttingen skrifver Linné om sin nyss utkomna Clavis:

„Finner Hr Professorn något som stöter, så lät mig detta veta. Archiater Rosenstein har äfter anmodan examinerat alt och lämnat mig det hederligaste vitnesbörd och intet funnit något, som jag ej tillfullo kunnat demonstrera. Håller det strecket, så måste det giöra något till materiae medicae certitudo" [4]).

Redan i det föregående har blifvit nämndt, att Linné ofta och med synnerligt intresse föreläste dietetik. Af

---

[1]) Att döma af *Indices prælectionum* synes Linné endast en gång hafva föreläst öfver Clavis, nemligen 1771. Sannolikt är det dessa föreläsningar, hvarom P. D. Giseke skrifver i „*Termini botanici*" etc. Hamburg 1781, s. 103. „Ich habe diesen Abschnitt unerklärt gelassen, da er im Clavis medicinae umständlicher enthalten ist, über welchen ich dereinst die Vorlesungen des Verfassers herauszugeben gedenke". Detta arbete är likväl icke utkommet.

[2]) I bref till Abr. Bäck den 1 Jan. 1766.

[3]) I bref den 3 Apr. 1766.

[4]) I bref den 27 Mars 1766. — Linnés bref till A. Murray äro mig benäget meddelade af prof. O. Glas.

dessa föreläsningar finnes en mängd afskrifter i bibliothekerna och vi få derigenom en öfversigt af deras innehåll. Det vore för vidlyftigt, att nu sysselsätta oss med detaljerna i dessa föredrag, men måhända förtjenar det att undersöka, hvilka hygieniska frågor Linné indrog inom kretsen af sin framställning. Linnés *„Collegium diaeteticum“* (1757) har sålunda följande innehåll[1]. Efter en inledning öfver menniskolifvets utveckling, ett ämne, som behandlas i flera af Linnés akademiska afhandlingar, upptager första delen af dietetiken „regulas generales“, 1:o infantis figura naturalis est servanda, 2:a infans enutriatur lacte materna, 3:a omne parit sui simile, 4:a juventus facit vires senectuti, 5:a consuetudo est quasi altera natura, 6:a omnis subita mutatio periculosa, 7:a omne nimium nocet, 8:a varietas delectat. Om luften; om väder; respiratio; transpiratio; attractio; vestimenta; lectus et cubile; sömn; aedes et domicilia. Andra delen berör „motus et quies, morbi artificum“. Tredje delen „handlar om ingesta, potus et cibus eller det, som proprie kallas diaet. Om vatten, dess pröfning och dess rening; de spirituosis; vinum; the, kaffe, bränvin, öl, tobak, snus; cibus, skadliga tillsatser; om salt, ättika, socker, honung, olja, smör, fläsk, lacticinia eller mjölkmat, praeparata lactea; bröd; carnes, köttmat, blod; vegetabilier, aromata, fructus horaei, krydder; djurriket. Gift in genere, gift i djurriket, gift i stenriket, gift af käril. Fjerde delen. Excreta et retenta, sensus externi et interni; affecterna; venus. Conjugium, dervid böra afses *a)* dona naturae (sanitatis, aetatis et pulchritudinis), *b)* dona educationis, s. sinnelag, färdighet och kunskaper, *c)* dona animae, ett godt och uppriktigt sinne, *d)* dona status, ärbart stånd och namn, *e)* dona fortunae, dit höra 1) divi-

[1]) Finnes å Universitets-biblioteket i Upsala.

tiae, att hustrun är af förmögen härkomst, 2) prosapiae, att slägten är liten.

Ehuru Linné synes hafva haft för afsigt att utgifva sina föreläsningar öfver dietetiken, dem han flera gånger omarbetade, utkommo de likväl aldrig i tryck, så mycket man äfven hoppades derpå. I ett bref från J. Zoega (i Köpenhamn) till Linné d. y., heter det:

„Audivi collegium diaeteticum parentis optimi in lucem prodiisse; an ita est? Respondeas quaeso ad has quaestiones“ [1]).

Deremot öfverraskades allmänheten af ett arbete i hälsovårdsläran, som utgafs af Mag. Frans Westerdahl, sedermera räntmästare vid Universitetet i Upsala, och som icke mindre under Linnés tid, än sedermera ansetts vara författadt på grund af dennes föreläsningar [2]). Detta arbete bär också i hela sitt innehåll öfvertygande spår deraf, att vara en bearbetning af Linnés föredrag öfver dietetiken, ehuru han sjelf skrifver derom:

„Den diaetetiska boken är ingalunda mitt collegium. Mitt collegium är intet annat, än experimentale äller bygt på observationer. Den är icke hos oss censurerad och wiste jag ej af för än hon war tryckt och äfter en sade att det torde wara mitt collegium, kiöpte jag ett exemplar, men det är icke där åht“ [3]).

Ett ämne, hvars stora vigt och betydelse Linné i flera af sina afhandlingar framhåller och hvartill han ofta återkommer, är det uppvexande slägtets uppfostran. Han uttalar härvid sanningar, hvilkas inskärpande säkerligen bidragit till

---

[1]) I bref den 26 Oct. 1765, tryckt i J. C. Schiødte, *Naturhistorisk Tidskrift.* III. 7, 3. Köpenh. 1871, s. 474.

[2]) Frans Westerdahl, *Underrättelse om helsans bevarande, grundad på de berömligaste äldre och nyare auctorers erfarenhet.* Upsala 1764. Andra uppl. Ups. 1768. 494 sidd. 8:o.

[3]) I bref till Abr. Bäck den 20 Nov. 1764.

medel och förordas, såsom synnerligen verksam mot allmän magerhet och tvinsot. Äfven vid haemorrhoider säger sig Linné hafva användt den med mycken framgång[1]. — The anses vara lämpligt endast för feta personer, men icke för magra, samt verka „attenuans et exsiccans". Linné, som ansåg, att thebusken borde tåla klimatet i södra Sverige, gjorde många försök att få densamma odlad. Han föreslog att Gmelin i S:t Petersburg skulle med de karavaner, hvilka återvände från Kina, söka erhålla frön af denna vext och berättar om de till följe af kinesernas misstänksamhet dervid mötande svårigheterna. Linné fann likväl snart, att dessa frön, i följd af deras rikedom på oljartade beståndsdelar, icke länge bibehöllo sin grobarhet. Osbeck medtog från Kina plantor, men en på återresan uppkommen stark storm kastade dem i hafvet vid Godahoppsudden. Kommerserådet Lagerström skickade till Linné tvenne buskar, dem han erhållit från Kina och hvilka ansågos vara thevexten, men när blommorna slogo ut, befanns det att kineserna bedragit den utskickade och att blommorna tillhörde en Cameliaart. Slutligen sådde sjökapten C. G. Ekeberg på Linnés uppmaning frön af theplantan och dessa grodde på hemresan samt blommade 1763 i Upsala botaniska trädgård. Med förtjusning utropar Linné, att thebusken aldrig förut vuxit i någon af Europas trädgårdar[2] och hoppas att den numera skall blifva lika allmänt odlad, som den närstående syrenen[3]. — Mot

---

[1] De potu chocolatae (1765).

[2] De potu Theae (1765). — Linnés bref om theplantan till kapten Ekeberg den 23 Aug. 1763 och 17 Sept. 1763 finnas tryckta i *Stockholms posten* den 14 Febr. 1813.

[3] „Theam, demum post 17 frustra iterata tentamina vivam e China obtinui, quae procul dubio erit adeo frequens in Europaeorum hortis, ac unquam ejus popularis Syringa". I bref till A. J. Jacquin, dat. d. 4 Jan. 1764.

kommit i beröring med orenlighet, förruttnande ämnen och stillastående vatten eller är uppfylld med dimmor och dunster (aer suffocatus et putridus)[1]. Det tillhör stadsmyndigheterna att vaka deröfver, att all slags orenlighet noggrant aflägsnas från städerna[2]. — Vindarna spela en vigtig rol vid luftens renande och det är öfverhufvud helsosamt att bebo sådana ställen, som äro utsatta för sol och vind. Deras inbyggare äro i allmänhet friska och starka, liksom fiskarna i strida elfvar och floder blifva kraftiga och mera smakliga[3]. Linné uttalar den tanken, att, då hudutdunstningen är beroende af luftens olika beskaffenhet, äfven en mängd sjukliga störingar såväl i de fasta, som flytande delarna ega sitt ursprung i denna luftkonstitution[4]. Vid torr och kall luft uppkomma inflammatoriska sjukdomar, såsom pleuritis, peripneumonia, angina, rheumatismus. Vid torr och varm luft uppstå störingar i gallvägarna, cholera nostras, dysenteri m. m., vid fuktig och kall luft hosta, flusser, katarrhala och intermittenta febrar och vid fuktig, varm luft rötartade febrar[5]. — Hvad näringsmedlen beträffar, varnade Linné för bruket af såväl heta, som kalla drycker och födoämnen. Den föda måste benämnas het, som öfverstiger 37° eller normaltemperaturen för en frisk menniska. Ett dagligt eller långvarigt bruk af sådan mat eller dryck är i flera afseenden skadligt, likaså bör kall, frusen föda och dryck undvikas[6]. — Chokolad prisas af Linné, som ett kraftigt närings-

---

[1]) Aer habitabilis (1759). „Omne putridum est septicum et corrosivum, ipsi veluti naturae horrendum".

[2]) Febris Upsaliensis (1757).

[3]) Respiratio diaetetica (1772).

[4]) "Dyscrasiae tam fluidorum, quam solidorum a diversa aeris constitutione oriuntur".

[5]) De perspiratione insensibili (1775).

[6]) Circa fervidorum et gelidorum usum paraenesis (1765).

vid elden, som vederqvicker, värmer, bränner och förtär. Såsom följder af bränvinets inverkan på kroppen, uppgifvas förhårdnader i lefver, mjelte, körtlar m. m. Vattsot, lungsot o. s. v. uppkomma icke sällan, enligt Linnés åsigt, af bränvinets missbruk. I sin skånska resa uttalar Linné sin förundran deröfver, att personer, begifna på dryckenskap, tidigt få ett gammalt utsende och föråldras. Såsom dietetiskt medel kan bränvinet icke under något vilkor förordas. Hvarje folk, som omåttligt hängifver sig åt dess bruk, blir svagt och eländigt. Den, som skulle kunna fördrifva denna folkets fiende, gagnar fäderneslandet mera än den, som underkufvar upprorsmakare [1]). Deremot förordar Linné ett allmännare begagnande af väl brygdt öl, såsom en helsosam dryck, men hvars tillredande fordrar mycken uppmärksamhet [2]).

Dietetiska råd rörande brunnsdrickning, hvilka ännu i dag af allmänheten följas, lemnar Linné på grund af då herrskande föreställningar om mineralvattnens verkningar. De uppfattades såsom lösningsmedel för en mängd öfverflödiga salter i kroppen, hvilka aflägsnades genom urinvägarna. Jernet, hvilket förekommer i de flesta af Sveriges s. k. surbrunnar, tillskrefs förmåga att minska den benägenhet för syrebildning, som uppstår i förslappade väfnader, och att återgifva dem deras tonus. Vid brunnsdrickning bör dieten och lefnadssättet ordnas på ett sätt, som öfverensstämmer med dess verkningar. Sommartiden är den lämpligaste tiden för brunnsdrickning; gamla och mycket försvagade personer kunna dricka på säng; aftonkyla och vistande vid träsk eller stillastående vatten bör undvikas, sömnen får icke vara alltför

---

[1]) Spiritus frumenti (1764).

[2]) *Anmärkningar om öl* i Kl. Vetensk. Akad. Handl. 1763. 52. Finnes äfven i *Stockholms posten* den 4 Nov. 1786.

lång och man måste sorgfälligt motarbeta benägenheten dertill på dagen, „för att icke hjernans kärl må brista, hvilket lätt sker, om en stark blodtryckning eger rum, der motståndet är mindre“. Sura och feta födoämnen måste försakas, ty de motarbeta mineralvattnets inflytande. För att undvika alla ledsamheter och bekymmer, dem det husliga lifvet och den dagliga verksamheten medför, bör brunnsdrickningen för att medföra nytta, icke ske hemma och all brefskrifning underlåtas [1]).

[1]) Diaeta acidularis (1761).

Innehåll:

I. Linné som läkare och universitetslärare.

Linnés medicinska utbildning i Lund s. 2. Medicinska förhållanden i Upsala s. 3. Linnés vistelse i Upsala s. 5. Hans studier i Holland s. 8. Förhållande till Boerhaave s. 10. Linnés praktik i Stockholm s. 12. Anbud till Holland och Göttingen s. 15. Medicinska professionen i Upsala s. 16. Wallerii disputation s. 22. Undersökning deröfver i Consistorium s. 23. Linnés tillträde till professionen s. 29. Medicinska studierna i Upsala s. 32 Linnés medicinska föreläsningar s. 34. Hans finska lärjungar s. 35. Utländska elever s. 37. Linnés förhållande till Sauvages s. 38. Brefvexling med Sauvages s. 44. Linnés praktik s. 45. Hans bemödanden för veterinärkonsten i Sverige s. 48. Linnés populära medicinska uppsatser s. 51. Hans litterära sysselsättningar s. 52. Linnés förhållande till Collegium medicum i Stockholm s. 54.

II. Linnés medicinska system.

Allmänna betraktelser s. 63. Linnés patologiska system och Genera Morborum s. 67. Hans lära om motsatserna i naturen s. 79. Linnés åsigt om sjukdomsorsakerna s. 80. De smittosamma sjukdomarnas uppkomst s. 81. Plethora och pulsen s. 83. Amning och sjukdomars ärftlighet s. 86. Den intermittenta febern s. 87. Upsala febern s. 91. Skörbjugg s. 92. Rachitis s. 93. Lungsot s. 94. Kikhosta s. 96. Hjernlidanden s. 96. Dragsjukan s. 97. Hudsjukdomar och skabb s. 99. Spetelska s. 100. Elephantiasis och Panaritium s. 101. Elakartade sår s. 102. Linnés förtjenster om drogkännedomen och farmakodynamiken s. 103. Hans farmakodynamiska system s. 112. Linnes indelning af de medicinska vexterna med hänsyn till smak och lukt s. 114. Materia medica s. 120. Farmakologiska afhandlingar s.

122. Enskilda läkemedel s. 124. Vegetabiliska läkemedel mot syfilis s. 126. Linnés lära om gifterna s. 129. Hans förtjenster om helsovårdsläran s. 131. Vilkoren för individens helsa s. 131. Clavis medicinae s. 133. Collegium diaeteticum s. 136. Ungdomens fysiska uppfostran s. 137. Helsovårdsfrågor s. 138.

LANE MEDICAL LIBRARY

To avoid fine, this book should be returned on or before the date last stamped below.

Pamphlet
Binder
Gaylord Bros.
Makers
Stockton, Calif.
PAT. JAN. 21, 1908

QH
44
H67
1877
LANE
HIST